

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Charakteristika jazyka českých a anglických sportovních reportáží

Linguistic Analysis of Czech and English Sport Reports

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Autor diplomové práce: Martin Seethaler

Bydliště: Bubenská 37, 170 00, Holešovice

Studijní obor: učitelství VVP pro 2. st. ZŠ a SŠ

kombinace: český jazyk – anglický jazyk

Typ studia: prezenční

Praha 2008

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 21. 11. 2008

Martin Seethaler

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych na tomto místě poděkoval PhDr. Ladislavu Janovci, Ph.D., za cenné rady, podnětné připomínky a vstřícný přístup při vedení této diplomové práce.

ANOTAČNÍ LIST

Jméno autora:	Martin Seethaler
Název DP:	Charakteristika jazyka českých a anglických sportovních reportáží
Anglický název:	Linguistic Analysis of Czech and English Sport Reports
Akademický rok:	2008/2009
Obor studia:	Učitelství VVP pro 2. st. ZŠ a SŠ Kombinace: český jazyk – anglický jazyk
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí DP:	PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.
Bibliografické údaje:	Počet stran: 89
Klíčová slova:	česká sportovní reportáž, anglická sportovní reportáž, slovní druhy, titulky sportovních reportáží, stylové prostředky automatizované, prostředky stylové aktualizace, sportovní terminologie, slovotvorné procesy, anglické polovětné struktury, anglické vytýkací konstrukce

Obsah:

Obsah	1
Úvod	2
1. Hledisko stylistické	3
1.1. Rámcová stylistická analýza sportovní reportáže	3
1.2. Rámcová stylistická analýza komentáře sportovního utkání	4
2. Porovnání jazykových (výrazových) prostředků na rovině morfologické ...	5
2.1. Slovní druhy	5
2.2. Titulky sportovních reportáží	12
2.3. Gramatické a sémantické kategorie slovních druhů	18
2.3.1. Kategorie času u sloves	18
2.3.2. Slovesný rod	24
2.3.3. Kategorie čísla	28
2.4. Anglická primární slovesa	30
2.4.1. Sloveso <i>do</i>	30
2.4.2. Sloveso <i>be</i>	32
2.4.3. Sloveso <i>have</i>	35
3. Porovnání jazykových (výrazových) prostředků na rovině lexikální	38
3.1. Prostředky automatizované a prostředky stylové aktualizace	39
3.2. Termíny, slova přejatá	42
3.3. Porovnání lexika anglických a českých sportovních reportáží z hlediska slovo- tvorby	47
3.3.1. Derivace	47
3.3.2. Konverze	48
3.3.3. Kompozice	49
3.3.4. Příklady slovo- tvorných procesů v české sportovní reportáži	52
3.4. Některé specifické typy lexika sportovních reportáží	54
3.5. Významové posuny lexémů v reportážích	57
3.6. Synonymie	59
3.7. Prostředky stylového ozvláštnění	62
3.7.1. Frazeologismy	62
3.7.2. Metafora	65
3.7.3. Další prostředky ozvláštnění	69
4. Porovnání jazykových (výrazových) prostředků na rovině syntaktické.....	70
4.1. Větná struktura	70
4.2. Anglické polovětné struktury	76
4.2.1. Infinitiv	76
4.2.2. Gerundium	78
4.2.3. Participium	79
4.3. Anglické protějšky českých jednočlenných vět slovesných	80
4.4. Anglické vytýkací konstrukce.....	82
4.5. Modifikace syntaktických struktur	82
Závěr	84
Bibliografie	86
Resumé	88
Summary	89

Úvod

Předmětem zkoumání této diplomové práce jsou slohové útvary sportovní reportáž a komentář sportovního utkání, a to jednak vznikající v jazykovém prostředí českém, jednak v prostředí anglickém. Cílem práce je porovnání české a anglické sportovní reportáže, resp. sportovního komentáře, z hlediska jazykového. Naše práce se bude snažit objevovat rozdíly i podobnosti obou útvarů, přičemž v našem výzkumu budeme uplatňovat poznatky ze základních jazykovědných disciplín (zejména lexikologie, morfologie a syntaxe) a jejich prostřednictvím na danou problematiku nahlížet. Rámcově na studovanou tematiku uplatníme hledisko stylistické.

V našem výzkumu jsme se téměř výlučně zaměřili na reportáže referující o jediném sportu, a sice o kopané (fotbalu), jelikož jde zřejmě v současnosti o sport nejpopulárnější, jemuž se média věnují nejvíce, a tudíž je materiál tohoto druhu nejdostupnější. Naším záměrem také bylo si vymezit oblast zkoumání co nejúžeji. Při výzkumu jsme čerpali z několika zdrojů: v případě českých textů jednak z tištěných periodik (především deník *Sport*), jednak z webového sportovního serveru *Eurofotbal.cz* či serverů některých českých periodik (*Sport*, *Lidové noviny*); anglicky psaný materiál jsme získávali převážně z webových serverů předních britských periodik, zejména *Guardian*, *Daily Telegraph*, *The Times*. Jako bohatý zdroj materiálů nám posloužily internetové stránky Mezinárodní fotbalové federace FIFA a Unie evropských fotbalových asociací UEFA.

1. Hledisko stylistické

Vymežeme si nyní obecně oba zkoumané útvary stylistickou analýzou. Při ní se pokusíme zařadit dané útvary podle příslušnosti k funkčnímu stylu a budeme je definovat na základě hlavních slohotvorných činitelů, především objektivních.

Při zařazování k funkčním stylům se přidržíme klasifikace a terminologie, které užívá Příruční mluvnice češtiny (vydání z roku 2001) v oddíle Stylistika. Oba zkoumané žánry, sportovní reportáž i sportovní komentář, spadají coby slohové útvary či žánry do funkčního stylu publicistického. V jeho rámci lze ještě vyčlenit styl zpravodajský, jehož základním žánrem je zpráva. Jestliže budeme chápat zprávu jako útvar svým obsahem pojednávající „o události, která se stala ... a je přesná, srozumitelná, aktuální, faktografická“ (Müllerová, 1986, s. 49), můžeme ji ztotožnit se sportovní reportáží v našem pojetí. Tu lze také definovat jako zprávu o sportovním utkání či zprávu ze sportovního utkání. Reportáž můžeme navíc vymezit jako žánr dokumentární, který „pohotově, s nevyhnutelnými podrobnostmi zevšeobecňuje nejvýznamnější a nejzajímavější jevy“. Vedle prostředků publicistických a odborných navíc užívá i prostředky uměleckého stylu (Müllerová, 1986, s. 59). Komentář sportovního utkání se vyznačuje určitými specifiky, o nichž se zmíníme dále, ve své podstatě jde však také o zpravodajský žánr, o jakýsi sled krátkých bezprostředních zpráv o dění ve sportovním utkání.

1.1. Rámcová stylistická analýza sportovní reportáže

Základní funkcí sportovní reportáže je informovat, intencí tvůrce je sdělit adresátovi podrobnosti o jisté proběhnuvší události, v našem případě o sportovním utkání. Mimo zmíněnou primární funkci můžeme v tomto druhu komunikátu okrajově zaznamenat rovněž funkci odborněsdělnou či esteticky sdělnou, čímž se odlišuje od zprávy. Ačkoli není sportovní reportáž přímo určena k veřejnému přednesu, jejím adresátem je široká veřejnost. Jako součást tištěného periodika se vyznačuje jistou mírou oficiálnosti. Ráz tohoto typu komunikátu můžeme označit za veřejný. Adresát sportovní reportáže není autorovi přímo znám, autor však slohový útvar tvoří s ohledem na jistou cílovou skupinu, jíž je určen. Adresátem je čtenář se zájmem o sport, lze tedy předpokládat zájem o danou problematiku i jisté znalosti z daného oboru. Reportáž je co do formy útvarem psaným a z hlediska připravenosti komunikátem připraveným. Užitý kód komunikace je dán cílem a funkcí komunikátu, primárně je jím spisovný jazyk s větší frekvencí výskytu odborné sportovní terminologie, nezřídka doplněný výrazy polospisovnými či expresivními, které fungují jako prvky aktualizující. Ústřední téma je pak jasně dáno, je jím sportovní utkání.

Subjektivní slohotvorní činitelé zde nejsou příliš rozhodující, sportovní reportáž užívá řadu zautomatizovaných prvků a má standardizovanou podobu. Její autor, tedy žurnalista, je zpravidla komunikant intelektuálně vyspělý, odborně vzdělaný a znalý kódu.

1.2. Rámcová stylistická analýza komentáře sportovního utkání

Komentář sportovního utkání se od reportáže zásadně liší v několika bodech. Jeho základní funkcí je rovněž informovat, spíše však komentovat aktuální dění, v našem případě právě probíhající utkání, které adresát, v tomto případě televizní divák, popřípadě rozhlasový posluchač, přímo vidí nebo slyší. Forma komentáře je mluvená a jde o komunikát alespoň do určité míry nepřipravený. Sdělované informace, které doprovázejí vlastní popis událostí a netýkají se přímo sportovního dění, bývají připravené. Užitým kódem je rovněž spisovný jazyk, mluvený charakter komunikátu navíc předpokládá větší chybovost, nespisovnost či neformálnost. Při komentáři sportovního utkání určují povahu komunikátu ve větší míře i subjektivní slohotvorní činitelé, více se uplatňuje vlastní osobnost komunikátora, a lze tedy do jisté míry hovořit o specifickém stylu jednotlivých komentátorů. V ostatních bodech můžeme uplatnit tutéž charakteristiku jako u sportovní reportáže.

2. Porovnání jazykových (výrazových) prostředků na rovině morfologické

2.1. Slovní druhy

Pohybujeme-li se na rovině morfologické, je vděčnou oblastí, v níž je možno dobře porovnávat rozdíly mezi anglickou a českou sportovní reportáží, oblast slovních druhů. „Styl projevu je ovlivněn rozložením a využitím druhů slov“ (M. Čechová a kol., 1997, s. 85), a proto má jejich rozbor význam i v naší práci. Různá frekvence výskytu jednotlivých slovních druhů v češtině a v angličtině je dána již samotnou rozdílnou povahou obou jazyků na rovině syntaktické. Jestliže je základem české věty predikát reprezentovaný zpravidla verbem finitem, v angličtině má vedle predikátu téměř týž klíčový význam i subjekt, neboť gramaticky správná anglická věta nemůže postrádat podmět a impersonální struktury v angličtině neexistují. Z toho vyplývá, že slovní druhy plnící nejčastěji funkci subjektu (substantiva, pronomina) jsou v angličtině frekventovanější. Srovnej např. *The same player nearly made it 2-0 in the 48th minute when he hit the post... X Tentýž hráč téměř ve 48. minutě zvýšil na 2-0, když trefil tyč...* (Uefa.com, 19. 8. 08).

Obecně lze říci, že angličtina užívá více substantivních a adjektivních konstrukcí, nominálních skupin, zatímco v češtině dominuje sloveso. Toto tvrzení je však relativní a je třeba ho uvést do širších souvislostí. Angličtina se oproti češtině vyznačuje vyšší frekvencí participií a existencí gerundií, v obou případech jde o neurčité slovesné tvary. V češtině je situace odlišná. Anglickému gerundiu v češtině nejbližší odpovídá podstatné jméno slovesné (např. *swimming* – *plavání*). Často též proti němu stojí infinitiv nebo věta vedlejší, např.: *...the Scandinavians looked like surviving the first half without conceding.* – *...vypadalo to, že Skandinávci přežijí první poločas, aniž by inkasovali* (Fifa.com, 15. 8. 08). Ačkoli je gerundium ve své podstatě slovesem (a na rozdíl od českého verbálního substantiva bychom je při zjišťování frekvence jednotlivých slovních druhů řadili ke slovesům), řadí se podle svého syntaktického chování k substantivu. Může totiž zastávat ve větě funkci subjektu, objektu, jmenné části predikátu či adverbiálního určení.

Anglické participium je v jedné ze svých funkcí v češtině nejlépe vyjádřeno přechodníkem přítomným či minulým: např. *Obasi ran down the right wing, twisting and turning his way past his Belgian adversaries* – *Obasi utekl po pravém křídle kličkuje a proplétaje se mezi svými belgickými protivníky* (Fifa.com, 19. 8. 08); podobně *Having converted the added-time penalty ...in Minsk a fortnight ago, he once more struck in the dying seconds at home...* – *Proměnil penaltu v nastaveném čase před čtrnácti dny v Minsku, udeřil znovu v závěrečných minutách i na domácí*

půdě (Fifa.com, 31. 7. 08). Přechodník je však v češtině považován za prvek archaizující a nebývá užíván často, o to méně v textech zpravodajských dbajících na hutnost a stručnost výrazu, jakými jsou i sportovní reportáže. Mnohem spíše je tedy ekvivalentem anglického perfektního participia vedlejší věta, často temporální či kauzální (např. ekvivalent původního příkladu *Poté, co proměnil penaltu před čtrnácti dny v Minsku, udeřil znovu...*). Přítomné participium i český přítomný přechodník lze též nahradit větou hlavní (*Obasi utekl po pravém křídle a kličkoval mezi protivníky...*). Jelikož se však participium v angličtině blíží adjektivu a ve větě vystupuje v pozici zejména anteponovaného atributu (syntaktického adjektiva), je v češtině překládáno právě adjektivem (např. *encouraging words – povzbudivá slova*) (viz Dušková, 2003, str. 270–272).

Poté, co jsme zmínili některá specifika, pokud jde o slovnědruhovou příslušnost některých anglických a českých slov, můžeme se pokusit zjistit rozdíly v zastoupení jednotlivých slovních druhů ve studovaném žánru sportovní reportáže. Publicistický styl obecně, a styl zpravodajský zvláště, se vyznačuje snahou o věcnost, přesnost, kondenzovanost, v popředí vlastností tohoto stylu jsou informačnost a aktualizovanost (Müllerová, 1986, s. 40). Požadavek věcnosti předpokládá vysokou frekvenci substantiv, publicistický styl obecně chápeme jako nominální (Müllerová, 1986, s. 41). Ve sportovních reportážích se ještě v rámci substantiv více než jinde uplatňuje vedle apelativ větší množství proprií. V reportážích se objevují především jména hráčů, trenérů, popřípadě jiných funkcionářů, fotbalových klubů nebo i ligových soutěží, stadionů, měst nebo států. V následujícím souvětí je například z celkového počtu čtrnácti substantiv sedm vlastních jmen, tedy celá polovina: *Svěrkoš vymyslel šanci Mičolovi, a když o pár minut později sebral míč Rodriguezovi, na Bazalech se zastavil čas a fanouškům dech: Svěrokš poslal míč úplně volnému Střihavkovi, před nímž byl už jen Pletikosa* (Sport, 19. 9. 08, s. 4). V některých typech stručných, shrnujících reportáží, které mají téměř charakter výčtů, propria převažují (např. *Tuesday night victors SK Brann are up against 1993 European champions Olympique de Marseille, while FBK Kaunas, having beaten Rangers FC, take on Aalborg BK, who completed a 7-1 success against FK Modrica on Wednesday.* (UEFA.com)

Spolu se substantivy mají vysokou frekvenci i adjektiva na ně vázaná. Je však třeba upozornit na podstatný rozdíl mezi češtinou a angličtinou, neboť anglická substantiva jsou mnohem častěji než v češtině rozvíjena dalším substantivem. Zatímco v češtině se neshodný atribut vyjádřený substantivem objevuje v postpozici, v anglických reportážích je podstatné jméno často premodifikováno jiným substantivem. Tam, kde by tedy počet atributů mohl být zhruba totožný, se

zastoupení substantiv a adjektiv bude lišit. V angličtině se také spíše než o atributu hovoří o modifikaci substantiva, která sice ve většině případů odpovídá českému atributu, ale existují zde jisté odlišnosti. Angličtina například umožňuje, a kondenzovaný styl sportovních reportáží tuto možnost hojně využívá, vytvářet několikačlenné nominální skupiny, které jsou tvořeny hlavním substantivem a modifikací složenou z adjektiv, substantiv nebo i numerálií. Absence deklinace v angličtině pak znamená, že taková nominální skupina vypadá jako řada volně (juxtapozicí) připojených slov. Někdy má taková skupina podobu kompozita, v němž jsou jednotlivé členy spojeny spojovníky. Uvedme si několik příkladů: anglické spojení *Panathinaikos FC ... take on 2001/02 second group-stage opponents AC Sparta Praha...* (UEFA.com) v češtině v takovéto podobě není možné (doslovný překlad by zněl zcela nesmyslně **2001/02 osmifinále protivníci AC Sparta Praha*). Všimněme si, že modifikace substantiva *opponents* je složena z číslovek a substantiv, neobsahuje adjektivum. Český ekvivalent by mohl vypadat například takto, přičemž substantivum *Sparta* bude plnit funkci apozioce: *Panathinaikos se utká se svým soupeřem z osmifinálové skupiny ze sezóny 2001/02, s pražskou Spartou*¹. Ačkoli jsme kromě adjektiva *osmifinálová* zachovali substantiva i číslovku na pozicích neshodných atributů, stojí všechny v postpozici. Možný je i opis vedlejší větou přívlastkovou: *... se utká se Spartou, se kterou se již setkal v osmifinálové skupině v sezóně 2001/02*. Tento způsob se nám jeví jako nejvhodnější, nesplňuje však požadavek jazykové ekonomičnosti ani sevřenosti. Jako poslední uvedme příklad s číslovkou (*20-metre shot, 30-metre free-kick*), kterému v češtině odpovídá konstrukce neshodného atributu s předložkou (*střela z 20 metrů, přímý volný kop z 30 metrů*); spojení *dvacetimetrová střela* se neužívá.

Klíčovou funkci podmětu v anglické větě, který je reprezentován substantivy (popř. zájmeny), jsme již zmínili. Druhým základním kamenem je, stejně jako ve větě české, i predikát, vyjádřený verbem finitem². Na tomto místě se jen stručně zmíníme o zastoupení sloves v žánru sportovní reportáže, podrobněji se jim a jejich gramatickým kategoriím budeme věnovat později. Ve sportovních reportážích obecně převažují slovesa dynamická, vyjadřující děje, činnosti a procesy. To vyplývá už ze samotné podstaty sportovní reportáže, která popisuje děj, jejím tématem je sportovní utkání. Převažují slovesa typu *play – hrát, score – skórovat, dát branku, cross – přihrát, find – najít (přihrávkou), add – přidat (branku)* apod. Na rozdíl od

¹ Český výraz *osmifinálová skupina* pro anglické spojení *second group-stage*, tedy přeloženo doslova druhá skupinová fáze, je jen otázkou terminologie toho kterého jazyka.

² Z hlediska valenční syntaxe je alespoň v české větě základním kamenem predikát, subjekt je, coby jeden z aktantů, staven níže. V anglické větě je role subjektu stavěna výše.

češtiny však anglická reportáž (a angličtina obecně) užívá více infinitivů. V reportážích je tento fakt ještě umocněn požadavkem na relativní stručnost. Na místě vedlejší věty tedy často stojí infinitiv, coby prostředek kondenzace (např. *A fantastic team performance ensured Nigeria **beat** Belgium 4-1 **to become** the first team **to reach** the final ...*, Fifa.com, 19. 8. 08). Angličtina také často užívá vazbu subjektu či objektu s infinitivem (např. *and this seemed to spark Germany into action*, Fifa.com 15. 8. 08). A konečně infinitiv vystupuje často jako modifikace substantiva (neshodný atribut), např. *opportunity to score, chance to add another*. Pro ilustraci uveďme, že v anglické reportáži, která obsahovala celkem 81 plnovýznamových sloves³, tvořily více než 44% tvary neurčité, z nichž 17 (47%) představovaly infinitivy a zbylý počet další neurčité tvary, zejména participia. Obecně lze označit slovesa za slovní druh frekventovaný, a to jak v českých, tak anglických sportovních reportážích. Liší se jen zastoupení jednotlivých druhů sloves (plnovýznamová, modální, fázová, pomocná). Například větší výskyt pomocného slovesa *být* (*to be*) je v angličtině určen častějším užitím pasiva nebo složených slovesných tvarů (*the ball **was** played, the players **were** playing*). I v češtině se pomocného slovesa užívá při tvoření složeného préterita, avšak ve tvarech třetí osoby singuláru i plurálu (které jsou ve sportovních reportážích nejfrekventovanější) má nulovou podobu (*on hrál, oni hráli*). O jednotlivých druzích sloves i jejich užití pojednáme podrobněji v kapitole věnované slovesům (viz dále).

Ve sportovních reportážích se také ve větší míře uplatňují číslovky (vyjádřené slovy i číslicí), což platí pro prostředí české i anglické. Jejich užití je opět motivováno důrazem na zpravodajskou přesnost, úplnost. Za příklad nám může posloužit reportáž z deníku Sport z 11. 9. 2008: článek čítá zhruba 300 slov a nabízí různá uplatnění číslovek v textech se sportovní tematikou. Numeralia užitá v textu se týkala herní taktiky či organizace hry (*nastoupili... v rozestavení 4-1-4-1*), skóre (*musí se spokojit s remízou 0:0*), časových údajů (*V 50. minutě si vypracovali největší šanci zápasu; kvalifikace o MS 2010*). Dále byly užity základní číslovky upřesňující výpověď (např. *v tu chvíli se řítili tři Češi na dva zadáky Severního Irska; střelu z deseti metrů kryl; pouze dvě slibné příležitosti*). Ve zmíněném textu jsme našli celkem 15 číslovek, včetně záporných (jediný příklad představuje číslovka *žádný*), dominují číslovky základní (12) a řadové (3). V anglických textech je zastoupení číslovek přibližně totéž, našli jsme navíc příklady i dalšího užití numerálií: často se údaje o utkání týkají i počtu přítomných diváků (*around 6000 fans were present*).

³ Do našeho výpočtu jsme nezapočítali slovesa pomocná, fázová a modální, která zpravidla s infinitivním tvarem plnovýznamového slovesa tvoří složené slovesné tvary nebo složené predikáty.

Užití výrazu typu *the Brazilian No10* (ve významu *brazilský hráč číslo 10* či méně formálně a v češtině též užívané *brazilská desítka*) nabízí další možnost, jak se synonymním výrazem vyhnout stálému opakování týchž slov (zde jmen hráčů).

Již dříve jsme zmínili, že povaha anglické věty se subjektem, coby konstituujícím větným členem, předpokládá větší množství pronomén, než vyžaduje čeština. Náš výzkum anglických sportovních reportáží však přinesl jiná zjištění. Ačkoli by bylo možno předpokládat, že texty obsahující mnoho substantiv, včetně četných proprií, budou hojně substituovat substantiva osobními zájmeny, situace je odlišná. Z dostupného materiálu totiž vyplývá, že zájmena tvoří v textech anglických sportovních reportáží jen zhruba tři až pět procent veškerých slovních druhů. V našem průzkumu jsme podrobili analýze pět anglických textů různého rozsahu i různého původu a dospěli jsme k následujícím poznatkům: Text o 267 slovech (Fifa.com) obsahoval 9 zájmen (3,14%), z toho pouze dvě osobní, a to jen jedno z nich v zástupné či deiktické funkci. Reportáž čítající 460 slov (Fifa.com) obsahovala 18 zájmen (3,91%), 11 zájmen osobních, z nichž jen 7 skutečně zastupovalo substantivum (např. *The first real glimpse of **Messi** came on 27 minutes when... **he** threaded through a pass... – Messi na sebe poprvé pořádně upozornil ve 27. minutě, když narýsoval kolmou přihrávku...*). Sportovní text o 604 slovech (Guardian) obsahoval 30 pronomén (4,96%), z toho 13 osobních a jen devět z nich skutečně odkazovalo k předchozímu substantivu. Další reportáž (The Times) obsahovala 351 slov, z toho 27 bylo zájmen (7,69%), z nichž 14 představovala personalia. Tento text byl však specifický v tom, že hned deset osobních zájmen z celkových čtrnácti se objevilo v krátké pasáži citující výroky jednoho z hráčů. Zde se na pouhých pěti řádcích objevilo devětkrát zájmeno *we* (*my*) a jedenkrát zájmeno *I* (*já*). Šlo o konstrukce typu ***We** just wanted to play as **we** can, **we** wanted to start all guns blazing, **we** had a difficult start, **we** can build on that, I think **we** showed that* apod. (The Times, 17. 8. 2008). Tato pronomina neodkazují zpět k explicitně jmenovanému substantivu, ačkoli si snadno na jejich místo některé podstatné jméno s modifikací můžeme dosadit (např. *we* – *our team*) a do určité míry lze jejich funkci označit jako generickou (*generic function*). Zmíněný příklad tedy alespoň potvrzuje již uvedený fakt, že gramaticky správná anglická věta nepostrádá subjekt. Ještě dodejme, že vynecháme-li tato opakující se zájmena v dané pasáži, celkový počet pronomén v textu činí 4,84%, tedy množství odpovídající průměru. Poslední analyzovaná reportáž čítala pouze 244 slov (Uefa.com), 7 zájmen (2,86%), z toho 3 osobní, z nichž 2 v zástupné, deiktické funkci (např. *There was no response from **Sparta** this time and **they** now face a difficult task to turn the tie in Greece – Sparta už tentokrát odpovědět nedokázala a nyní ji čeká těžký úkol zvrátit zápas v Řecku*). Ještě

doplňme, že hojně užívané anglické zájmeno *it* (to, ono) ne vždy, a spíše méně vystupuje v deiktické funkci a objevuje se v konstrukcích typu (*It got better in the 22nd minute* /Guardian, 16. 9. 2008/, *it seemed that ...*), jimž v češtině odpovídají konstrukce se zvrtným zájmenem (*Zlepšilo se to ve 22. minutě; zdálo se, že...*) nebo ve větách typu *It is raining*, které odpovídají českým impersonálním slovesným strukturám (*Prší.*) (Dušková, 2003, s. 105). Zájmeno *it* zde neodkazuje na předchozí substantivum, nýbrž zaplňuje místo podmětu jako formální prvek, který vyžaduje dvojčlenná struktura anglické věty (Dušková, 2003, s.106).

Zjistili jsme, že nižší počet zájmen v anglické reportáži je zapříčiněn několika faktory. Ve studovaných textech byla jednak patrná tendence užívat spíše synonymní výraz k předchozímu substantivu, než ho nahrazovat zájmenem. V téže větě (souvěti) tak vznikají synonymní dvojice, nejčastěji proprium – apelativum (např. *Tošić – the Serbian attacker, Messi – the darling of the crowd*). Dále jsme narazili i na příklady, které neodpovídají našemu původnímu tvrzení o nezbytnosti podmětu v anglické větě a jeví se tedy jako gramaticky nesprávné: např. *David Carny made his way cleverly down the left and (0) crossed.* (Fifa, 7. 8. 08). V tomto případě je však subjekt elidován, protože je stejný jako v předcházející větě.

Z uvedených příkladů tedy vyplývá, že anglická reportáž se vyznačuje tendencí neužívat nadbytek osobních zájmen, jejichž opakování často vyžaduje charakter anglické věty. Tento jev přičítáme snaze o ekonomičnost a zhutňující povaze publicistického stylu. Vedle personálií jsou mezi anglickými zájmeny ve sportovních reportážích relativně frekventovaná i zájmena ukazovací (demonstrativa), přivlastňovací (posesiva) a vztažná (relativa). V angličtině zřídka vystupuje podstatné jméno bez určitého či neurčitého členu. Kategorie určenosti dodává obecnému substantivu informace o povaze jeho denotátu, tj. zda jde o obecný pojem nebo o jednotlivinu, a v případě jednotliviny zda je referent v situaci promluvy jednoznačně určen, či nikoliv (Dušková, 2003, s. 59). Také posesiva a demonstrativa vystupují jako premodifikace substantiv a blíže tak určují své řídící substantivum podobně jako anglický člen (*a ball – the ball – that ball – his ball*). Relativní pronomina se objevují častěji v delších a složitějších reportážích, které se vyznačují komplikovanější syntaktickou strukturou.

Podobné analýze jsme podrobili i pět českých sportovních reportáží. Oproti anglickým textům se jeví jako největší rozdíl počet některých konkrétních druhů pronomén. Reflexiva jsou například v angličtině poměrně řídko zastoupena. Ve sportovních reportážích se občas vyskytují jen konstrukce typu *He got himself into / found himself in a good position – Dostal se do dobré pozice / Ocítl se v dobré pozici* (Fifa.com, 19. 8. 2008) nebo zvrtné zájmeno vystupuje ve své emfatické funkci

(*Giovinco might have scored himself later.* – (Sám) *Giovinco mohl (sám) skórovat později.* (Uefa.com, 25. 3. 08). V analyzovaných českých textech oproti tomu reflexiva tvořila nejméně třetinu z celkového počtu zájmen⁴. Ve dvou případech dokonce tvořila zvrtná zájmena téměř 40% všech pronomen. Vedle reflexiv jsou v českých reportážích hojně zastoupena i demonstrativa, avšak zde se jeví jako určující faktor osobitý styl jednotlivých komunikantů (sportovních redaktorů). Ve dvou z pěti článků totiž tvořila ukazovací zájmena 29,4%, resp. 38,3 %, zatímco v dalším se objevilo pouze jediné (a navíc málo frekventované zájmeno *sám*) a ve dvou zbývajících nebylo zastoupeno žádné. Podobně nerovnoměrně byla v daných reportážích zastoupena relativa: zatímco ve třech reportážích byl počet relativ poměrně vysoký (20,5% – 58%), v jedné bylo mezi 47 zájmeny jediné relativum (cca 2%). Jejich užití také úzce souvisí se syntaktickou výstavbou textu (uvozují vedlejší věty vztahné), o čemž pojednáme v oddíle věnovaném syntaxi. Osobitý styl jednotlivých komunikantů se v tomto ohledu může projevit například i častějším užitím rétorických otázek, a tudíž i častějším užíváním jinak málo běžných interogativ (častějších v komunikátech dialogických): např. *Co předvedlo Polsko?* (Sport, 7. 2. 2008) V jedné z pěti analyzovaných reportáží se například objevila hned tři interogativa, v ostatních žádné.⁵

Další náš poznatek se týká českých zájmen osobních. V textech všech pěti analyzovaných reportáží se objevilo z celkových 131 zájmen pouhých 12 personálií, přičemž procentuální zastoupení v jednotlivých textech se pohybuje od 4 do 10%, jednou představoval jejich počet 22% všech pronomen. Je nutno ještě doplnit, že všechna nalezená osobní zájmena byla v jiném než prvním pádě, personium v nominativu se v textech neobjevilo ani jednou. Ačkoli jsme již dříve zmínili některá specifika týkající se užití pronomen v anglické reportáži, stále platí, že charakter anglického jazyka vyžaduje užití většího množství osobních zájmen než povaha jazyka českého. Základní funkci personálií, tedy odkazovat k referentovi (substantivu) v rámci situace nebo textu (PMČ, 2001, s. 285), supluje v českých sportovních reportážích také demonstrativa (... *zpětnou přihrávkou našel **Jarolima, ten** ovšem tvrdou ránu namířil jen na slovenského brankáře ...*). Srovnej např. s anglickým *Trickovski put Macedonia ahead, ... when **he** converted (a) pass from close range* (Fifa.com, 21. 8. 2008). Demonstrativa pak odkazují vnitrotextově většinou anaforicky (... *snažil (se) překonat **Kuciaka**, jenže **ten** ... míč vyboxoval...*),

⁴ Do reflexivních zájmen jsme zahrnuli osobní reflexiva *se* a *si* (která výrazně převažovala) i přivlastňovací zvrtné zájmeno *svůj*.

⁵ Vliv subjektivních slohotvorných činitelů (spojených s osobností komunikanta) na výběr lexikálních prostředků (mj. i zájmen) je třeba podrobit důkladnější analýze, která však není naším cílem.

méně často pak kataforicky, např. **Tohle se nepovedlo! Slavia v úvodním duelu 1. kola Poháru UEFA neuspěla...** (vše Sport, 19. 9. 08). Zájmena osobní fungují takto zpravidla řídčeji, a to v jiných pádech než v nominativu: *Do koncovky se protlačil Roger Guerreiro, chorvatský brankář jej však vychytil* (Sport, 17.6. 2008).

Obecně lze shrnout, že většinu českých zájmen ve sportovních reportážích tvoří reflexiva (což je dáno velkým množstvím zvrtných sloves v češtině) a demonstrativa (v jednom z textů tvořily tyto dva druhy až přes 78% všech zájmen), v závislosti na syntaktické výstavbě textu pak relativa.

2.2. Titulky sportovních reportáží

Na tomto místě zařazujeme pasáž věnovanou titulům sportovních reportáží jakožto specifické a důležité součásti reportáže. Bude nás zde totiž zajímat zastoupení jednotlivých slovních druhů v nadpisech českých a anglických textů. Zároveň při naší analýze částečně překročíme hranice morfologie a zmíníme některé poznatky ze syntaxe, neboť nás bude zajímat i vztah slovních druhů a jejich funkce větých členů právě v rámci novinových titulků. V závěru pojednáme o povaze titulků do větší hloubky.

Zkoumali jsme celkem 130 českých a tentýž počet anglických titulků sportovních reportáží a soustředili jsme se na zastoupení jednotlivých slovních druhů. Nejprve uveďme, že titulek hlavních reportáží v českém prostředí obsahuje průměrně 3,2 slova, včetně zájmen, předložek, případně spojek. Do výpočtu jsme nezahrnuli menší, okrajové reportáže, které se vyznačují delšími nadpisy (v průměru 6,2 slova) a také složitější strukturou. Je zajímavé, že čím je reportáž kratší, tím delší bývá její titulek. Předpokládáme, že hlavní nadpis v těchto menších reportážích supluje funkci, kterou má v rozsáhlejších reportážích podtitulek. Anglické reportáže mají v tomto ohledu delší a explicitnější titulky, v průměru obsahují 5,3 slov. Nyní se budeme podrobněji věnovat českým, následně pak anglickým nadpisům.

V titulcích českých sportovních reportáží mezi slovními druhy dominují substantiva. V našem výzkumu jsme mezi 130 příklady narazili jen na dva, které neobsahovaly podstatné jméno (1,5%). V obou případech šlo o věty jednoduché s nevyjádřeným subjektem: *Nejsem spokojen. Posedmé už nezvítězili*. Mezi substantivy jsou hojně zastoupena propria, zejména antroponyma (např. *Capello, Fenin, Rosický*) a toponyma (*Bazaly, Žižkov, Lyon, Turecko*). Některá vlastní jména, která jsou původně toponymy, však již často neoznačují ve sportovních reportážích názvev místa, nýbrž zastupují tým nebo klub, srovnej: *výhra v Řecku* (místní název) X *výhra nad Řeckem* (= *řeckým týmem*, označení týmu).

Frekventovaným slovním druhem v nadpisech je i sloveso, konkrétně verbum finitum. Celkem 90 novinových titulků ze 130 analyzovaných obsahovalo sloveso v určitém tvaru (70%), titulek měl tedy větnou podobu. Titulky bez verba finiti (celkem 40, tedy 30%) zahrnovaly pak několik variant: většinu případů (65%) tvořilo substantivum rozvitě shodným či neshodným atributem (např. *Červenobílé štěstí, Válka v ochozech*), v šesti titulcích pak bylo sloveso, zejména sloveso sponové, elidováno (např. *Villa opět hrdinou*, elipsa sponového *byl* či *stal se*), v pěti nadpisech se objevila skupina souřadně spojených substantiv (např. *Rozpaky, pak euforie; Dvě střely, dva góly*), jeden příklad představovala adordinační skupina (*Aršavin, kat Nizozemců!*). Ještě dodejme, že v jednom titulku se na pozici predikátu objevil jiný slovní druh, a sice interjekce (*A teď hurá na Ajax*), a v jednom případě bylo sloveso v infinitivu (*A teď zvládnout Brno*). V posledním příkladě došlo k elizi modálního slovesa (*A teď **musíme** zvládnout Brno*).

Dále jsme zjistili, že z 90 titulků, které obsahovaly verbum finitum a lze je tedy považovat za věty, vystupovala substantiva v 77 případech v pozici subjektu, jedenáctkrát zastávala jinou funkci: vystupovala jako objekt (6 případů), neshodný atribut (2 případy), v jednom z titulků jako jmenná část predikátu; ve dvou případech věta neobsahovala žádné podstatné jméno. Titulků, které byly tvořeny slovesem pouze s levou valencí (S–V), jsme našli zhruba 18% (např. *Kolín zvítězil*). Nejčastěji (zhruba v 48% případů) tvořilo strukturu věty sloveso s vyjádřenými levovalenčními (subjekt) i pravovalenčními aktanty (nejčastěji objekt v akuzativu): S–V–O, např. *Brno smazalo mistra*. V řadě případů byl slovosled inverzní se zdůrazněným subjektem (V–O–S, např. *Načal to Rosický* či O–V–S, např. *Generálku řídil Sionko*) nebo predikátem v koncové pozici (S–O–V, např. *Výhra by jim slušela*). Drtivá většina titulků měla pak strukturu oznámení, prohlášení či tvrzení, pouze dva příklady strukturou či významem odpovídaly zvolání (např. *To byla přestřelka!*), dva nepřímému rozkazu (např. *A teď zvládnout Brno*) a jeden otázce (*A kde byli diváci?*).

Kromě uvedených slovních druhů se v titulcích v menší míře uplatňují adjektiva, zpravidla ve funkci shodného atributu (v 16% příkladů), pronomina, především osobní reflexiva a demonstrativa (celkem zhruba 14% případů), předložky se objevily ve 12% titulků a číslovky v necelých 8% (na relativně řídký slovní druh je toto procento výskytu spíše vyšší). Výskyt ostatních slovních druhů je zanedbatelný.

Funkcí titulku reportáže je přitáhnout čtenářovu pozornost (čehož se dosahuje i grafickými prostředky, např. velikostí písma). Nadpis bývá zároveň stručný, kondenzovaný, strohý. Většinou naznačuje téma či obsah následující reportáže, ale narazili jsme i na příklad *sportovní* reportáže, kterou uváděl titulek: *Striptýz nebude!* (Sport, 17. 6. 08), jenž o jejím obsahu mnoho neprozrazoval. Přesto splňoval alespoň

funkci získávací, neboť v kontextu sportovního zpravodajství působí neobvykle a poutá pozornost.

Titulek reportáže je často eliptický, mnohdy odkazuje mimo text na mimojazykovou skutečnost. Někdy bývá doplněn delším, zpřesňujícím či vysvětlujícím podtitulkem. Bez širšího kontextu však může působit obecně, nejednoznačně a u čtenáře předpokládá jistou dávku znalostí tématu (zde aktuálního sportovního dění, popř. sportovních pravidel apod.)⁶ Tímto kontextem může být už jen umístění reportáže ve sportovním deníku či časopise. V českých reportážích se například často objevují titulky typu *Trefil to Svěrkoš, Anglie to nezvládla* či *Zařídil to „Janek“*. Ukazovací zájmeno ve funkci objektu zde odkazuje jednak k mimojazykové skutečnosti, jednak k obsahu následné reportáže, v níž však referent daného pronomina nemusí být nutně explicitně zmíněn. Ačkoli je význam prvního titulku poměrně jasný (interpretaci napomáhá již samotné verbum *trefit se* s úzkým významem), za zájmeno *to* lze dosadit hned několik substantiv (např. *gól, výhra, postup*, přičemž zájmeno může zastupovat i několik z nich najednou – např. jediný gól a tedy výhru). Pro zcela správnou interpretaci je třeba znát situační kontext: pokud adresát sdělení (čtenář) ví o právě probíhajícím evropském šampionátu ve fotbale, má povědomí o tom, kdo je Václav Svěrkoš, a ví, že se v předvečer vydání sportovního deníku utkala Česká republika se Švýcarskem, interpretuje sdělení správně. Náhodný čtenář může mít při interpretaci potíže.

Ještě obtížnější může být dekodování sdělení ve druhém případě. Interpretaci ztěžuje užití verbum *zvládnout něco* s poměrně obecným významem. Zde je opět potřebná znalost kontextu (např. povědomí o tom, že reprezentační mužstvo Anglie hrálo v minulých dnech klíčové fotbalové utkání kvalifikace o postup na Mistrovství Evropy a tento zápas prohrálo). V posledním příkladě je interpretace kromě slovesa s obecným významem *zařídít (něco)* ztížena ještě užitím apelativa *Janek*. Adresát musí vědět, že dané substantivum je přezdívkou člena fotbalového reprezentačního mužstva České republiky Marka Jankulovského a že se Česká republika utkala s Irskem v důležitém utkání v rámci kvalifikace o ME. Pro čtenáře neznalého širšího kontextu je sdělení nesrozumitelné.

Podobné interpretační obtíže mohou činit i jiné titulky, uvedme jen několik dalších příkladů doplněných stručným výkladem: *Lvičata se pomstila* (reprezentace hráčů do 21 let zvítězila), *Rychlá polská lekce*, *Dvě polské facky* (česká reprezentace prohrála s Polskem 0:2). Redaktor někdy volí v titulku takovou formulaci, která

⁶ Anglická jazykovědná terminologie užívá v podobné souvislosti termín *the stock of shared knowledge*, tedy jakousi sumu společných znalostí obou komunikantů, produktora (zde sportovního žurnalisty, redaktora) a adresáta (zde čtenáře sportovního tisku).

opisem, mnohdy i s přeneseným významem, popisuje obsah reportáže, např. *Rumunský sen skončil* (reprezentace Rumunska nepostoupila na ME do čtvrtfinále), někdy je přenesení významu založeno na principu metonymie, např. *Straka má bod* (České Budějovice získali bod za remízu pod vedením trenéra Františka Straky; trenér zastupuje mužstvo).

Ve výše uvedených titulcích sportovních reportáží je užitá pragmatická presupozice. Často v nich není explicitně vyjádřeno to, co autor považuje za čtenáři známý fakt. Presupozice zahrnují autorův předpoklad, že recipient zná kontext, situaci, problém, proto často předkládá jen informace nové, neznámé, a naopak informace staré a známé explicitně nevyslovuje. Autor textu zde spoléhá na to, že recipient bude schopen na základě svých znalostí a zkušeností potřebnou presupozici vyvodit (viz Hoffmannová, 1997, s. 98).

Titulky anglických reportáží, jak už jsme uvedli výše, obsahují v průměru více slov než české, mívají tedy častěji charakter věty. A jak už jsme rovněž několikrát v této práci zmínili, vzhledem k důležitosti subjektu ve struktuře anglické věty je přítomnost substantiva v titulcích anglických sportovních reportáží klíčová. Tuto premisu potvrdil i náš výzkum: mezi 130 analyzovanými titulky jsme nenalezli jediný, který by neobsahoval substantivum. Navíc v pouhých 16 titulcích (12,3%) nestálo substantivum na prvním místě. V anglických titulcích je v těchto případech důvodem zpravidla modifikace substantiva adjektivem (*Brilliant Barca sweep Wisla aside, Late headers give AaB advantage*). V českých titulcích je spíše slovosled ovlivněn snahou zdůraznit některá slova z nadpisu jejich předsunutím na přední pozici (*Až počtvrté Zlín zabodoval*) nebo naopak podléhá aktuálnímu členění výpovědi a nejdůležitější informace je kladena na konec (*Běsnili Bazaly i hosté, Blíž gólu byli domácí*). V ostatních případech je podle nás dominantní postavení substantiva v titulcích (anglických i českých) dáno jeho sémantickou povahou: krátký, zhuštěný titulek musí obsáhnout co nejvíce informací, shrnout hlavní téma následujícího článku; jelikož jsou substantiva nositeli věcného významu, označují pojmy, místa či osoby, patří v titulcích k nejfrekventovanějším.

Oproti češtině má angličtina značně omezený deklinační systém, anglické substantivum může nabývat pouze pádu obecného (*common case*) nebo pádu posesivního (*possessive case*), jinak též zvaného genitivní (*genitive case*) nebo adnominální⁷. V titulcích se převážně objevovala substantiva v obecném pádě,

⁷ Tento tvar byl původně genitiv, avšak v současném jazyce si uchoval jen některé z genitivních funkcí. Neplní již funkci slovesného předmětu ani funkci partitivní. Může pouze determinovat nebo modifikovat substantivum, a proto vhodnější název než genitiv je adnominální pád (Dušková, 2003, s. 88).

adnominální tvar se objevil pouze v 21 případech (zhruba 16%). Mezi těmito tvary jsme narazili na takové, které významem odpovídali adnominálnímu pádu, avšak formou pádu obecnému: u substantiva chyběla posesivní koncovka „'s“ (např. *Bojan brilliance lights up Spain* s doslovným významem *Bojanova brilance rozzářila Španělsko*; *Di Maria winner earns gold for Argentina* s významem *Di Mariův gól vynesl Argentině zlato*). V obou příkladech stojí na pozici posesivního pádu (zde *Bojan's*) substantivum v obecném pádě (zde *proprium Bojan*). Tento jev připisujeme snaze o kondenzaci, zestručnění titulku, která se odráží i v jiných aspektech.

Narazili jsme dále například na titulky, které se vinou zestručnění jeví až nesrozumitelně. Tím se dostáváme opět k implicitní, často eliptické povaze novinových titulků, o níž jsme se zmiňovali již v souvislosti s nadpisy českých sportovních reportáží. I zde je můžeme chápat jako příklady pragmatických presupozic. Vezměme si například titulek *Anderlecht out after BATE stalemate*: jednak je elidováno pomocné sloveso *být* (*Anderlecht is out*), jednak spojení *BATE stalemate* působí nejednoznačně. Kdybychom na základě znalostí situačního kontextu doplnili některá slova, zcela explicitní překlad tohoto titulku by zněl *Anderlecht je (byl) vyřazen poté, co remizoval s BATE Borisov*. Spojení *BATE stalemate* je tedy nutno interpretovat jako *remíza s BATE Borisov* či *remíza v Borisově* (přičemž anglické *stalemate* znamená doslova pat v šachu či mrtvý bod, tedy v souvislosti s výsledkem fotbalového utkání remízu). V titulku bylo vynecháno minimálně sloveso *být* (*to be*) a některá z předložek *s* (*with*) nebo *v* (*in*). Podobný případ představuje nadpis *Swiss on the rise after Norway scalp*, jehož volně přeložený český ekvivalent by mohl znít *Švýcaři jsou po výhře nad Norskem na vzestupu*. Kromě elidovaného verba je ještě vypuštěn určitý člen před substantivem *Swiss*, neboť jména příslušníků národů jsou v angličtině zpravidla determinována určitým členem. Navíc je třeba správně interpretovat přenesený význam substantiva *scalp* (skalp) ve spojení *Norway scalp* (skalp Norska, norský skalp) jako porážku. Uvedme si ještě poslední příklad, a sice titulek *Cole steals Wembley joy from Czechs*, který je bez znalosti kontextu zcela nesrozumitelný. Zajímá nás zde především spojení *Wembley joy* (dosl. radost z Wembley), která v sobě skrývá více implicitních informací: toponymum *Wembley* je název tradičního anglického fotbalového stadionu, substantivum *joy* (radost) je nutno interpretovat jako vítězství, spojení *steal joy* potom jako řekněme zabránění vítězství. Pokud pak adresát zná i následující fakta (Česká republika se utkala s Anglií v přátelském fotbalovém utkání, Joe Cole je fotbalový útočník reprezentačního mužstva Anglie, který vstřelil ve zmíněném utkání v posledních minutách branku, utkání proto skončilo remízou 2:2), může interpretovat dané sdělení bez obtíží.

Všechny uvedené příklady spojení (*BATE stalemate*, *Norway scalp*, *Wembley joy*) mají společné to, že vyhlíží jako nominální skupina, v níž je řídící substantivum modifikováno jiným substantivem svou formou odpovídajícím obecnému pádu, ačkoli modifikace je zpravidla tvořena adjektivem nebo substantivem v adnominálním (posesivním) pádě. Srovnej např. *Marta designs **Norway** demise* (substantivum) x *Messi inspires **Brazilian** demise* (adjektivum).

Na příkladech jsme si ukázali, že stejně jako v případě českých titulků sportovních reportáží jsou anglické titulky často eliptické a kondenzované. Elidován může být jinak frekventovaný člen před substantivem, posesivní koncovka substantiva nebo verbum finitum. Pokud jde o elipsu verba, vypouštěno bývá zpravidla sloveso sponové, ačkoli pouze 10% analyzovaných titulků neobsahovalo žádné sloveso v určitém tvaru. Ve většině však sloveso zastává funkci predikátu a častěji než v českých titulcích, kde převažuje jen základní skladební dvojice, na sebe váže jeden či dva objekty (S–V–O). Náš výzkum ukázal, že objekt neobsahovaly pouze dva ze 130 titulků, zatímco 80% z nich obsahovalo alespoň jeden objekt a 17% dokonce objekty dva (zpravidla přímý a nepřímý). Konstrukcí, v nichž predikát rozvíjelo adverbiále, a to buď spolu s objektem nebo samostatně, bylo rovněž 17% (S–V–(O)–Adv). Oproti češtině se v titulcích objevují adverbiální částice (*adverbial particles*), které spoluvytvářejí tzv. frázová slovesa (např. *Sparta **see off** Sheriff to progress*. – *Sparta porazila Sheriff a postoupila*.). V češtině víceslovná slovesa tohoto typu neexistují, některá však vyžadují alespoň doplnění předložkovým pádem. Anglické adverbiální částice totiž mají shodnou podobu s předložkami (např. *look for something* – *hledat něco* X *go **for** a trip* – *jít na výlet*). I předložky jsou však v českých titulcích zastoupeny minimálně. Dalším rozdílem, týkajícím se sloves, je užití gramatického času. Už mohlo být patrné z našich předchozích příkladů a českých ekvivalentů, že zatímco v anglických titulcích bývá sloveso v čase přítomném (konkrétně v čase přítomném prostém – *present simple*), v češtině se na jeho místě užívá čas minulý: srovnej např. *Armenia **surprise** Turkey in Yerevan* – *Arménie v Jerevanu **překvapila** Turecko*. Minulý čas se nám zde jeví jako logičtější, neboť sportovní reportáž, coby svého druhu zpráva, referuje o již proběhnuvší události (viz též pasáž věnovaná slovesu a kapitola o užití času ve sportovním komentáři).

Poslední poznámka se bude týkat grafické (popř. zvukové) stránky titulků anglických sportovních reportáží. Náš výzkum odhalil relativně časté užití aliterace, tedy seskupení několika slov začínajících týmž písmenem vedle sebe. Jedná se o řečovou figuru uplatňovanou také v umělecké literatuře, především v poezii, která má v titulcích funkci pouze ozvlášťující. Uvedme si několik příkladů: ***Slick** Spain **shatter***

Russia hopes, Dutch denied revenge by Zyryanov, Clinical Cyprus see off Iceland, Brilliant Barca sweep Wisla aside, De Guzman dazzles on debut. V nadpisech českých reportáží jsme na podobný případ nenarazili.

2.3. Gramatické a sémantické kategorie slovních druhů

V následující kapitole se budeme podrobněji věnovat dvěma nejfrekventovanějším slovním druhům, substantivům a verbům, a budeme porovnávat jejich užití z hlediska jednotlivých gramatických i sémantických kategorií. Naše pojednání nemá být vyčerpávající, zmíníme jen ty oblasti, které jsou relevantní pro naši práci, tedy ty body, v nichž jsou patrné rozdíly v užití daných slovních druhů a jejich kategorií v české a anglické sportovní reportáži.

2.3.1. Kategorie času u sloves

Anglický temporální systém se shoduje s českým v základním dělení dějů na přítomné, minulé a budoucí, avšak uvnitř jednotlivých časových sfér jsou značné rozdíly. Zatímco čeština má pro každou časovou sféru v podstatě jeden čas, který ovšem disponuje modifikacemi vidovými, jsou všechny anglické časy zastoupeny dvěma soubory tvarů, tvary prostými a průběhovými, a navíc stojí základní časy (prézens, préteritum a futurum) v protikladu k časům perfektním (perfektum, plusquamperfektum, předbudoucí čas) (Dušková, 2003, s. 217). Oproti jednoduchému systému gramatických časů v češtině tedy stojí značně komplikovanější systém anglický. Tam, kde čeština užívá pouze jeden minulé čas, rozeznává angličtina čas minulé prostý, minulé průběhový, předpřítomný prostý a průběhový a předminulé prostý a průběhový. Předpřítomný čas se navíc do jisté míry kryje s českým časem přítomným. Budoucí čas může zase angličtina vyjádřit několika způsoby, z nichž každý má specifické užití a jistý významový odstín. Sportovní reportáž však toto spektrum časů zdaleka nevyužívá. Dominantním časem v reportážích je minulé čas prostý (*past simple*). Užití minulého času je logické, neboť reportáž referuje o události, která již proběhla. Charakter reportáže coby souvislého „vyprávění“ zase vysvětluje užití prostého času minulého.

Náš výzkum anglických reportáží skutečně potvrdil dominanci minulého času: v pěti analyzovaných reportážích neklesl počet sloves v minulém čase prostém pod 66,6% (v ostatních reportážích se jeho zastoupení mezi verby v určitém tvaru pohybovalo mezi 87,5% až 100%). Ostatní případy zahrnují jednak jiné typy minulých časů, jednak časy přítomné, popř. budoucí. V případě prezentu a futura se však slovesa netýkala přímo popisovaného utkání. Většinou šlo o hodnocení obecné situace [např. *Both team now travel to Beijing for their last match...* (Fifa.com, 18. 8.

08), Wales **complete** their group-stage campaign with home and away fixtures against Romania. (Uefa.com, 24.3.08)] či o prognózu do budoucna [např. *Brazil will be preparing for a final...* (Fifa.com, 18. 8. 08)]. Pokud jde o jiné typy vyjádření minulosti, narazili jsme na několik případů, k nimž se teď podrobněji vyjádříme.

Už jsme zmínili výše, že anglická sportovní reportáž užívá velké množství neurčitých slovesných tvarů. Jak ukázal náš průzkum, vedle infinitivů to jsou často participia. Pokud jde o časovost, participium může vyjadřovat alespoň časovou relaci, buď předčasnost (perfektní participium) nebo současnost (přítomné participium). Jelikož je tedy verbum finitum nejčastěji v čase minulém prostém, vyjadřuje přítomné participium děj v podstatě současný s dějem predikátu, tedy rovněž minulost: *Ogbuke Obasi **ran** down the right wing, **twisting** and **turning** his way past his adversaries* (Fifa.com, 19. 8. 08). Je třeba dodat, že vždy děje neprobíhají zcela současně, nýbrž následují vzápětí po sobě nebo se naopak mírně předcházejí: ***Receiving** the ball down the right channel, she **ran** at the German defence before **squeezing** in a left-footed poke past Angerer...* (Fifa.com, 18. 8. 08). Hlavním časem ve větě je čas minulý, přičemž v prvním příkladě participia vyjadřují děje současné, ve druhém případě reprezentují děje mírně předcházející a vzápětí následující děj, který vyjadřuje verbum finitum (*ran* – *vběhla*). Bezprostřední následnost je zde vyjádřena i předložkou *before* (dříve než). Užití participiální konstrukce elegantně nahradí buď stále se opakující slovesa v minulém čase (*dostala míč, vběhla do obrany, protlačila střelu*), nebo příliš dlouhé a komplikované souvětí.

Participium perfekta pak jednoznačně vyjadřuje předčasnost, kdy děj vyjádřený participiální konstrukcí předchází ději vyjádřenému verbem finitem: např. ***Having succumbed** 2-1 in Brussels last week, Ariel Jacobs's men **needed** to register at least twice...* (Uefa.com, 6. 8. 08). Participiální konstrukce může následovat i po slovese v minulém čase: např. *Sparta went into the game in good spirit having won their first league game...* (Uefa.com, 6. 8. 08). V češtině podobným konstrukcím odpovídají souvětí s vedlejší větou příčinnou (***Jelikož hráči Ariela Jacobse podlehli minulý týden v Bruselu 2:1, potřebovali vstřelit alespoň dvě branky...***) nebo vedlejší větou časovou (***Sparta vstupovala do zápasu v dobré náladě poté, co zvítězila ve svém prvním ligovém utkání...***).

Na tomto místě ještě doplníme poznámku o vztahu anglických participiálních vazeb a českých vazeb přechodníkových. Stále platí, že přechodník v češtině funguje jako ekvivalent pro participium v anglické větě. Český přechodník se však řídí mírně odlišnými pravidly a jeho užití je omezenější. Užití transgresivu v češtině totiž předpokládá totožnost podmětů, kdy má verbum finitum též podmět jako participiální konstrukce. To platí v mnoha příkladech i v angličtině: ...**Shakhtar**

maintained their control, striving to increase their advantage... (Uefa.com, 13. 8. 08) Český ekvivalent by mohl vypadat takto: Šachtar⁸ kontroloval hru snaže se zvýšit své vedení. V angličtině se však dále vyskytují participiální vazby s vyjádřeným konatelem odlišným od podmětu nadřazené věty⁹ (L. Dušková, 2003, s. 585): *The game settled into a pattern in the second period, with Serbia piling on the pressure and Australia defending resolutely* (Fifa.com, 7. 8. 08), *Levski went on the attack, defender Zhivko Milanov heading over the bar* (Uefa.com, 13. 8. 08). Participiální konstrukce v těchto větách v češtině přechodníkovou konstrukcí nahradit nelze. Další rozdíl mezi českým přechodníkem a anglickým participiem spočívá v tom, že užití přechodníku je v češtině omezeno vidovostí a jelikož angličtina vidové rozlišení nezná, toto omezení v ní neplatí.

Vedle přítomných a perfektních participií se poměrně často objevuje i participium minulé (past participle), které má též tvar jako preteritum (minulý čas). Tvoří totiž součást nejen složených časů (perfektum, plusquamperfektum), ale také pasivních konstrukcí, které jsou tvořeny pomocným slovesem *to be* (být), popř. *to get* (dosl. dostat) a právě minulým participiem slovesa plnovýznamového. O pasivních konstrukcích podrobněji pojednáme v pasáži o slovesném rodu.

Kromě převažujícího minulého času prostého jsme při studiu anglických reportáží také narazili na jiné minulé časy. Následující vazba představuje ukázkou času předminulého (plusquamperfektum): *a goalkeeper who had previously never conceded... at the Olympic Games (brankář, který dosud nikdy na Olympijských hrách neinkasoval)*. Tento čas zahrnuje děj v minulosti předcházející jinému minulému ději. Referuje-li tedy autor reportáže o minulé události (užívá tedy převážně minulý čas prostý) a chce-li zmínit jakoukoli událost, která předcházela době, v níž k popisované události (zde sportovnímu utkání) došlo, užívá čas předminulý. Obvykle prosté plusquamperfektum telických¹⁰ sloves implikuje dokončenost slovesného děje (Dušková, 2003, s. 226). Předminulý čas může samozřejmě popisovat i jednorázový děj, který předcházel jinému ději v minulosti, např. ze sportovní reportáže: *...the assistant referee raised his flag to indicate (that) the ball had crossed the goal-line...* (Fifa.com, 16. 8. 08). Zde plusquamperfektum vyjadřuje, že míč nejprve přešel brankovou čáru a až poté asistent rozhodčího zvedl praporek. V češtině bychom tuto vazbu mohli přeložit i poněkud archaičtějším

⁸ Ukrajinský fotbalový klub FK Šachtar Doněck (pozn. aut.)

⁹ Tento případ se v jazykovědě označuje jako *absolutní vazba participiální*.

¹⁰ Telická slovesa označují děj směřující k nějakému cíli, k jehož dosažení je třeba, aby děj proběhl ve své úplnosti, např. *come* (přijít), *arrive* (přijet) (Dušková, 2003, s. 217).

naznačil, že míč již **byl přešel** brankovou čáru, která je explicitnější, ovšem zpravidla při překladu volíme pouze preteritum (*naznačil, že míč již přešel brankovou čáru*).

Čas předpřítomný (perfektum) zahrnuje dobu od neurčitého bodu v minulosti až do přítomnosti. Na rozdíl od préterita zahrnuje právě přítomnost a svým způsobem v některých typech užití reflektuje i platnost do budoucna (např. *Heskey has replaced Defoe. – Heskey nahradil Defoea.*, Guardian, 20. 8. 08). Anglické perfektum se dále užívá při sdělování aktuálních novinek (Dušková, 2003, s. 221), např. *Campbell has just been carded for a lunge on Coloccini...* – *Campbell právě dostal kartu za zákrok na Colocciniho...* (Guardian, 18. 8. 08). Na rozdíl od perfekta odkazuje préteritum (minulý čas) na určitou, zpravidla ohraničenou či časovým údajem upřesněnou dobu v minulosti. Pojednáváme zde podrobněji o anglickém čase předpřítomném proto, že je to čas pro angličtinu typický a hojně užívaný. V anglických reportážích je však zastoupen řídce. V pěti reportážích jsme našli jediný příklad perfekta: *...(they) have now won five qualifiers in a row...* (doted' zvítězili v pěti kvalifikačních utkáních v řadě...). Tato vazba opět nepopisuje přímo sportovní utkání, jde o doplňující informaci, která není součástí souvislého „vyprávění“. Perfektum zde zahrnuje období sahající z minulosti až do přítomnosti (což je v tomto příkladě navíc explicitně vyjádřeno adverbium *now – nyní*).

Posledním minulým časem, na nějž jsme ve výzkumu anglických sportovních reportáží narazili, je minulý čas průběhový (past continuous). Vyjadřuje děj dočasného trvání, který aktuálně probíhal v určitém minulém okamžiku nebo déletrvající době minulé (Dušková, 2003, s.237). Často je kombinován právě s prostým préteritem, k němuž je vztahován, např.: *Basel were heading out of the competition ... when Ivan Ergić finally edged them in front from the penalty spot. – Basilej se už blížila vyřazení, když ji nakonec Ergić gólem z penalty posunul dál* (Uefa.com, 7. 8. 08). V konfrontaci s prostým minulým časem se zdůrazňuje průběh oné činnosti (zde sledování televize), do níž zasáhla jednorázová událost vyjádřena prostým préteritem. Ve sportovních reportážích však není příliš častý, našli jsme jen dva příklady: *Sparta were carving out few chances and fell behind ahead in the 60th minute...*; *...it was Kuzmanović that was causing all the problems.* (oba Uefa.com, 13. 8. 08). V obou případech slouží průběhové préteritum k označení probíhajícího děje v minulosti. V prvním příkladě zahrnuje průběh zápasu až do 60. minuty (kdy inkasovala), v němž si Sparta vypracovala jen málo příležitostí. V češtině lze případně průběhovitost vyjádřit slovesem *vypracovávala* naznačujícím stálou, opakovanou snahu po nějakou dobu. Ve druhém příkladě popisuje průběhový čas sice blíže neurčenou minulost, avšak z kontextu celé reportáže je zřejmé, že jde o

dobu celého zápasu (který proběhl a skončil v minulosti), v němž hráč Kuzmanovič působil (způsoboval) největší potíže.

Zatímco angličtina má pro vyjadřování minulých dějů tři prosté časy (préteritum, perfektum a plusquamperfektum), v češtině jim odpovídá jediný čas minulý. Pro čas předpřítomný je v některých jeho užitích v češtině ekvivalentem navíc i čas přítomný (např. *I have been learning English for two years.* – *Učím se anglicky už dva roky.*). Čeština dále nerozeznává ani průběhovou formu jednotlivých časů, disponuje jen rozlišením vidovým (*udělal x dělal*). Nedokonová slovesa svým způsobem průběh děje vyjadřují, ovšem s průběhovou formou anglických časů se ztotožnit nedají. Proti několikerému způsobu vyjádření budoucnosti v angličtině stojí v češtině opět jediný budoucí čas. Různé časové roviny v minulosti, pro něž má angličtina specifické časové konstrukce, vyjadřuje čeština pomocí časových adverbíí, vedlejších vět časových nebo je nerozlišuje vůbec. O ekvivalentech anglických participií bylo pojednáno výše.

Česká reportáž má však s anglickou společné to, že dominantním časem je zde čas minulý. V pěti analyzovaných reportážích byla verba finita z více než 72% v minulém čase, průměrné zastoupení minulého času se však pohybovalo kolem 89,5%. Ostatní časy, přítomný a budoucí, podobně jako u anglických reportáží nevyjadřovaly děje bezprostředně se týkající sportovního utkání. Věty, v nichž se slovesa v přítomném či budoucím čase objevila, popisovaly buď širší kontext (např. *Kladno ... se dotáhlo... na rozdíl jednoho gólu na svého včerejšího soka, jenž však **bajuje** o evropské poháry...* Sport, 27. 11. 08), přibližovaly stav věcí týkající se utkání či soutěže (...*Slavia **má** o bod navrch před Steauou Bukurešť...* Sport, 8. 11. 08), sdělovaly fakta obecné platnosti (např. ...*stále **platí**, že české týmy vstřelily Arsenalu za osm utkání jen dva góly;* Sport, 8. 11. 08) nebo měly charakter prognózy do budoucna (např. *Jaro **musí být** v Jablonci úspěšnější, jinak **půjde** tým překvapivě ke dnu...*; *Jestli se to nezmění, **bude se** v Jablonci **kopat** jen druhá liga;* Sport, 3. 12. 07)

Při analýze českých sportovních reportáží jsme však v souvislosti s užíváním gramatických časů narazili na jedno specifikum. V několika málo případech jsme v reportáži našli pasáže popisující sportovní utkání v čase přítomném: *Slávisté i jejich soci se chytají za ramena. Domáci Volešák: rána k levé tyči, Kuciak vyráží ... Vaniak chytá... Necid: vymetá pavučinu... Vomáčka: páli nad a slávisté vybuchují nadšením – 4:3 zůstává a oni postupují do třetího předkola Ligy mistrů...* (Sport, 9. 8. 08). Takové pasáže se blíží spíše sportovnímu komentáři zápasu v přímém přenosu. Přítomný čas, označován v tomto užití jako *prézens historický*, má funkci aktualizační: ačkoli reportáž referuje o proběhnuvší události, užitím prezenta se

čtenář přenáší do centra dění, reportáž popisuje aktuální dění. Z našeho úryvku je patrná strohost, vyznačuje se jakoby telegrafickým stylem, v němž jsou někdy slovesa vynechána.

Narazili jsme i na případ, kdy v úvodní pasáži reportáže slovesa téměř zcela chyběla: *Stovky fanoušků Fenerbahce v hledišti, na trávníku mistr světa Brazilec Roberto Carlos a několik fotbalistů, kteří nedávno poslali z EURO domů český národní tým* (Sport, 17. 7. 08). Výše zmíněné příklady mají za cíl autenticitu, snaží se přiblížit dění čtenáři co nejrealističtěji. Mezi anglickými reportážemi jsme na podobné příklady nenarazili. Některé pasáže s vynechaným slovesem zase mají charakter shrnující: *Vynikající druhý poločas, několik gólových šancí na obou stranách, ale také odporná rvačka především polských fanoušků* (Sport, 13. 12. 07); *Hodina bez gólu, pak přestřelka se šťastným koncem pro hosty* (Sport, 20. 8. 07).

V souvislosti s vyjadřováním časových rovin a časových relací stojí za zmínku i konstrukce anglických modálních sloves s minulým infinitivem. Nejprve je nutno předeslat, že v angličtině existují dva typy infinitivu, přítomný a minulý, z nichž každý má ještě svou průběhovou modifikaci. Přítomný infinitiv má dvě formy, formu holého slovesného základu (*speak*) a formu s částicí *to* (*to speak*) (Dušková, 2003, s. 266). Prostý minulý infinitiv se skládá s pomocného slovesa *have* a minulého participia slovesa plnovýznamového: (*to*) *have spoken*, (*to*) *have worked*. Forma infinitivu bez *to* bývá součástí složených slovesných tvarů a vyskytuje se po některých slovesech, mj. modálních (např. *he can sing – umí zpívat*). Anglická modální slovesa mohou být na rozdíl od češtiny následována kromě přítomného infinitivu i infinitivem minulým. Tato spojení mají poté specifický význam související s ději v minulosti. Na některé takové příklady jsme narazili i ve sportovních reportážích; některé z nich si nyní rozebereme. Minulé infinitivy se často pojí s modálním slovesem *could*: *Four (goals) could have easily been five (goals)...* (Fifa.com, 18. 8. 08); *The hosts' margin of victory could have been greater...* (Uefa.com, 13. 8. 08).

Modální sloveso *could* (mohl, uměl) je minulým tvarem slovesa *can* (moci, umět), zároveň však tvarem kondicionálu (mohl by). Ve spojení s minulým infinitivem referuje k minulé události, která se *bývala mohla* vyvíjet jiným způsobem, ale *nevyvívěla*. Takováto vazba tedy popisuje nereálný děj: *Ze čtyř gólů (bývalo) mohlo být pět (= ale nebylo)*; *Hosté (bývali) mohli svůj náskok ještě zvýšit (= ale nezvýšili)*. Podobný význam má ve spojení s minulým infinitivem i modální sloveso *may* (smět): např. *Mutu may have done the early damage with his set-piece, but it was Kuzmanovič, who was causing all the problems*. (Uefa.com, 13. 8. 08). Sloveso *may* má jednak význam *smět*, jednak význam směřující do budoucna (*možná se něco stane*). V tomto případě se jedná o druhý význam: *Mutu možná (sice) nadělal škodu*

z brzké standardní situace, největší potíže však dělal Kuzmanovič. V tomto příkladu je užít minulý infinitiv jednoduše pro vyjádření minulosti, neboť spojení s přítomným infinitivem (*Mutu may do...*) by mělo futurální význam (*Mutu možná nadělá...*).

Dalším příkladem je vazba minulého infinitivu se slovesem *must* (muset): *When Niang Jiang's shot was deflected on to the crossbar with 14 minutes remaining, there **must have been** plenty within the stadium left wondering if this wasn't to be China's day* (Fifa.com, 7. 8. 08). Sloveso *must* ve spojení s minulým infinitivem na rozdíl od předchozích případů vyjadřuje jistotu. Vypovídá o minulé události, k níž určitě došlo, mluvčí vyslovuje přesvědčení o tom, že to tak „muselo být“. Volný překlad by mohl znít takto: *Když se 14 minut před koncem odrazila Jiangova střela pouze na břevno, mnozí diváci **si určitě pomysleli**, že dnes snad nemá Čína svůj den*. Možný by byl i doslovný překlad *diváci **si museli pomyslet**, že...* s týmž významem.

Jako poslední uvedeme modální sloveso *should*, které má ve spojení s přítomným infinitivem charakter doporučení (např. *You should call him. – Měl bys mu zavolat.*). Ve spojení s infinitivem minulým se váže k minulosti, nevyjadřuje tedy doporučení (které směřuje spíše do budoucnosti) ¹nybrž výčitku: *Karim Ziani really should have done better... – Karim Ziani si rozhodně měl poradit lépe...* (Uefa.com, 16. 9. 08). Z významu tohoto spojení vyplývá, že se tak nestalo, což je hlavní význam modálního *should* ve spojení s minulým infinitivem. Z dalšího příkladu to vyplývá zcela zřejmě: *Lampard should have made it three before the break but dragged his effort beyond the far post – Lampard měl ještě před přestávkou přidat třetí gól, ale napálil svůj pokus vedle vzdálenější tyče* (Uefa.com, 16. 9. 08).

2.3.2. Slovesný rod

Slovesný rod je jednou z oblastí, v níž je rozdíl mezi angličtinou a češtinou poměrně markantní. V angličtině totiž zpravidla narážíme na mnohem více pasivních konstrukcí. Pasivní tvary slovesa se skládají z určitého tvaru pomocného slovesa *to be* a minulého příčestí slovesa plnovýznamového (např. *the house was built – dům byl postaven*). Takové konstrukci odpovídá v češtině pasívum složené, kromě něhož disponuje čeština navíc pasívem zvratným.

Užití pasíva v angličtině je motivováno několika důvody, pro účel naší práce postačí zmínit následující: Mluvčí nezná původce děje nebo je totožnost agense nedůležitá či vyplývá z kontextu: např. *he was flagged for being offside – byl mu odmáván ofsajd*. Při znalosti situačního kontextu je zřejmé, že postavení mimo hru může v zápase zvednutím praporku naznačit pouze pomezní rozhodčí. Častým faktorem ovlivňujícím užití pasíva je aktuální členění větné. Zatímco slovosled české

věty je relativně volný, angličtina má slovosled pevný. Čeština tedy může např. vytvořit větu *Rooney vstřelil gól* stejně jako větu *Gól vstřelil Rooney*, a to pouze s tím rozdílem, že v každém příkladě se zdůrazňuje jiný větný člen (objekt či subjekt). Anglický ekvivalent však může vypadat pouze takto: *Rooney scored a goal*. Pokud by mluvčí chtěl zdůraznit činitele děje a přesunout ho na pozici rématu, musí užít pasivní konstrukci *The goal was scored by Rooney*.

Při transformaci z aktiva na pasivum je pak ještě třeba zmínit roli agense. Zatímco v aktivní konstrukci jsou oba účastníci děje, tedy agens a patiens, obligatorní, činitel je konstruován jako subjekt a patiens jako objekt (např. *The state provides free education on all levels. – Stát poskytuje bezplatné vzdělání na všech úrovních.*), v pasivu je obligatorní pouze patiens a konstruuje se jako subjekt. Činitel je v pasivu zpravidla fakultativní. Pokud je vyjádřen, což bývá v angličtině častěji než v češtině, bývá považován za adverbialní určení původce děje (Dušková, 2003, s. 253). V angličtině je realizován předložkovou vazbou s *by*: *free education is provided on all levels (by the state)*, v češtině instrumentálem či genitivem s předložkou *od*. Pasivní konstrukce se zdůrazněním agense na konci věty může také mluvčí použít proto, aby zdůraznil právě roli činitele děje.

V souvislosti s aktuálním členěním věty ještě dodejme, že někdy je pasiva užito proto, aby se v celém souvětí zachoval týž subjekt (např. *When he came home he was arrested by the police – Když přišel domů, zatkla ho policie*). Tematický prvek je tak v anglickém příkladě na přední pozici.

Četné příklady pasivních konstrukcí jsme našli i v anglických sportovních reportážích, z nichž mnohé potvrzují důvody užití, které jsme popsali výše. V souvětí *Bliznyuk had just returned from injury but was forced to leave the pitch after colliding with Anderlecht goalkeeper Daniel Zítka ...* (Uefa.com, 30. 7. 08) je například první věta v aktivu avšak druhá v pasivu. Důvodem užití trpného rodu zde je snaha zachovat týž podmět v obou větách souvětí (*Bliznyuk se vrátil po zranění a byl nucen opustit hřiště.*). Konatel děje zde explicitně vyjádřen není, avšak vysvětlení je podáno vzápětí (*po kolizi s brankářem; poté, co se srazil s brankářem*).

Velmi časté pasivní konstrukce vypadají následovně: *Albert Banning was shown the red card* (Fifa.com, 7. 8. 08), jejichž doslovný český překlad je stylisticky nepřijatelný (**Banning byl ukázán červenou kartu*). Zde je agens opět nevyjádřen, a to z toho důvodu, že je zřejmý. Subjektem této konstrukce je nepřímý objekt konstrukce aktivní, která by mohla mít takovouto podobu: *The referee showed the red card to Albert Banning*, popřípadě *The referee showed him the red card* (Rozhodčí **mu** (= Albertu Banningovi) ukázal červenou kartu). Původní pasivní konstrukce v češtině není možná, subjektem by se mohl stát pouze objekt přímý (červená karta). Český

ekvivalent, ač značně stylisticky nezvyklý, by tedy měla pouze věta *The red card was shown to Albert Banning* (Červená karta byla ukázána Albertu Banningovi). Kdybychom pak chtěli ještě explicitně doplnit původce děje, věta by zněla *The red card was shown to Albert Banning by the referee*. Ve srovnání s původním příkladem je zřejmé, že dalším faktorem, který ve větě podobu pasivní konstrukce určuje, je ekonomičnost a stručnost. Podobným typem vazby je například spojení *Thomas Vermaelen was sent off* (Fifa.com, 16. 8. 08) – *Vermaelen byl poslán ze hřiště* nebo *it was judged that Rossi was in an offside position* – *bylo posouzeno, že Rossi byl v postavení mimo hru* (tamtéž).

Anglické nadužívání pasíva ve srovnání s češtinou je patrné i z takových vět, které by v češtině téměř jistě měly podobu aktivní, ačkoli formálně by ekvivalent s pasivní konstrukcí byl možný. Vezměme si například větu *All the early attacking was done by the Brazilians*. (Fifa.com, 15. 8. 08). Nejvhodnější český překlad by zněl *V úvodu útočili pouze Brazilci*. Angličtina namísto toho volí jednak pasívum, jednak gerundium (substantivum slovesné), čímž přispívá k nominálnímu charakteru dané konstrukce. Česká pasivní konstrukce by mohla znít (pokud bychom mírně obměnili sloveso) takto: *Veškeré útočení v úvodu bylo obstaráno Brazilci* či *Celý úvodní útok byl obstarán Brazilci*. Obě jsou po formální stránce možné, avšak přinejmenším nevhodné stylisticky.

V angličtině však existují i pasivní konstrukce, které český ekvivalent nemají. Vezměme si například větu *The opening half was dominated by Samson Siasia's side* (= tým Nigérie) (Fifa.com 19. 8. 08), které odpovídá jen česká aktivní konstrukce *V úvodním poločase / úvodnímu poločasu dominoval tým Nigérie* nebo *Úvodní poločas ovládl tým Nigérie*. Sloveso *dominovat* v tomto významu (vévodit něčemu) v pasívu není v češtině možné. Snad jen ve významu *ovládat někoho* se dané sloveso v jistých kontextech může objevit i v pasívu. Pokud bychom použili sloveso *ovládnout*, které tvar trpného přičestí formálně utvořit může, stále bude vzniklá věta znít stylisticky nevhodně.

Zcela vyloučený je již český ekvivalent anglické věty *...In the absence of Tevez, Rooney was partnered by Fraizer Campbell* (Guardian, 18. 8. 08). Jednoslovný ekvivalent anglického denominálního verba *to partner* v češtině neexistuje. Nabízí se pouze opisné spojení *dělat někomu partnera*, avšak ani takové spojení nemůže utvořit stylisticky vhodnou pasivní konstrukci. Doslovný překlad by navíc v češtině postrádal smysl. V duchu českých sportovních reportáží by tedy věta mohla vypadat takto: *Při absenci Teveze doplnil Rooneyho na hrotu Campbell* nebo *...nastoupil vedle Rooneyho Campbell*. První verze by ještě případně nabízela možnost pasivní konstrukci *byl doplněn Campbellem*. Jako částečný ekvivalent by

mohlo fungovat sloveso *asistovat* (*Rooneymu asistoval v útoku Campbell*), vznikl by však jistý významový rozdíl. Sloveso *asistovat* vyvolává představu podružné role, navíc se ve sportovních reportážích užívá spíše ve významu *příhrát na gól, podílet se na gólu*.

V souvislosti s užitím pasíva v angličtině upozorníme dále na relativně častou frázi *make somebody do something*, složená ze slovesa *to make* (mj. dělat) a infinitivu bez částice *to*, která má význam *přimět / donutit někoho něco udělat*. I tato vazba má svou variantu se slovesem v pasívu, avšak zajímavé je to, že v tomto případě následuje infinitiv s částicí *to*: např. **Giovinco was made to rue** *missing a one-on-one chance with the keeper* (Fifa.com, 16. 8. 08) – *Giovinco byl nucen litovat toho, že neproměnil šanci tváří tvář pouze brankáři*. Častější užívání pasíva v angličtině je tedy také zapříčiněno jednak větším počtem frekventovaných vazeb, které mohou tvořit pasivní konstrukce, jednak vyšším počtem vazeb, jež mají přímo podobu pasíva. Mezi takové patří například vazby *to be interested in something* (zajímat se o něco) či *to be involved in something* (zapojit se do něčeho, angažovat se v něčem). Zatímco druhá fráze v češtině formální pasivní ekvivalent má (být do něčeho zapojen, zapleten), první nikoliv (sloveso zajímat se pasivní konstrukcí netvoří).

Na závěr výčtu některých příkladů užití pasíva doplníme ještě jiné, na něž jsme v našem výzkumu narazili a které jsou ve srovnání s češtinou neobvyklé. Ve větě *When the midfield was utilised, however, chances were created* (Fifa.com, 7. 8. 08,) je z kontextu zcela zřejmé, že činitelem děje jsou hráči (*Když však hráči využili střed hřiště, vytvořili si šance.*). V případě věty *The goal, however, was hardly celebrated...* (Fifa.com, 19. 8. 08) je interpretace bez kontextu dvojznačná, neboť agensem mohou být hráči i fanoušci, avšak hlavní smysl se příliš nemění (*Gól však příliš oslavován nebyl.*). V následující větě *A fine win was rounded off by a goal for debutant José María Callejón* (Uefa.com, 25. 3. 08) zase stojí na pozici agense, který má formu adverbiálního určení původce, neživotné substantivum (kauzátor) *gól* (*Pěkné vítězství bylo završeno gólem nováčka Callejóna*).

Angličtina dále umožňuje ještě další druhy pasivních konstrukcí. Již jsme výše zmínili, že anglické časy mají vedle prosté formy ještě svoji formu průběhovou. Průběhovou formu může mít i pasívum: ve srovnání s češtinou jde o zvláštní konstrukci, neboť v ní za sebou následuje dvakrát pomocné sloveso *to be*, nejprve ve tvaru určitém a poté ve tvaru neurčitém, coby přítomné participium. Při výzkumu anglických sportovních reportáží jsme narazili například na následující vazbu: *Rafael Benitez ... suggested his authority as manager is being compromised by elements above him in his club's hierarchy...* (The Times, 17. 8. 08). Tato věta byla součástí

rozsáhlejší reportáže, která se nevěnovala výhradně samotnému utkání, ale také širšímu kontextu anglické ligy a zúčastněných klubů. Český překlad by mohl znít takto: *Rafael Benítez naznačil, že jeho autoritu coby manažera¹¹ ohrožují články v klubové hierarchii, které stojí nad ním.* Průběhový tvar pasíva se v českém překladu nijak neprojeví, v angličtině však vyjadřuje trvání v době promluvy a klade důraz na průběh děje, jenž popisuje. Český překlad můžeme případně pro upřesnění doplnit například adverbium *neustále*.

Z téže reportáže pochází i náš další příklad užití pasíva: *Does he blame Parry for it **not being carried out**?* Naším cílem není ozřejmit přesný význam této věty (která je ostatně bez kontextu velice vágní), půjde nám o rozbor užité konstrukce s pasívem. V tomto případě jde o pasivní formu přítomného participia, kdy tvaru participia nabývá pomocné sloveso *to be* a sloveso plnovýznamové (*carry out*) má jako obvykle tvar minulého participia. V českém překladu věta zní takto: *Viní Parryho z toho, že to nebylo provedeno?* Opět jde o případ, kdy se podmět verba finita (*he – on*) neshoduje se subjektem participiální vazby (*it – to*), jde tedy o absolutní vazbu participiální (viz výše) a český ekvivalent s přechodníkem neexistuje. Obecně však pasivní tvar přítomného či perfektního participia svůj český protějšek v přechodnicích má: např. *Gutierrez also had a claim early on after being barged to the floor by Nemanja Vidic – Gutierrez se také již dříve dožadoval penalty byv sražen na zem Vidičem* (Guardian, 18. 8. 08).

Ve srovnání s anglickou sportovní reportáží užívá česká reportáž pasivní konstrukce mnohem méně. Z našeho předchozího výkladu vyplývá, že pro některé konstrukce čeština ani ekvivalent nemá. Většina českých reportáží užívá převážnou část určitých slovesných tvarů v aktivu. Ojedinelé případy pasíva zahrnují například konstrukce s trpným participiem n-ovým (*musel být odnesen ze hřiště* či *musel být zklamán*; obě Sport, 20. 9. 08) nebo participiem t-ovým (*Když pak Miller opět vychytal vyloženou šanci Besty, **bylo rozhodnuto***, Sport, 9. 10. 08). Podobně sporadicky je užíváno i participium reflexivní, které je omezeno na třetí osobu, např. *odehrálo se deset minut*.

2.3.3. Kategorie čísla

V souvislosti s gramatickým číslem chceme na tomto místě zmínit jedinou zvláštnost, která vyplývá ze srovnání angličtiny s češtinou a která se výrazně projevuje právě ve sportovních reportážích. Kategorie čísla je u anglických sloves kategorií kongruenční, tj. vyjadřuje shodu určitého slovesa v osobě a čísle

¹¹ Fotbalový trenér v Anglii se označuje jako manažer, neboť má mnohem větší pravomoce a zasahuje více do chodu klubu, než je tomu v českém prostředí (pozn. aut.).

s podmětem (Dušková, 2003, s. 213). V angličtině je v souvislosti s číslem substantiv ještě nutno brát v potaz kategorii počitatelnosti. Pouze počitatelná podstatná jména mohou tvořit plurál, nepočitatelná nikoli. V angličtině navíc existují substantiva, která jsou striktně počitatelná či nepočitatelná, dále však také taková, která jsou v některých významech počitatelná a v jiných nepočitatelná.

Zde bychom chtěli zmínit jeden specifický případ, kdy se substantiva v singuláru pojí s verbem v plurálu. V kontextu sportovních reportáží jsou těmito substantivy vlastní jména, představující názvy fotbalových klubů či týmů. Začneme příkladem: **Chelsea have been full of energy and enterprise this season** (Uefa.com, 16. 9. 08) – *Chelsea má tuto sezónu spoustu energie a elánu*. Subjektem této věty je proprium označující název klubu, který je jediný svého druhu a coby vlastní jméno nemůže tvořit plurál. Přesto má pomocné sloveso *have* ve funkci verba finita, které by s ním mělo být ve shodě, tvar plurálu. Totéž platí i pro následující příklad, pouze s tím rozdílem, že subjektem je vlastní jméno označující stát, přesněji národní mužstvo daného státu: **San Marino are yet to pick up a point and have scored just once in their six qualifiers so far** (Uefa.com, 26. 3. 08) – *San Marino stále čeká na svůj první bod a ve svých šesti kvalifikačních zápasech dosud skórovalo pouze jedinkrát*. V obou případech jde o tzv. kolektiva, tedy o zvláštní případ singulárového tvaru označujícího více než jednu jednotku. Jsou to substantiva označující skupinu živých jedinců. V angličtině mohou taková substantiva tvořit skladební dvojici se slovesem v singuláru i v plurálu podle toho, zda se vnímají jako celek¹ nebo převládá představa jednotlivců. Singulárová konstrukce je gramatická (podle formy), kdežto plurálová je sémantická (podle významu) (Dušková, 2003, s. 44). Ve sportovních reportážích jsou tedy kluby a národní týmy vnímány výlučně jako skupiny jednotlivců, neboť se pojí se slovesy v plurálu. Zajímavé však je, že ve sportovních reportážích jsme narazili i na další substantiva, která sice běžně tvoří plurál a lze je vnímat jako obecná substantiva, avšak zde se chovala stejně jako kolektiva: např. **The home team... were forced to play the final five minutes with ten men** (Uefa.com, 23. 3. 08) – *Domácí tým byl nucen dohrát závěrečných pět minut o deseti mužích*; **On 65 minutes the visiting side were in front...** (Uefa.com, 26. 3. 08) – *V 65. minutě se hostující tým dostal do vedení*. Obě substantiva (*team* i *side*) běžně mohou tvořit formu plurálu (*teams*, *sides*), avšak zřejmě proto, že v kontextu sportovní reportáže fungují jako synonyma ke konkrétním klubům či týmům, chovají se také jako kolektiva zdůrazňující představu jednotlivých členů celku. V češtině taková shoda není možná; v posledním příkladě by bylo možné užít sloveso v plurálu pouze tehdy, zaměnili-li bychom substantivum *hostující tým* například za substantivum *hosté*.

2.4. Anglická primární slovesa

Anglická slovesa se formálně dělí do tří skupin – na lexikální (plnovýznamová), pomocná a modální. Skupina pomocných sloves zahrnuje slovesa *be*, *do* a *have*, které se vydělují jako samostatná slovesná třída na základě svých specifických formálních a sémantických rysů (Dušková, 2003, s. 174). Tato tři slovesa se nazývají též slovesa primární, neboť vedle svého statusu slovesa pomocného mohou vystupovat v textech i jako slovesa lexikální a někdy i jako slovesa modální. V kontextu naší práce zde podrobněji probereme jednotlivá primární slovesa z hlediska funkcí, v nichž vystupují ve sportovních reportážích a které zde hodláme dokumentovat. Tato slovesa patří k vůbec nejfrekventovanějším slovesům v jazyce, kromě funkcí pomocného slovesa vystupují i v řadě kolokací či frází.

2.4.1. Sloveso DO

V roli pomocného slovesa funguje sloveso *do* ve své přítomní (*do*, *does*) a preteritální formě (*did*) při tvorbě záporu a otázek v přítomném čase prostém (*present simple*), resp. minulém čase prostém (*past simple*). V této funkci nemá vlastní lexikální význam a v českém překladu není nijak reflektováno. Jak jsme již zmínili dříve, dominantním časem v reportážích je préteritum. Minulý tvar slovesa *do* je nejfrekventovanější při tvoření záporů: např. *The crowd **did not have to** wait too long for Brazil's next goal* (Fifa, 18. 8. 08) – *Na další gól Brazílie nemuseli diváci čekat dlouho*. Ojediněle se vyskytuje i zápor prezenta: *He **does not get** such chances very often...* (Guardian, 17.9. 08) – *Do takovýchto šancí se příliš často nedostává...*. Otázky jsou v reportážích zcela výjimečné (většinou jde o otázky řečnické), v našem materiálu se v této roli sloveso *do* nevyskytuje.

V kladném a netázacím okolí slouží *do* jako prostředek emfáze (Dušková, 2003, s. 179). V tomto užití sloveso *do* předchází slovesu plnovýznamovému a vyjadřuje zdůraznění či potvrzení významu lexikálního slovesa. Ve své emfatické funkci se vyskytuje v přítomtu i v préteritu, avšak minulé časy v reportážích převažují. V češtině nahrazují sloveso *do* v tomto významu částice *skutečně* či *opravdu*, vlastní překlad však vždy záleží na daném kontextu. Uvedme si několik příkladů: *Obinna **did manage to** find the target* (Fifa.com, 7. 8. 08) – *Obinna se skutečně trefil*; *Legrotagiie **did extend** Juve's advantage late on* (Uefa.com, 13. 8. 08) – *Legrotaglie pak později opravdu zvýšil vedení Juventus*; *The FC Dinamo Moskva winger **did find** the net though ...* (Uefa.com, 20. 8. 08) – *Křídlo Dinama Moskva přece však jen branku vstřelilo...*

Sloveso *do* funguje dále jako slovesná proforma, která může zastupovat kterékoliv sloveso, pro něž je prostředkem tvoření otázky a záporu v prostém přítomnu a přeteritu (Dušková, 2003, s. 421). Nejčastěji se takto užívá v krátkých odpovědích typu *Yes, I do / No, I do not*. Takové případy jsou typické pro konverzační žánry, pro dialogickou formu a v reportážích se nevyskytují. V následujících příkladech funguje sloveso *do* jako substituent lexikálních sloves a může zastupovat celou predikaci. Například ve větě *Now the pressure was on Steaua to hold out and they did so...* (Nyní musela Steaua výsledek udržet, což dokázala...) (Uefa.com, 13. 8. 08) zastupuje sloveso *do* plnovýznamové sloveso *hold out* z předchozí věty. V následující větě *Saag... had further chances as did strike partner Kristian Marmo* (Uefa.com, 20. 8. 08) substituuje sloveso *do* celou vazbu *had further chances*. V českém překladu *Saag měl další příležitosti stejně jako jeho spoluhráč v útoku Marmo* je ve druhé části sloveso zcela elidováno, protože čeština zástupné sloveso na syntaktické rovině nemá (Dušková, 2003, s. 421).

K relativně vyšší frekvenci výskytu slovesa *do* přispívá i fakt, že se často objevuje jako součást různých kolokací a ve spojení s předložkami nabývá různých lexikálních významů. Základní význam plnovýznamového slovesa *do* je *dělat, konat*, avšak mnohem častěji vystupuje jako sloveso frázové nebo jako součást slovesných vazeb. Poměrně široký význam *dělat* má společný s dalším frekventovaným slovesem *make*, avšak rozdíl tkví v tom, že vytvářejí odlišné kolokace a většinou jsou obě slovesa vzájemně nezaměnitelná: např. ve vazbě *dělat domácí úkol* se substantivum pojí s *do* (*do homework*), zatímco ve spojení *dělat si (z někoho) legraci* se substantivum pojí s *make* (*make fun of somebody*). Ve sportovních reportážích jsme narazili také na řadu případů: např. spojení *we will do our best to reach our aim* – *uděláme vše, co bude v našich silách, abychom dosáhli svého cíle* (Uefa.com, 7. 8. 08), v němž vystupuje *do* jako lexikální sloveso a součást kolokace. Jeden z titulků zase obsahoval frázové sloveso *do down* s významem *pomlouvat někoho* či *vzít někoho na hůl*, v daném kontextu však s významem *porazit někoho*: *Dinamo Zagreb do down Domžale again – Záhřeb znovu porazil Domžale* (Uefa.com, 30. 7. 08). Ve výzkumu anglických reportáží jsme dále poměrně často naráželi na užití kolokace slovesa *do* (*do well* a *do little*) ve spojení s infinitivem ve větách typu *Stijnen ... did well to block an impressive Philipp Lahm strike* (Uefa.com, 20. 8. 08) nebo *Campbell did little to trouble Newcastle's defence* (Guardian, 18. 8. 08). Takováto konstrukce se v českém překladu nutně změní a nahradí ji nejlépe některé adverbium: *Stijnen výborně zblokoval parádní střelu Phillipa Lahma; Campbell nepůsobil obraně Newcastleu téměř žádné potíže*. Případně lze nahradit tuto

konstrukci vedlejší větou, avšak na úkor stručnosti: *Stijnen **předvedl skvělý zákrok** a zbolokoval střelu Phillipa Lahma.*

Sloveso *do* se v angličtině uplatňuje ještě ve větší míře, avšak ve svých dalších funkcích, například při tvoření rozkazu (***Do** behave well! **Don't** touch it!*) se v reportážích neuplatňuje, a tak tyto případy blíže nerozvádíme. Ve zmíněných případech jsme chtěli dokumentovat škálu užití primárního slovesa *do*, která vysvětluje jeho frekvenci výskytu. Funkce, jež v angličtině vykonává, buď v češtině nejsou realizovány pomocným slovesem (tvoření záporu) či slovesem plnovýznamovým (různé vazby), případně v češtině vůbec neexistují (slovesná proforma). Chceme-li porovnávat užití téhož pomocného slovesa v českých i anglických reportážích, musíme se věnovat slovesu *be* – *být*.

2.4.2. Sloveso *BE*

V angličtině je sloveso *be* rovněž řazeno mezi slovesa primární: vystupuje jak v roli slovesa pomocného, tak slovesa lexikálního a může zastávat i funkci slovesa modálního. Jeho modální významy se omezují na vazbu s infinitivem, v níž vyjadřuje modalitu záhodnostní a modalitu možnostní (Dušková, 2003, s. 176). Příkladem prvního významu může být např. věta *We **are to start** without him* (**Máme začít** bez něho). Druhý význam můžeme doložit příkladem ze sportovní reportáže: *If Gerrard **is to be** on the flank, the right is more suitable...* – *Pokud **má hrát** Gerrard na křídle, pak je vhodnější pravá strana...* (Guardian, 23. 8. 08). Narazili jsme i na mírně významově odlišné užití: *The match began at a frenetic pace, which **was to continue** throughout the first half* – *Utkání začalo ve zběsilém tempu, které **mělo pokračovat** celý první poločas* (Fifa.com, 16. 8. 08). Jak je zřejmé z příkladů, v tomto užití se může sloveso *be* objevovat v přítomnosti i minulosti, avšak obecně je tato konstrukce v žánru sportovní reportáže poměrně řídká.

V souvislosti se slovesy modálními je ještě třeba zmínit, že sloveso *be* figuruje také v některých opisných tvarech modálních sloves. K vyjádření budoucnosti u nich slouží opisné tvary složené ze slovesa *be* (zde již ve své funkci pomocného slovesa) a adjektiva či minulého participia následovaného infinitivem plnovýznamového slovesa s *to*: pro *can* (*moci, umět*) existuje opisný tvar *be able to* (dosl. *být schopen*), pro *may* (*smět*) existuje opisný tvar *be allowed to* (dosl. *být dovolen*). Tyto tvary se však neomezují jen na futurum, nýbrž nabývají i podob přítomných či minulých: např. ... *Belgium **were able to** survive the remainder of regular time* – *Belgie dokázala přežít zbytek regulérní hrací doby* (Fifa.com, 16. 8. 08). V našem výzkumu jsme narazili i na řadu konstrukcí s negací. Zde je, jak jsme zjistili, častější zápor členský (realizovaný zápornou předponou u adjektiva *able*): *she*

was unable to keep her effort under the crossbar – nepovedlo se jí stlačit střelu pod břevno (Fifa.com, 15. 8. 08). Možný je ovšem i zápor větný tvořený přidáním *not* k hlavnímu slovesu, neboť oním slovesem je v této konstrukci sloveso *be* (*she was not able to keep*). Jelikož modální slovesa netvoří dále ani tvary gerundia či participia, uplatňuje se opisný tvar i zde: např. ... *team have a well-deserved reputation for being able to grind out results even when they are not at their best* – tým je po zásluze znám tím, že dokáže vydržet dobrý výsledek, i když se mu zrovna nedaří (Fifa.com, 21. 8. 08).

Nepoměrně větší uplatnění než ve své funkci skutečně modální (*be to*) má v anglických reportážích sloveso *be* coby sloveso pomocné a lexikální. Ve sportovních reportážích se hojně objevuje především jako prostředek tvoření pasívních konstrukcí. O pasívu jsme podrobně pojednali na jiném místě této práce, a tak se již tomuto tématu věnovat nebudeme. Průběhové tvary se v reportážích v takové míře neuplatňují. Rovněž jsme již zmínili výše, že dominantním časem v reportáži je prosté préteritum, proto průběhové formy minulého i jiných časů jsou řídké. Přesto se občas objevují a vyjadřují trvání děje po určitou dobu: ...*Hull defended ... and were always looking for a quick counter* – Hull bránil a stále se snažil o rychlé protiútoky (Guardian, 24. 8. 08). V tomto užití také průběhový tvar implikuje opakování děje (*stále se snažili..., pokaždé využili příležitosti k protiútku...*)

Podrobně se tedy ještě zaměříme na sloveso *be* coby sloveso plnovýznamové. Jako lexikální sloveso má význam a) být existovat, b) být, nacházet se, vyskytovat se c) být, konat se (Dušková, 2003, s. 176). V těchto významech (především v prvním) se často pojí s existenciálním podmětem *there*: **There was still time for drama** – Stále ještě zbýval čas to zdramatizovat...(Fifa.com, 7.8). V dalších dvou významech se často navíc pojí s lokálním či temporálním určením: *the referee signalled he was in an offside position* – rozhodčí signalizoval, že byl v postavení mimo hru (Fifa.com, 19. 8. 08); **there were only three genuine opportunities in the first half** – v první půli se objevily / vznikly jen tři opravdové šance (Fifa.com, 16. 8. 08). Jak je patrné z příkladů, existenciální vazba s *there* není ve spojení s adverbciálním určením podmínkou, avšak bývá běžná, srovnej: *There is a party on Friday.* x *The party is on Friday.* Významový rozdíl spočívá pouze ve zdůraznění různých větných členů. V češtině ekvivalent existenční vazby neexistuje, avšak volnější slovosled nabízí zejména v delších větách rozmanitější varianty, smysl vět se potom liší v závislosti na aktuálním členění výpovědi (*Večírek je v pátek.* x *V pátek je večírek.*).

Další užití lexikálního slovesa *be* zahrnuje v angličtině tzv. vytýkací vazby (*cleft sentence*), které jsou v anglických reportážích poměrně hojně užívány. Této problematice se podrobněji věnujeme rovněž v oddíle věnovaném syntaxi v souvislosti s funkční perspektivou větnou, avšak v souvislosti s užitím slovesa *be* je třeba ji zmínit i na tomto místě textu. Uvedme si nejprve příklad: *It was Göteborg that scored next* (Uefa.com, 6. 8. 08). Tato vazba spočívá v tom, že jeden z členů věty (zpravidla subjekt) je vytčen na přední pozici. Vzniká tak souvětí, v němž se vytčený člen stává subjektem nové hlavní věty, po níž následuje vedlejší věta přívlastková. Ačkoli je v češtině podobná konstrukce možná a občas užívaná (*Byl to Göteborg, kdo skóroval jako první.*), vnímáme ji jako vliv široké znalosti angličtiny na českou syntax a preferujeme překlad *První skóroval Göteborg*, v němž se plně zachová zdůraznění rematického prvku. V tomto druhém českém ekvivalentu tedy sloveso *být* odpadá.

V neposlední řadě funguje sloveso *be* stejně jako v češtině coby sloveso sponové, které se pojí s predikativním adjektivem nebo substantivem (Dušková, 2003, s. 176). Ve sportovních reportážích jsou příklady takového užití: běžné: *Attack was not the problem for Liverpool* (substantivum) – *Útok nebyl pro Liverpool problém* (Guardian, 17. 9. 08); *their confidence was apparent* (adjektivum) – *jejich seběvědomí bylo očividné* (Uefa.com, 16. 9. 08). V češtině je verbonominální predikát také často užíván, oproti angličtině však čeština disponuje dvěma tvary substantiva po sponovém slovese, tvarem nominativu a instrumentálu: *Přednost mají fotbalisté, kteří jsou dříči a bojovníci* (Sport, 13. 8. 07, s. 7); *Tato příležitost byla však v těchto fázích zápasu výjimkou* (Eurofotbal.cz, 19. 10. 08). Česká reportáž se v tomto ohledu vyznačuje ještě jedním poměrně častým jevem. Predikativní substantivum se totiž často objevuje v inverzi, tedy před sponovým slovesem, po němž teprve následuje subjekt – *Logickým vyústěním byla nezáživná remíza 1:1* (Erofotbal.cz, 20. 10. 08). Po sponovém slovese v českých reportážích může samozřejmě rovněž následovat adjektivum (*Hra sice byla velmi nepřesná...*, Eurofotbal.cz, 29. 9. 08), dále však také např. verbální substantivum (*Přímá konfrontace obou mužů byla k vidění až v 67. minutě*, Sport, 16. 8. 07, s.) nebo infinitiv (*Ani na lavičce to zapískání nebylo slyšet*, Sport, 13. 8. 07, s. 8). Narazili jsme i na ojedinělý případ, kdy po sponovém slovese následovalo citoslovce (... *kdyby Reading nehrál Premier League, to by bylo Petru Čechovi hej...*, Sport, 16. 8. 08)

V českých reportážích se sloveso *být* dále užívá coby sloveso pomocné při tvoření opisného pasíva (*Hned o další dvě minuty bylo vyrovnáno*, Eurofotbal.cz, 20. 10. 8) a složeného minulého a budoucího času (*Při pohledu na soupisku se zdálo, že ... Sparta bude útočit*, Sport, 16. 8. 07, s. 6). Zatímco v prvním případě je

takové užití totožné s tvorbou anglického pasíva (ačkoli angličtina nerozeznává více druhů pasíva), ve druhém případě je situace odlišná. Oproti češtině užívá totiž angličtina slovesa *být* k tvorbě průběhových forem všech časů, zatímco čeština pro tvorbu minulého času v první a druhé osobě singuláru i plurálu a budoucího času nedokonavých sloves všech osob. V reportážích se však vyskytuje zřídka jak anglický průběhový čas, tak české préteritum prvních a druhých osob či futurum obecně, a tak je zmíněné užití pomocného slovesa *be/být* v reportážích jen okrajové. Sonda do pěti náhodně vybraných českých reportáží odhalila, že z celkového počtu 25 užití fungovalo sloveso *být* v osmnácti případech (72%) jako copula, v šesti případech jako sloveso pomocné, z toho čtyřikrát (16%) jako součást složeného slovesného tvaru a dvakrát (8%) jako součást opisného pasíva, a pouze v jediném případě (4%) jako sloveso plnovýznamové.

Tentýž výzkum jsme provedli na materiálu pěti náhodně vybraných anglických reportáží a získali jsme následující výsledky: celkový počet užití slovesa *be* činil 56 výskytů, z toho ve dvaceti osmi případech (50%) bylo užito jako sloveso sponové. Coby pomocné sloveso fungovalo v šestnácti případech (28,5%) v pasívní konstrukci a v sedmi užitích (12,5%) jako součást složeného slovesného tvaru, tedy průběhového času. Celkem pětikrát (necelých 9%) figurovalo sloveso *be* jako sloveso lexikální. Ačkoli rozsah zkoumaných anglických reportáží jen mírně převyšoval rozsah českých, můžeme zaznamenat obecně častější užití slovesa *být* v anglickém prostředí, zejména pak ve funkci pomocného slovesa v pasívu. V české reportáži dominovalo sloveso *být* především coby spona.

2.4.3. Sloveso HAVE

Abychom obsáhli celou skupinu primárních sloves, zmíníme se ještě alespoň stručně o anglickém slovese *have*. Jako pomocné sloveso tvoří součást perfektních slovesných tvarů, jmenovitě předpřítomného času (perfekta, *I **have** worked*), předminulého času (plusquamperfekta, *I **had** worked*) a předbudoucího času (*I **will have** worked*). Dále pomáhá tvořit minulý infinitiv (*to **have** worked*) a perfektní participium (***having** worked*). Všechna tato užití se uplatňují i ve sportovních reportážích, časté jsou zejména perfektní participia, modální slovesa s minulým infinitivem a tvary perfekta. O všech těchto užitích včetně příkladů jsme se již zmínili dříve. Ve spojení s infinitivem s *to* funguje pak *have* jako sloveso modální, blížící se významem modálnímu *must* (v češtině se obě překládají jako *muset*). Obě slovesa však nelze označit za synonyma (nejde o opis jako např. v případě *can – be able to*, viz výše), existuje mezi nimi jistý významový rozdíl, který zde ale nechceme podrobněji probírat. Postačí nám jen příklad modálního užití: ... *we **have to** improve*

in defence – musíme se zlepšit v obraně (Guardian, 17. 9. 08). Modální význam má také präteritální tvar *had* ve vazbě s *better* a infinitivem bez *to*. Nejde však o tvar indikativní, nýbrž kondicionálový: *raději bych, bys, by...* (Dušková, 2003, s. 178). Toto užití se však v reportážích vyskytuje zcela výjimečně.

Narazili jsme však na několik případů ještě jednoho užití *have* coby slovesa modálního – jde o význam kauzativní (viz též Dušková, 2003, s. 178). Sloveso *have* se v tomto případě pojí nejčastěji s minulým přičestím, ale také s infinitivem bez *to* a přítomným participiem. Výsledná vazba pak má následující podobu: *have something done, have somebody do, have somebody doing*. Zmíněné vazby nemají jednoznačný český ekvivalent, první se nejčastěji překládá vazbou *nechat / dát si něco udělat* (ovšem nikoli s použitím slovesa *mít*), další dvě lze přeložit různým způsobem. Doložme si to příklady ze sportovních reportáží: *The dangerous Victor Obinna had a long-range drive palmed away by Sergio Romero* (Guardian, 23. 8. 08) – *Sergio Romeo vyrazil dalekonosnou střelu nebezpečného Victora Obinnny*. Uvedená věta je příkladem specifického typu dané vazby (*I had my money stolen – ukradli mi peníze*), kdy subjekt není činitelem děje, nýbrž pouze účastníkem, jenž je dějem zasažený. Z toho vyplývá i český překlad, kdy subjektem, a tedy i aktantem, je proprium *Romero*, které v původní větě zastávalo funkci adverbialního určení původce. Zmíněný český ekvivalent *dát si něco udělat* lze použít jen v těch případech, kdy subjekt je zároveň i iniciátorem děje, např. *I had my car repaired – Nechal / Dal jsem si opravit auto*. Vazba, kdy po slovese *have* následuje přítomné participium, může vypadat například takto: *Ohno again had Solo scrambling with a shot from the edge of the penalty area* (Fifa.com, 18. 8. 08) – *Ohno opět donutil Sola vypořádat se se střelou z hranice pokutového území*. V tomto případě lze i v českém překladu zachovat role subjektu a objektu, jelikož anglický podmět je zároveň i iniciátorem děje. Přesto je spojení sloveso (*have*) + objekt + participium (minulé, přítomné) v češtině neobvyklé a ve sportovních reportážích jsme na ně nenarazili vůbec.

Jako lexikální sloveso v nedynamickém významu „mít, vlastnit“ vyjadřuje různé odstíny posesivního vztahu: ... *referee Masoud Moradi had no option but to point to the spot – rozhodčí Moradi neměl jinou možnost než ukázat na značku pokutového kopu* (Fifa.com, 16. 8. 08); *Marta had a chance to double the advantage – Marta měla možnost zdvojnásobit vedení...* (Fifa.com, 15. 8. 08). V dynamických významech nabývá ve spojení se substantivy různých dalších významů (např. *to have dinner – obědvat*), ve sportovní reportáži se vyskytla například následující věta: *Rui Caçador's side had a hard time again on home soil... – Hráči Ruie Caçadora to měli na domácí půdě opět těžké / opět se nadřeli...* (Uefa.com, 26. 3. 08).

V češtině odpovídá slovesu *have* sloveso *mít*, avšak jeho užití je oproti angličtině omezené. Jako lexikální sloveso také vyjadřuje různé odstíny vlastnictví (*mít peníze*), ve sportovních reportážích se však uplatňuje v různých kolokacích s přeneseným či pozměněným významem (*mít šanci na vyrovnání, mít jednoznačný průběh, mít daleko ke gólu, mít gól na kopačkách*). Nefunguje však jako sloveso pomocné, v této funkci dominuje v češtině sloveso *být*. Jediné modální užití má sloveso *mít* ve významu *mít povinnost* vyjadřující záměr nebo i výčitku: ... *hru dopředu měl oživit i Zeman na levé straně zálohy* (Eurofotbal.cz, 26. 8. 08), jemuž odpovídá anglické modální sloveso *shall (should)*. Zmíněné kauzativní užití slovesa *have* má jistý protipól v českých konstrukcích slovesa *mít* s trpným participiem (např. *máme odehranu první půl hodinu a gól jsme neviděli; mají odehrány čtyři zápasy, mají nakročeno k vítězství*). Podoba je zde však pouze formální (sloveso *mít* + participium), významově česká vazba anglické neodpovídá. V případě české vazby bývá činitelem subjekt, zatímco v anglické konstrukci se činitel děje se subjektem neztotožňuje (srovnej *I had my car repaired – nechal jsem si opravit auto X mám už auto opravené = opravil jsem ho sám*).

3. Porovnání jazykových (výrazových) prostředků na rovině lexikální

Pokud bychom měli charakterizovat styl sportovních reportáží z hlediska slovní zásoby, jeho význačným rysem je především jistá modelovost a stereotypnost způsobů vyjádření. To souvisí jednak s opakujícími se událostmi, o nichž reportáž informuje, jednak s nároky kladenými na publicistu, který musí dokončit psané zpravodajství o zápase v krátké době po jeho konci. Výsledkem jsou potom automatizované jazykové prostředky, sestávající se z ustálených obrátů, frází a klišé. Zmíněná modelovost sice plní informační funkci zpravodajství, avšak nikoliv již funkci získávací, protože nepodněcuje zájem čtenáře. Požadavek atraktivity se proto odráží v užívání aktualizovaných či aktualizujících jazykových výrazových prostředků, což spočívá ve vědomém a záměrném narušování modelovosti. Oblast jazykových prostředků publicistického stylu se také postupně mění vlivem procesu automatizace dříve aktualizujících prostředků či upouštěním od dříve ustálených konstrukcí. Slovní zásoba dané oblasti se tak jeví jako relativně stálá a zároveň proměnná, mezi prostředky automatizace a aktualizace není ostrá hranice (viz Čechová a kol., 1997, s. 179–181).

Pro sportovní reportáž jako specifický žánr jsou pak příznačné následující typy výrazových prostředků. Jedním z nich jsou publicismy, které lze definovat jako osobité výrazové prostředky publicistické stylové vrstvy (Čechová a kol., 1997, s. 180). Lze předpokládat, že jde zejména o prvky již zautomatizované, specifické pro daný žánr, o soubor jistých frazémů, ustálených obrátů či spojení. Dále se sportovní reportáž vyznačuje vyšším výskytem termínů. Pakliže chápeme termín jako slovo s přesně vymezeným významem, jako lexikální jednotku neambivalentní, pak řadu takovýchto jednotek skutečně sportovní reportáž užívá. Spojujeme-li však terminologii s texty odbornými, jejichž autoři i recipienti představují úzkou skupinu specialistů, sportovní reportáž takovým typem textu není. Mnoho termínů ze sportovní oblasti dnes vešlo v širší povědomí a vlivem rostoucí popularity sportu se stávají součástí běžné slovní zásoby širší veřejnosti. Dalším specifickým prvkem, souvisejícím do jisté míry s terminologií, je ve sportovní reportáži (především české) množství cizích, resp. přejatých slov. Zatímco některé cizojazyčné odborné názvy mají svůj český ekvivalent, jiné se užívají ve své adaptované či dokonce původní podobě (*offside* – *ofsajd* – *postavení mimo hru*). Žánr sportovní reportáže se také dále vyznačuje vyšší mírou užitých neologismů, které v případě českého prostředí pramení spíše než z nutnosti pojmenovat nově vzniklou skutečnost z kombinace cizojazyčných výrazů s českými či jejich adaptací.

3.1. Prostředky automatizované a prostředky stylové aktualizace

V kontextu naší práce lze za automatizované považovat takové prostředky, které při komunikačním aktu vystupují z jazykového povědomí mluvčích i adresátů jako ustálené nástroje komunikace. Právě ustáleností jazykových prostředků se při komunikaci dosahuje výrazové úspornosti (PMČ, 2001, s. 767). Automatizace hraje svoji úlohu při spojování slov. Ve sportovních reportážích má řada slov vlivem automatizace omezenou kolokabilitu. Spojuje se tedy zpravidla s omezeným počtem lexikálních jednotek. Vyskytuje-li se určité spojení často, postupně se automatizuje a vznikají tak výrazové panely, které vstupují do výpovědi jako celek (tamtéž, s. 768). Proti tomuto trendu zasahuje právě aktualizace, která vzniká záměrnou odchylkou od standardního vyjadřování. Ve sportovních reportážích slouží k oživení a k zatraktivnění textu, v němž převažují spojení automatizovaná. Rozšiřuje míru kolokability některých slov o spojení neobvyklá či zdánlivě nesourodá. Názorně to můžeme doložit na výsledcích výzkumu, v němž jsme porovnávali různé způsoby vyjádření vážící se ke *vstřelení gólu* v anglických a českých reportážích. Pro anglický výraz **score** (skórovat) jsme našli následující parafráze: *slot the ball home, stab the ball in, whip the ball in, slam (the ball) home, hit the target, find a target, power (a shot) in, thread a shot (through the legs of somebody)*. Pro výraz označující střelu na bránu či střelu obecně (**fire, shoot**) jsme našli tato synonymní spojení: *fire the shot, rifle the shot, unleash the shot, lash the shot, laser the shot, flash the shot, cannon the shot, blast the shot, blaze (a shot), scuff, smash, flink the ball, drill the ball*. Některé výrazy jsou běžné, blíží se spojení zautomatizovaným, jiné jsou ojedinělé a působí jako prostředek oživení. V českých reportážích je repertoár zmíněných výrazů poněkud chudší: jde většinou o ustálené výrazy *skórovat, vstřelit branku (gól) trefit se, zakončit*, dále pak *poslat míč do sítě, nasměrovat míč do sítě* či opisné spojení *střelecky se prosadit*. Jistou pestrost nabízí také užití různých prefixů u sloves (*vypálit, napálit*), v angličtině se předpony takto nevyužívají. Obecně však anglická reportáž v tomto ohledu užívá více aktualizujících prostředků a působí pestřejším dojmem. Česká reportáž vykazuje naopak řadu stereotypních výrazových prostředků.

Příklady automatizovaných jazykových prostředků však nalezneme v obou jazycích. V našem průzkumu jsme opakovaně naráželi na určitá sousloví, která se pro popis některých situací užívají téměř automaticky. V anglických reportážích se opakují např.: *from close range* (např. *test the keeper from close range* – prověřit, vyzkoušet brankáře **zblízka**), *with only the keeper to beat* (např. *flash one's shot wide with just the goalkeeper to beat* – **tváří v tvář brankáři** napálit střelu mimo;

dosl. stačí překonat brankáře), *break the deadlock* (např. *come close to breaking the deadlock* – málem **změnit remízový stav**, dosl. prolomit). Velmi často se opakuje substantivum *target* (cíl), které se užívá v souvislosti se vstřelením gólu. Samo o sobě může být toto substantivum vnímáno jako prostředek sice původně ozvláštňující, ale vlivem častého opakování již spíše zautomatizovaný. Vyskytuje se však v kolokacích s větším počtem různých sloves a jeho míra kolokability je tak poměrně vysoká: srovnej *hit the target* (zasáhnout cíl, vstřelit branku), *find the target* (najít cíl, vstřelit branku), *miss the target* (minout cíl, branku), *go wide off the target* (o hodně minout cíl, vysoko přestřelit branku), *be off the target* (netrefit se), *shoot off target* (střílet mimo), *put one's (kick) wide off the target* (střílet hodně mimo), *(not) direct one's effort on target* (zamířit, nezamířit přesně). Některé z uvedených vazeb jsou časté, některé se vyskytují méně nebo ojediněle. Substantivum *target* se však v anglických reportážích neomezuje jen na vazby se slovesy, v nichž figuruje jako objekt, ale vyskytuje se, ač zřídka, také jako součást kompozita, které funguje jako atribut: např. **off-target** *Vermaelen header* (Fifa.com, 22. 8. 08) – *Vermaelenova hlavička mimo*. V posuzování míry automatizovaných prvků je třeba brát v potaz zdroj zkoumaných textů. Náš výzkum ukázal, že zejména renomované britské deníky (např. Guardian) se vyznačují pestřejší slovní zásobou i složitější větnou strukturou. Větší množství ustálených obrátů převládá spíše na sportovních webových serverech Uefa.com či Fifa.com, kde sportovní reportáže splňují především funkci informační. Například zmíněná vazba *from close range* se objevila v šesti takovýchto reportážích z jedenácti zkoumaných. Jedna z reportáží zase obsahovala vazbu *with only the keeper to beat* dokonce hned dvakrát.

České reportáže se nám v porovnání s anglickými jeví jako výrazově chudší, užívají více zautomatizovaných výrazových prvků. Na druhou stranu lze takovýchto spojení nalézt větší množství. Proto je možná vhodnější hovořit o sportovních publicismech, jež chápeme jako specifické výrazy a spojení běžně užívané v publicistických textech se sportovní tematikou, které se však ve svém užití omezují právě na tuto oblast a nelze je označit za jazykové prostředky obecně užívané. Mezi takové lexikální jednotky lze na základě našeho výzkumu zahrnout např. tyto nominální skupiny *spanilá jízda*, *závěrečný hvizd*, *závar před bránou* nebo slovesné vazby *dožadovat se penalty*, *poslat svůj tým do vedení*, *prosadit se hlavou*, *uhrát (cennou) remízu*, *dokonat obrat (zvrát)*, *gólově se prosadit*, *prezentovat se (dalekonosnou) střelou*, *miřil mimo tři tyče*, *potvrdit pověst kanonýra*. Zmíněné výrazy lze do jisté míry chápat už jako frazémy vázané na určitou komunikační sféru. O rozdílech mezi frazémy a zautomatizovanými prostředky (sportovními publicismy) pojednáváme podrobněji v oddíle o frazeologii (viz dále).

Mezi nejfrekventovanější slovesa patří ta s vyšší mírou kolokability: např. **mít** *gól na kopačkách*, **mít** *míč více na kopačkách* (= mít převahu), **dostat** *se do zakončení*, **dostat** *se k hlavičce*, **dostat** *míč na paty*. Nezřídka se jako ustálené prvky užívají celé věty, např.:

Rozhodčí nechal ve hře pokračovat.

Brankář si se střelou poradil.

Brankář se štěstím vyrazil.

Vstoupili do druhé půle aktivně.

Největší šanci na vyrovnání (utkání) měl (střídající) ...

Scházela mu přesnost.

Utkání má/mělo jednoznačný průběh.

I v českém prostředí je patrný rozdíl mezi tištěnými sportovními periodiky (Sport) a sportovními webovými servery (Eurofotbal.cz), z nichž posledně jmenované jeví větší tendenci k šablonovitosti a opakování týchž slov. Například již zmíněné frekventované sloveso *dostat (se)* se ve čtrnácti sportovních reportážích objevilo celkem čtyřadvacetkrát, přičemž se vyskytovalo v následujících kolokacích: *dostat se do / k zakončení*, *dostat se do samostatného úprku*, *dostat se k hlavičce*, *dostat se za obranu / přes obránce*, *dostat míč na paty*, *dostat se ke kopačkám (o míči)*, *dostat míč do sítě / do brány / za záda brankáře*, *dostat se do šance*, *dostat se na hřiště*, *dostat se (zpět) k někomu (o míči)*, *dostat lekci*, *dostat přihrávku/pas*. V dalších reportážích se objevila ještě další spojení: např. *dostat se do dobré pozice*, *dostat se do zakončení*, *dostat se do vedení*, *dostat někoho pod tlak*, *dostat příležitost*. Frekvence užití svědčí o vysoké míře lexikální spojitelnosti slovesa *dostat (se)*, která je zase určena vysokou frekvencí výskytu daného slovesa ve frazémeh.

Už jsme zmínili výše, že se sportovní publicismy coby ustálená spojení či jednotlivé výrazy omezují na oblast sportovní publicistiky a v obecném užití působí neobvykle, místy až nesrozumitelně. Tento fakt můžeme doložit několika příklady: Například časté spojení *podle papírových předpokladů* (např. *Podle papírových předpokladů by měli dnes zvítězit domácí.*) může být pro recipienta neznalého kontextu či sportovní frazeologie nesrozumitelné nebo alespoň dvojznačné. Sousedství *papírové předpoklady* odkazuje k předpokladům „na papíře“, tedy ke statistickým údajům zahrnujícím předešlé výsledky mužstev, vzájemnou bilanci zápasů apod., podle nichž lze předpokládat vývoj a výsledek následujícího utkání. Adjektivum *papírový* však může zároveň evokovat představu chatrnosti či nepevnosti a uvedené spojení tak může adresát interpretovat jako předpoklady nepodložené či nevěrohodné. Ve skutečnosti je význam fráze zcela opačný.

Podobně spojení *dostat to (míč, balón) na dlouhou nohu* (= dostat nepřesnou přihrávku, příliš daleko) či sloveso *vykartovat se*, které je příkladem zvláštní pasivizace (= nechat se vyloučit ze hry za dvě žluté či červenou kartu), může být zavádějící.

Některá automatizovaná spojení mají dokonce podobu rčení. Jedním z častých je spojení *Nedáš – dostaneš*, které může působit vágně, avšak v souvislosti se sportovním utkáním se užívá v situacích, kdy mužstvo po neproměněné příležitosti samo vzápětí nebo záhy dostane gól.

3.2. Termíny, slova přejatá

Jednou z výrazných složek lexika sportovních reportáží je sportovní terminologie. Odborné názvosloví, které však stále více vchází ve všeobecné povědomí, je v českých reportážích často přebíráno z cizích jazyků, zejména právě z angličtiny. Přejatá slova pak mívají v češtině dvojí podobu. Jedna skupina slov si zachovává svůj původní pravopis a pouze se podřizuje české deklinaci. Příkladem takových lexikálních jednotek může být např. substantivum *outsider* (*Úvod však překvapivě vyšel outsiderovi...*, Eurofotbal.cz, 21. 8. 08), které označuje tým s malou šancí na výhru. Dalším příkladem může být substantivum *play-off*, které navíc zůstává nesklonné, a ačkoli existuje český ekvivalent *vyřazovací část*, přejatý výraz se užívá častěji. Také substantivum *hattrick* si zachovává původní podobu, ačkoli v angličtině jsou jednotlivé části kompozita spojeny spojovníkem (*hat-trick*), lépe je tak patrný doslovný význam slova (tedy *trik*, *kouzlo s kloboukem*), ale i ve sportovní terminologii označuje tento výraz situaci, kdy tentýž hráč skóruje třikrát v jediném utkání. Narazili jsme i na přejatý výraz spíše z jiných sportovních oblastí, např. z boxu: ... *dva gólové knockauty Yakina a bylo hotovo* (Sport, 16.6.08).

Druhá skupina přejatých slov se částečně adaptuje, zpravidla se přepisuje foneticky a pochopitelně přejímá i českou deklinaci či konjugaci. Tato skupina je, zdá se, nejpočetnější a zahrnuje výrazy přímo z fotbalové terminologie. Drtivá většina pochází z angličtiny (včetně samotného slova *fotbal*, jehož český ekvivalent *kopaná* považujeme za slovo zastarávající až zastaralé) a označuje například vlastní aktéry hry: *forvard* – *utočník* (z angl. *forward*), *bek* – *obránce* (z angl. *back*), *stoper* – *obránce*, *střední obránce* (z angl. *stopper*), *kouč* – *trenér* (z angl. *coach*). Je zajímavé, že další hojně užívané substantivum *gólman* (*brankář*) svůj přesný předobraz v angličtině nemá, neboť anglický výraz pro brankáře je *goalkeeper* či jen *keeper*. Obě části kompozita (*goal*, *man*) jsou však evidentně anglického původu, což potvrzuje i etymologický slovník (Rejzek, 2001). V žádném překladovém ani výkladovém slovníku jsme však anglický výraz *goalman* nenalezli, ve všech jsou

vedle substantiva *goal* uvedená pouze odvozená slova *goal line* či *goal-line* (branková čára) a *goalpost* či *goal post* (tyčka, tyč brankové konstrukce). Pro český výraz *brankář* existuje pouze anglické substantivum *goalkeeper*, popř. *goal-keeper*. Podobně například fotbalový *trenér* se v anglickém prostředí spíše nazývá *manager*, ačkoli existuje i substantivum *trainer*. Vysloveně český výraz pro tuto funkci v jazyce neexistuje. Další výrazy se vztahují k událostem v průběhu sportovního utkání nebo označují pojmy s ním související: např. substantiva *aut* (angl. *out*), *brejk* (angl. *break*, s významem rychlý protiútok), *gól* (angl. *goal*), *pas* (angl. *pass*) – přihrávka, *skóre* (angl. *score*), *atak* (angl. *attack*), *defenzíva* (angl. *defence*), *ofenzíva* (angl. *offensive*, ačkoli se tento výraz v anglických sportovních textech neužívá), akvizice (angl. *aquisition*, s významem nově koupený hráč), *exekutor* (např. *obvyklý exekutor pokutových kopů*, tedy ten hráč, který obvykle zahrává trestné kopy). I do této skupiny spadají přejaté výrazy z jiných sportovních odvětví, např. z tenisu: *Penaltový mečbol pak proměnil Fabregas...* (Sport, 23.6.08), či boxu *Vrbův tým se pak z klinče vymanil...* (Sport, 9. 8. 07)

Jak je patrné, pro většinu těchto přejatých slov existuje vedle počestěné podoby i ryze český ekvivalent a obě varianty v jazyce koexistují (výjimkou jsou zmíněné výrazy *brejk* či *klinč*), ačkoli se jejich frekvence užití či stylistický příznak může lišit. Takovým termínem je dále například *ofsajd* (z angl. *offside*), jemuž odpovídá české *postavení mimo hru*. Ačkoli jsou obě lexikální jednotky naprostými synonymy, ve sportovních reportážích se více uplatňuje kratší výraz *ofsajd*, neboť lépe vyhovuje požadavku ekonomičnosti. Zajímavé je i to, že u přejatých slov se někdy oproti původnímu prostředí mění způsob užití. V angličtině je slovo *offside* adjektivem či adverbium, které vystupuje v kolokaci se slovesem *být* (*be offside*, tedy *jsoucí mimo hru* či *být mimo hru*). Z etymologického hlediska je patrné spojení původní předložky *off* (mimo, vně) a substantiva *side* (strana, ale také tým, překládáno jako *hra*). V češtině však *ofsajd* vystupuje jako substantivum a užívá se ve vazbách typu *být v ofsajdu* či *byl mu odpískán / odmáván ofsajd*. Angličtina navíc disponuje i speciálním výrazem opačného významu (*be onside*), pro nějž čeština samostatný termín nemá a musí jej buď opsat nebo vymežit negativně (*nebýt v ofsajdu*), např. *he... latched on to a long ... pass while remaining onside* (Fifa.com, 15. 8. 08) – ...zpracoval dlouhou přihrávku, aniž by se dostal do ofsajdu. Podobně se chová již zmíněné substantivum *aut*, které v angličtině funguje jako adverbium. V češtině se užívá jako substantivum s předložkou ve spojeních typu *míč šel do autu* či jako substantivum ve funkci objektu ve vazbě *zahrávat aut* (k níž existuje i české intransitivně užitě sloveso *vhazovat*). Užívá se i sousloví *autové vhazování*. Angličtina dále například disponuje kompozitem *playmaker*, pro nějž se užívají opisy

tvůrce hry či tvořivý záložník, ale právě také částečně adaptované podoby „plejmejkr“ či z němčiny přejatý výraz „špilmachr“¹². Všechny zmíněné synonymní výrazy se užívají zhruba rovnoměrně. Z pravopisného hlediska je problematický výraz *plejmejkr*. Jelikož jsme na tento výraz narazili pouze v mluvených komentářích, nabízí se několik variant zápisu (např. *playmaker* se zachováním pravopisu anglického). V našem textu volíme fonetický přepis *plejmejkr*, neboť se přepisuje i původem německý výraz *špilmachr* (*der Spielmacher*). Některé výrazy pak představují příklady slovotvorných kalků, tedy slov které vznikají přesným napodobením cizího vzoru s využitím domácích jazykových prostředků (PMČ, 2001, s. 101). Příkladem může být substantivum *středopolař* (z anglického *midfielder*), pro nějž však existuje i výraz *střední záložník*, který se užívá častěji.

Jiná přejatá slova zase kromě morfologických změn podléhají i české slovotvorbě. Například vedle zmíněného anglického substantiva *coach* (kouč) má angličtina i sloveso stejné formy (*to coach*)¹³, které rovněž přešlo do češtiny jako *koučovat*. Podle zákonitostí české slovotvorby pak vzniklo prefixací sloveso *prokoučovat* (popř. *prokaučovat*), které lze například ve spojení *prokoučovat zápas* vyložit jako *nezvládnout zápas po taktické stránce, selhat coby trenér, tudíž prohrát*. Vedle slovesa *koučovat* přejala čeština minimálně v mluvené podobě i substantivum *koučink* (původně tvar anglického gerundia *coaching*), jehož ekvivalentem je verbální substantivum *koučování*. Podobným příkladem je i další, stále častěji užívaný termín *skauting* (vyhledávání a získávání mladých talentovaných hráčů) či *forčekink* (napadání, narušování rozehrávky). Termíny, které mají vedle přejaté i svou významově totožnou či blízkou českou podobu, se někdy užívají v textu vedle sebe, což lze vnímat jako pleonasmus: *A rozmělnění tlaku přispělo i **napadání** a důrazný **forčekink** hostů* (Sport, 9. 10. 07). Dle etymologického slovníku (Rejzek, 2001) znamená *forčeking* (zde psáno s „g“ na konci) „aktivní napadání soupeře vysunutými hráči“. Tento výklad potvrzuje naše předchozí tvrzení o redundanci zmíněné formulace. Určité vysvětlení nabízí širší chápání výrazu *forčekink*. Tento termín lze totiž vyložit i jako *nátlakovou hru* či *útočné bránění*, tedy celkový způsob hry, jejíž je *napadání* pouhou součástí. Termín *forčekink* by v tomto pojetí fungoval ve vztahu k výrazu *napadání* jako hyperonymum, avšak i přesto se nám uvedená konstrukce jeví jako částečné opakování téhož.

¹² Substantivum *plejmejkr* jsme v takovéto podobě v žádném ze zdrojů nenalezli, avšak v mluvených komentářích utkání se užívá. Substantivum *špilmachr* můžeme doložit ze sportovních periodik (např. Sport).

¹³ Sloveso *to coach* vzniklo z původního substantiva *coach* slovotvorným procesem označovaným jako *conversion* (konverze), který spočívá v tom, že slovo přejde z jedné slovnědruhové kategorie ke druhé (substantivum → verbum), aniž by došlo k jakékoli formální změně základového slova.

Z našeho výzkumu vyplývá, že anglická sportovní terminologie je bohatší nežli česká. Příkladem mohou být například některé anglické jednoslovné výrazy, pro něž čeština nemá jednoslovný ekvivalent, ale ani nepřijala termín cizojazyčný. Jediným ekvivalentem jsou tedy česká víceslovná či opisná pojmenování. Tak pro anglický výraz *box* existuje souslovný český ekvivalent *pokutové území*. Čeština sice disponuje ještě termínem téhož významu *šestnáctka*, ten však v sobě nese příznak hovorovosti. Angličtina také zná zvláštní výraz pro zápas, který je součástí dvojutkání, v němž se první zápas hraje na hřišti jednoho celku a druhé na hřišti soupeře. Angličtina tak rozeznává substantivum *match* (obecně zápas, či zmíněný dvojzápas) a *leg* (první a druhý zápas dvojutkání, *first leg*, *second leg*). I z našeho výkladu vyplývá, že ačkoli čeština disponuje synonymními výrazy pro zápas (*utkání*, dále např. *duel*, *střetnutí*), tento rozdíl nerozeznává. Vedle již zmíněného anglického termínu *midfielder* užívá anglická sportovní terminologie i výraz *midfield*, který označuje jednak *střed hřiště*, jednak i hráče pohybující se v tomto prostoru. Pro tento druhý význam disponuje čeština opět dvouslovnými termíny *středová záložníci* či *středová řada*. Pro termín *set-piece* zase existuje české sousloví *standardní situace*, ačkoli se užívá i univerbát s příznakem hovorovosti *standardka*. Některé anglické termíny však v češtině jednoznačný ekvivalent nemají vůbec. Příkladem je substantivum *runner-up* označující *tým na druhém místě v tabulce* či *v soutěži*, nebo *daisycutter*, tedy střela, při níž míč *letí nízko při zemi* (doslova *seče sedmikrásky*). Angličtina, jak patrně, často využívá skládání, o němž se zmíníme ještě dále. Kromě kompozit existují i anglické lexémy vzniklé jinými slovtvornými procesy, například konverzí, které nemají české jednoslovné ekvivalenty. Vedle substantiva *volley* disponuje totiž například angličtina také verbem *to volley* a zatímco čeština přejala substantivum *volej*, sloveso nezná. Větu *Schweinsteiger then **volleyed** wide from a couple of metres*. (Fifa.com, 20 . 8. 08) musí tedy opsat jako *Schweinsteiger **vypálil** mimo **z voleje** z několika metrů*. I v české sportovní terminologii však existují výrazy, pro něž překvapivě neexistuje anglický ekvivalent. Jedním z mála je termín *baráž*, pro nějž jsme v anglických materiálech našli pouze opisný výraz *qualifying play-off match*, který jeho význam vystihuje. *Barážové utkání* je totiž skutečně *vyřazovací zápas o postup*. Ačkoli v angličtině sice dle slovníku existuje slovo *barrage*, ani v jednom ze svých významů neodpovídá českému termínu *baráž*. Narazili jsme i na příklad, kdy anglickému kompozitu odpovídá nesložený výraz český, např. *inch-perfect cross* – *milimetrová přihrávka*.

Oblast sportovních publicismů a sportovní terminologie je často obohacována neologismy, které někdy souvisí i s přejímáním slov cizího původu. V českých reportážích se v procesu tvoření nových slov zpravidla využívá existujících slovních

základů, které se kombinují s novými prefixy nebo spojují cizí slovní základy s českými slovotvornými formanty či naopak. První způsob reprezentuje například sloveso *navýšit* (*navýšit vedení*), v němž je nově užitá předpona *na-*, ačkoli týž význam má ustálené sloveso s předponou *z-* (*zvýšit*). Druhým způsobem vznikají například neologismy *antifotbal* (neatraktivní, zpravidla defenzivně založený způsob hry), *megašance* (obrovská šance), za neosémantismy můžeme považovat slovesa *zefektivnit* (např. *zefektivnit hru*), *vygradovat* (např. *vygradovat tlak*) či *namotivovaný* (např. *namotivovaný nováček*), ačkoli ve druhém případě existuje české verbum *vystupňovat*. O některých nově utvářených slovesech, jejichž vznik zahrnuje připojení českého sufixu k přejatému základu jsme se už zmínili dříve (např. *kouč-ovat*).

Na závěr doplňme, že i lexikum anglických sportovních reportáží obsahuje slova přejatá, přičemž zdrojovými jazyky bývají zpravidla latina (řečtina) a francouzština. Kromě výrazu, rovněž v češtině běžného, *déjà vu* (*deja vu*) jsme narazili např. na slovo francouzského původu *mêlée* (*melee*) s významem *strkanice*, *tlačence*: ... *Joe Cole struck from close range following a **mêlée** in the Czech area – po strkanici v pokutovém území zblízka udeřil Joe Cole* (Uefa.com, 20. 8. 08). Z poměrně běžných slov řeckého či latinského původu jmenujme např. *rehydrate* (doplnit tekutiny), *dyspeptic* (pesimistický, pochmurný), *conundrum* (hlavolam), *vindication* (potvrzení).

V souvislosti se sportovní terminologií je třeba zmínit některé výrazné tendence ve slovní zásobě češtiny, které v současnosti sílí. Stále častější pronikání jazykových prostředků z oblasti sportu do běžně mluveného jazyka svědčí o výrazné tendenci k determinologizaci. Například výrazy z terminologie fotbalu jako *ofsajd*, *aut*, *bek*, *stoper* se vzhledem k popularizaci tohoto sportu stále častěji objevují v masmédiích, stávají se tak běžnou součástí slovníku mluvčích se zájmem o sport, ale rovněž se dostávají i do povědomí širší veřejnosti. Postupně stále slábne i vnímání těchto slov jako lexikálních jednotek cizích, potažmo přejatých. Některé vazby ze sportovní oblasti, které měli původně status termínů se také coby frazémy s přeneseným významem dostávají do běžné mluvy, např. *zahrát něco do autu* – neřešit nějaký problém, odsunout jej ze středu pozornosti (ve fotbalovém utkání představuje každé zalétnutí míče do zámezí (angl. *out*) přerušení hry; někdy též slouží jako taktický prostředek ke zdržování hry, odtud zřejmě přenesený význam).

Paralelně s tímto trendem probíhá i proces deslangizace. Prostředky původně omezené na slovník určité zájmové skupiny (zde sportovních, fotbalových fanoušků) přestávají být výlučně užívány těmito mluvčími a pronikají do publicistiky, čímž se stávají opět součástí obecné mluvy. Tento trend může být mimo jiné zapříčiněn snahou publicistických textů o větší autenticitu, čtivost, atraktivnost. Například výraz

zahrát někomu na housle či *nasadit někomu jesle* s významem *prostrčit někomu míč mezi nohama* a *tak jej obehrát* se běžně objevuje v mluvených komentářích utkání a občas i v psaných reportážích.

3.3. Porovnání lexika anglických a českých sportovních reportáží z hlediska

slovotvorby

V následujícím oddíle souhrnně pojednáme o slovní zásobě sportovních reportáží s přihlédnutím ke slovotvorným procesům. Výše jsme se podrobněji zmínili o sportovní terminologii spolu s přejatými slovy jako o jednom z výrazných rysů textů se sportovní tematikou. Dále se budeme věnovat dalším aspektům anglického i českého lexika, ačkoli zcela neopustíme téma terminologie, neboť je často propojeno s dalšími oblastmi lexikologického rozboru. Oproti češtině se výrazivo anglických sportovních reportáží jeví jako bohatší a v jistých ohledech (a v závislosti na zdroji textu) i komplikovanější. Na druhou stranu vyhovuje často styl anglické reportáže lépe než styl český požadavkům ekonomičnosti a hutnosti výrazu, k čemuž využívá nejen prostředky syntaktické (různé prostředky kondenzace), ale také speciální slovník. Obě tyto částečně protichůdné tendence se pokusíme osvětlit v našem výkladu.

3.3.1. Derivace

Jistým specifikem anglických reportáží jsou například zvláštní jednoslovné výrazy pro různé elementy sportovního utkání. Jde například o termíny pro různé druhy gólů: *opener* (úvodní gól), *decider* (rozhodující gól), *winner* (vítězný gól), *equalizer* (vyrovňovací gól). Jak patrné, společným rysem zmíněných substantiv je sufix *-er*, jímž byla odvozena od slovesných základů (*open* – *otevřít*, *decide* – *rozhodnout*, *win* – *zvítězit*, *equalize* – *vyrovnat*). Tento sufix má v angličtině široké uplatnění, zpravidla jím však vznikají jména činitelská, což bývají jména osob na základě činnosti, kterou vykonávají. Všechna zmíněná substantiva však představují mnohem méně běžný případ neživých substancí, jež však v přeneseném smyslu skutečně cosi „činí“. Tak *úvodní gól* „otevřít“ utkání, *rozhodující gól* jej „rozhoduje“. Zajímavý případ představuje podstatné jméno *winner*, které ve svém častějším užití znamená skutečně osobu vítězíci, tedy *vítěze*, zároveň však ne tak frekventovaně i *vítěznou branku*. Vedle zmíněných substantiv činitelských existují v anglické sportovní terminologii ještě další, totožným způsobem tvořená substantiva, např. *qualifier* (kvalifikační zápas) či *header* (hlavička). Zatímco však první slovo je opět tvořeno od slovesného základu (*qualify* – *kvalifikovat se*), základem druhého je substantivum (*head* – *hlava*) a vyjadřuje druh střely, střelu hlavou. Kromě posledně

jmenovaného (*hlavička*) neexistují v češtině pro uvedené termíny jednoslovné názvy, lze je vyjádřit jen opisem, což příliš nevyhovuje požadavku ekonomičnosti. Do této skupiny slov bychom mohli zařadit ještě činitelské substantivum *leader*, které má v našem prostředí svou adaptovanou formu *lídr*. Jednoslovný český ekvivalent *vůdce* se ve sportovní oblasti užívá pouze ve významu *vedoucí osobnost, tahoun* (např. *vůdce mužstva*). Ve významu *vedoucí mužstvo* (např. *vedoucí tým tabulky*) lze však uplatnit pouze slovo přejaté nebo český výraz víceslovný. Stejnou stavbou se vyznačuje i substantivum *marker*. Uvádíme ho zde proto, že jeho obecný význam je *značkovač, fix či znamení, předzvěst něčeho*, avšak v oblasti sportu, konkrétně kopané, se užívá ve významu *strážce, zpravidla tedy obránce*: např. *Okoronkwo beat his marker* (Fifa.com, 19. 8. 08). Sloveso *beat* znamená obecně *porazit někoho*, v uvedené souvislosti se však hodí spíše české ekvivalenty *obešel svého strážce, zbavil se svého strážce*. Ve spojení *to elude one's marker* zase vyhovují slovesa *uniknout svému strážci, obejít svého strážce*.

Také další skutečnosti související se sportovním utkáním dokáže angličtina vhodně pojmenovat jednoslovně. Využívá k tomu různých prostředků; mj. i derivace. Například prefixací odvozené slovo *misplace* lze v češtině vyjádřit jen opisem *špatně umístit, špatně trefit* (např. *misplace a pass, a misplaced pass*). Jistým řešením může být český jednoslovný ekvivalent *pokazit přihrávku, pokažená přihrávka*, s podobným významem. Na druhou stranu však někdy derivací vznikají dlouhá a komplikovaná slova, což nepřispívá ke srozumitelnosti sportovní reportáže. Takovými často mnohoslabičnými lexémy jsou charakteristické především reportáže v renomovaných britských denících, které kromě funkce informační dbají rovněž na jistou sofistikovanost a úroveň projevu. Takové výrazy pak zpravidla procházejí procesem prefixace i sufixace: **encroachment** (zásah, zasahování), **miscontrolled** (nekontrolovaný), **overwhelmed** (přemožený, poražený). Jindy se na sebe může kupit i vícero derivačních morfémů: např. *unaccountably* – *nevysvětlitelně* (un-account+able+ly); *unimpressed* – *nevýrazný* (un+im+press-ed). Výsledné lexémy pak mohou nabývat pozoruhodné délky a působit nesrozumitelně: *indispensable* (nepostradatelný), *uncharacteristically* (netypicky).

3.3.2. Konverze

Slovotvorný proces, při němž slovo přechází z jedné slovnědruhové kategorie do druhé, aniž by se jakkoli změnila jeho forma, se nazývá konverze (*conversion*), někdy též nulová derivace. Nejčastěji dochází ke konverzi navzájem mezi substantivy a slovesy: např. *to fall* (padat) → *a fall* (pád), *a mask* (maska) → *to mask* (maskovat, zamaskovat). V češtině se tento slovotvorný proces uplatňuje pouze při

substantivizaci adjektiv (*vrchní* – (*ten*) *vrchní*), řadí se ovšem také k jednomu z typů derivace, neboť lze označit také za nulovou derivaci (*zero derivation*). Mnohem častěji například nové sloveso vzniká ze substantiva derivací (sufixací): *faul* – *faulovat* (sufix *-ovat*). V angličtině se však tento slovotvorný proces uplatňuje běžně a jeho příklady jsme našli i ve sportovních reportážích. Procesem konverze vzniklo například verbum *to card* (ze substantiva *card* – *karta*), užívané ve spojení typu *Campbell has just been carded for a lunge on Coloccini* (Guardian, 18. 8. 08), a jelikož v češtině neexistuje jednoslovný výraz **kartovat*, ekvivalentem je opět opis: *Campbell dostal kartu za zákrok na Colocciniho (byla mu udělena karta...)*. Česká terminologie zná jen sloveso *vykartovat se*, avšak s jiným výrazem (*nechat se vyloučit za dvě žluté či jednu červenou kartu*). Stejně vzniklo i sloveso *to pocket* (ze substantiva *pocket* – *kapsa*), které má vícero významů, avšak ve sportovních reportážích se užívá následovně: např. *Albert Buning pocketed his second yellow card for a foul on Lucas* (Fifa.com, 16. 8. 08) – *Albert Buning dostal svou druhou žlutou kartu za faul na Lucase*. V této větě se nabízí jako ekvivalent nejlépe sloveso *dostat*, anglickému výrazu však v tomto významu odpovídá i sloveso *nasbírat* či *posbírat* (*to pocket two yellow cards* – *nasbírat dvě žluté karty*). Mezi další příklady konverze patří např. spojení *to eye the penalties* – *vyhlížet penalty* (ze substantiva *eye* – *oko*) či *to balloon a shot* – další synonymum pro *vystřelit* (ze substantiva *balloon* – *balón*). U některých slov není zřejmé, jakým směrem konverze proběhla, zda existovalo původně verbum či substantivum: např. *to whistle* (hvízdát) x *a whistle* (hvízd). Příkladem konverze slovesa z adjektiva může být výraz *free somebody* z původního adjektiva *free* (svobodný, volný) s významem *osvobodit někoho*. Ve sportovních reportážích se užívá ve významu *uvolnit někoho* (např. *příhrávkou do prostoru*): *Messi's delightful pass freed Di Maria* (Fifa.com, 16. 8. 08) – *Messiho nádherný pas uvolnil Di Mariu / Messi nádherným pasem uvolnil Di Mariu*.

3.3.3. Kompozice

Jak už jsme několikrát naznačili, anglické reportáže se vyznačují poměrně velkým množstvím kompozit. Z ortografického hlediska mohou mít anglická kompozita trojí podobu: *solid* (vystupují jako jednolitě lexikální jednotky, např. *bedroom* – *ložnice*), *hyphenated* (jsou spojeny spojovníkem, např. *tax-free* – *osvobozený od daní*) a *open* (vystupují jako izolované lexikální jednotky, např. *dance hall* – *tančírna*). V češtině převažuje první typ kompozit, poslednímu zase odpovídá spíše termín *sousloví* či *dvouslovné pojmenování*. V textech anglických sportovních reportáží označují složeniny převážně termíny z oblasti sportu. Pravidla pro tvoření kompozit se v angličtině jeví jako volnější, neboť právě ve sportovních reportážích se

na rozdíl od češtiny často uplatňují složeniny různých slovních druhů, autosémantik (včetně adverbii) i synsémantik (zejména předložek). Příkladem kompozit, jejichž jedním členem je předložka, mohou být výrazy jako *mix-up* (zmatek, chaos), *tap-in* (dorážka), *warm-up* (rozcvička), *line-up* (základní sestava, nominace) nebo *kick-off* (výkop). Některé složeniny zase obsahují vedle předložek i číslovky, např. *one-on-one chance* (šance jeden na jednoho). Tento termín vystupuje nejčastěji na pozici atributu: např. *Giovinco was made to rue missing a **one-on-one** chance...* (Fifa.com, 16. 9. 08) – *Giovinco musel litovat, že neproměnil šanci jeden na jednoho*. Jiné se pak skládají pouze z numerálií, např. výraz *one-two*, který lze asi nejlépe přeložit českým slangovým výrazem *t'ukes*, který označuje *příhrávku na jeden dotek*: *Sebastian Giovinco created the first goal by playing a **one-two** with Robert Acquafresca...* – *První gól připravil po **příhrávce na jeden dotek** s Acquafrescou Giovinco...* (Uefa.com, 25. 3. 08). Podobným slangismem je kompozitum *give-and-go*, kterému odpovídá český výraz *narážička*: *After a neat **give-and-go** with substitute Anthony van den Borre, the striker slammed home low and hard...* – *Po precizní **narážičce** se střídajícím van den Borrem napálil útočník nízkou a prudkou střelou do brány...* (Fifa.com, 16. 8. 08). Všimněme si, že dvě posledně zmíněná kompozita (*one-two*, *give-and-go*) vystupují coby substantiva, ačkoli sami žádné substantivum neobsahují. Jak patrně, pro většinu zmíněných termínů existuje český, dokonce jednoslovný, ekvivalent. To platí i pro češtinu jinak neobvyklá kompozita s adverbii, mezi něž patří například substantiva *setback* (překážka), *turnaround* (zvrat, obrat), *breakthrough* (průnik) či *fightback* (protiútok) a pro které rovněž existují české výrazy. Některá kompozita mají dokonce totožnou stavbu v obou jazycích, lze tedy hovořit o kalcích, pravděpodobně anglického původu: *quarter-finals* (čtvrtfinále), *long-term* (dlouhodobý), *counterattack* (protiútok). Některá anglická kompozita český jednoslovný protějšek nemají. Pro anglický výraz *spot-kick* existuje dvouslovný termín *pokutový kop*, doslovný překlad by však zněl *kop ze značky pokutového kopu*. Adjektivum *match-fit* ve významu *přípravený na zápas*, v *zápasové formě* v češtině jako jediná lexikální jednotka neexistuje vůbec: např. *...coach Luciano Spalletti... introduced Francesco Totti, still not quite **match-fit** after a long-term knee injury...* – *trenér Spalletti poslal na trávník Tottiho, který nebyl ještě po dlouhodobém zranění kolena zcela v zápasové formě* (Uefa.com, 16. 9. 08). Pomocí skládání vznikly dále anglické výrazy *right-footed shot* (střela pravačkou, pravou nohou) či *last-gasp goals* (góly v závěrečných minutách zápasu), jejichž význam plně vystihne jen opisná česká fráze. U spojení *first-choice goalkeeper* je nutno v češtině užít zcela jiného termínu (*brankářská jednička*, popř. *brankář základní sestavy*). Význam zůstává týž – *brankář*, který je při výběru základní sestavy na prvním místě.

Některá kompozita jsou ve srovnání s češtinou zajímavá z hlediska obraznosti. Kupříkladu adjektivu *chance-shy* (*chance-shy 90 minutes*) odpovídá český výraz *chudý na šance*, zatímco angličtina užívá přeneseně adjektivum *shy* („šanci se ostýchající“). Dále např. substantivum *stutter-step*, jemuž asi nejlépe odpovídá český termín *zasekávачka* nebo také *naznačený pohyb před střelou*, pro který čeština zvláštní výraz nemá. Skládá se ze slovesa / substantiva *stutter* (*koktat*, *zadržávat se*, *zadržávání*, také *pohybovat se trhaně*) a substantiva *step* (krok), doslovným překladem by tedy mohl být „*zadržávací, trhaný krok*“. Termín *back-heel* zase v doslovném překladu působí redundantně, neboť substantivum *heel* (pata) je doplněno adjektivem *back* (zadní) a spojení „*zadní pata*“ lze vnímat jako pleonasmus. Zajímavé je, že české ekvivalenty existují dva, z nichž každý zdůrazňuje buď první element (*zadovka*) nebo druhý element (*patička*) anglické složeniny. Všimněme si, kolika anglickým výrazům z fotbalové terminologie odpovídá české substantivum s deminutivním sufixem (*narážечka*, *patička*, *zadovka*, dále též např. *ulička*, *oblouček*, *rozcvička*).

O bohatosti anglického sportovního slovníku vypovídá například to, že pro český výraz *remíza*, *remízový stav* užívá angličtina kromě běžného termínu *draw* i přenesené složené výrazy *stalemate* a *deadlock*. Substantivum *stalemate* znamená rovněž *slepu uličku* či šachistický termín *pat*. Kompozitum *deadlock* je také výrazem označujícím *mrtvý bod*, doslova *mrtvý* tedy *zaseknutý zámek*. Další příklady uvedeme v oddíle o synonymii.

Anglická reportáž dále využívá jakési jednorázové složeniny, které obecně jako ustálená kompozita v jazyce neexistují, ale v daném kontextu slouží jako prostředek kondenzace. Například spojení *play in the first half* (hra v první půli, poločase) lze nahradit kompozitem na pozici atributu *first-half play*. Čeština může užít pouze zmíněný neshodný atribut v postpozici. Zcela unikátním spojením může být dále například kompozitum *clapperboard-furnished crowd* s významem *fanoušci (diváci) vybavení řehtačkami*. Kompozita složená ze substantiva následovaného adjektivizovaným participiem jsou poměrně běžná: *pint-sized* (drobný), *action-packed*, *incident-packed* (plný akce, nabitý událostmi), např. *the 17th minute was action-packed* – *sedmnáctá minuta byla nabitá událostmi* (Fifa.com, 17. 9. 08). Angličtina si vypomáhá podobným „jednorázovým“ skládáním i z důvodu ekonomičnosti: např. spojení *Tadić's 40th-minute goal* (Uefa.com, 30. 7. 08), *ninth-minute penalty* (Uefa.com, 6. 8. 08), *25-metre free-kick* (Uefa.com, 5. 8. 08) lze přeložit v češtině pouze pomocí neshodného atributu: *Tadićův gól ze 40. minuty*, *penalta z deváte minuty*, *přímý volný kop z 25 metrů*. Na základě tohoto principu mohou vzniknout i složeniny sestávající hned z několika členů: např. *length-of-the-*

field break (Guardian, 54. 8. 08) – *brejk (únik) přes délku celého hřiště (přes celé hřiště)*. Častým užíváním kompozit se také v anglických sportovních reportážích někdy kumulují složeniny vedle sebe a vznikají např. následující spojení: *wel-hit free-kick* – *dobře trefený / kopnutý přímý volný kop* (Fifa.com, 16. 8. 08), *lightning-fast counter-attacks* – *bleskurychlé protiútoky* (Fifa.com, 23. 8. 08). Následující věta například obsahuje hned 5 kompozit, z nichž některá jsou řazena vedle či blízko sebe, ve všech případech jde navíc o typ se spojovníkem: *It was also a red-letter day for the top-flight's youngest-ever referee, Stuart Attwell, the 25-year-old from Nuneaton fast-tracked through the system and promoted after a single season officiating in the Football League.* (Guardian, 24. 8. 08) – *Význačný den to byl také pro pětadvacetiletého rozhodčího Stuarda Atwella z Nuneatonu, který po jediném roce stráveném ve druhé anglické lize tým nejrychlejším možným způsobem postoupil mezi elitu a stal se tak nejmladším rozhodčím v historii Premier League.* V českém překladu se objevuje naopak kompozitum pouze jediné, ostatní musejí být opsána víceslovně. To svědčí o nižší frekvenci užití složenin v češtině či o jejich celkově menším množství v jazyce.

3.3.4. Příklady slovotvorných procesů v české sportovní reportáži

V české sportovní reportáži dominuje mezi slovotvornými procesy derivace. Jak jsme již zmínili výše, čeština užívá proces konverze jen omezeně (při substantivizaci adjektiv) a kompozice se neuplatňuje v takové míře jako v angličtině. Největší výrazové pestrosti dosahuje čeština prefixací. Předpony jsou v češtině také nositeli gramatické významu, mohou být především projevem vidovosti (*hrát – dohrát*) Zejména přidáváním různých prefixů k týmž slovesným základům však vznikají významově odlišná slovesa nebo se alespoň základové sloveso obohacuje o určitý významový rys. Připojením prefixu se sloveso významově specifikuje, zužuje se jeho význam a také se omezuje jeho kolokabilita. Například sloveso *hrát* s poměrně širokým významem i mírou uplatnění se doplněním o prefix *při-* jednak významově a co do uplatnění omezí na kontext sportovního utkání, jednak se omezí i jeho míra lexikální spojitelnosti, a to zpravidla na jedinou vazbu *přihrát někomu*, popř. *přihrát něco* (míč, puk), ačkoli ve slovese samotném je již obsažen význam *předat míč*. Naproti tomu původní sloveso *hrát* má široké pole uplatnění (*hrát hru, hrát s někým, hrát proti někomu, hrát si, hrát si s někým, ...*).

Podobná slovesa se uplatňují ve sportovních reportážích. Vezmeme-li například slovesný základ *razit*, v kontextu sportovní reportáže lze uplatnit slovesa jako *dorazit* (míč do brány), *narazit si* (= přihrát si se spoluhráčem), *vrazit* (do protihráče), *srazit* (protihráče), *vyrazit* (do útoku, do brejku), *porazit* (soupeře). Ze

slovesného základu *střelit* zase mohou vzniknout slovesa *vystřelit* (na bránu), *prostřelit* (zed') *nastřelit* (břevno), *ustřelit* (někomu míč od nohy). Už jsme zmínili velmi často užívaný slovní základ *hrát*, z něhož se odvozují slovesa: *příhrát*, *nahrát*, *uhrát* (remízu), *dohrát* (souboj), *vyhrát*, *prohrát*, *sehrát se*. Z těchto sloves se často sufixací derivují substantiva (*příhrávka*, *dohrávka*, *výhra*, *prohra*, *hráč*). Nezřídka dochází i ke kumulaci několika předpon za sebou, například při negativní prefixaci: *Nakonec to ale nezvládli...*; *Nigérie se nevzdávala a v 75. minutě přišla další její tutovka...* (oba Eurofotbal.cz, 24. 8. 08); *Jenže k neodkopnutému míči si seběhl Belaid...* (Eurofotbal.cz, 22. 8. 08).

Tam, kde angličtina užívá konverzi, volí čeština opět derivaci, zejména sufixací. Například při vytváření denominálních verb (*centr* – *centrovat*, *hlavička* – *hlavičkovat*). Sufixace se dále uplatňuje při tvoření názvů dějů: *dělit* – *dělba bodů*, *hnát* – *honba za titulem*, *pískat* – *pískot fanoušků* (např. *z tribun se ozýval pískot*, Eurofotbal.com, 25. 8. 08). V češtině se navíc sufixace užívá při přechylování, které v angličtině často neexistuje, neboť angličtina zřídka postihuje rozdíly ve jmenném rodě, srovnej: *But the **striker**, top **scorer** at these women's finals, was unable to settle the ball with her first touch.* (Fifa.com, 21. 8. 08) – *Ale **útočnice**, nejlepší **střelkyně** na tomto ženském finalovém turnaji, nedokázala z prvního dotyku míč usměrnit do sítě.* V angličtině reprezentuje substantivum *scorer* české protějšky *střelec* i *střelkyně*.

Složeniny nejsou v českých sportovních reportážích zdaleka tak obvyklé jako je tomu v angličtině. Sportovní terminologie mnoho složenin nezahrnuje, relativně častá jsou snad jen číselná kompozita vyjadřující časové úseky typu *čtvrthodina* (*Na konci první čtvrt hodiny mohlo být dokonce nečekaně veselo...*, Sport, 26. 8. 08) či *desetiminutovka* (*Úvodní desetiminutovka druhé půle žádnou skutečnou gólovou příležitost nenabídla...*, Eurofotbal.cz, 16. 8. 08). Mezi další číselná kompozita patří adjektiva *dvougólový* (*dvougólový střelec*, tedy střelec, který už vstřelil dvě branky) nebo *tříbrankový* (*tříbrankové vedení*, *vítězství*). Užívá se též spojení se složeným adjektivem *dalekonosná střela* (*Z dálky napřáhl záložník Jan Rajnoch a krásnou dalekonosnou střelou překonal bezmocného Bureše*, Eurofotbal.cz, 25. 8. 08) nebo substantiva *spoluhráč* či *ostrostřelec* (synonymní výraz pro kvalitního útočníka). Narazili jsme i na kompozitum se spojovníkem, jehož části byly každá tvořena dalšími kompozity: (*Necid*) *patičkou uvolnil blízko malého vápna Belaida, který se polostřelou-polopříhrávkou zbavil brankáře a navíc našel Toleskiho...* (Eurofotbal.cz, 22. 8. 08). Jde nejspíš o okazionalismus, ovšem kompozita se členem *polo-* jsou ve sportovních reportážích či komentářích poměrně běžná.

3.4. Některé specifické typy lexika sportovních reportáží

V dosavadním výkladu o slovní zásobě i slovotvorných procesech jsme zpravidla poukazovali na to, že angličtina má oproti češtině více prostředků k tomu, jak dosáhnout zkrácení výrazu. V této pasáži se zaměříme na některé anglické formulace ze sportovních reportáží, které naopak čeština dokáže vyjádřit mnohem jednodušeji či účelněji. Opět zdůrazněme, že komplikovanější lexikum i frazeologie se objevuje zejména v renomovaném britském tisku.

Pokud jde o složité lexikum, zaznamenali jsme například adjektiva *effervescent* (nеспoutaný), *swashbuckling* (odvážný), adverbium *meticulously* (přepečlivě), sloveso *epitomize* (ztělesňovat) či substantiva *exhortation* (nabádání) nebo *profligacy* (marnotratnost, rozhazovačnost), která i podle českých ekvivalentů nesou příznak knižnosti.

Některé výrazy bychom zase spojovali spíše se stylem odborným či vědeckým: např. *nevertheless* (nicméně), *aforementioned* (shora zmíněný). Řada komplikovaných slov je výsledkem různých slovotvorných procesů, např. substantivum *marksmanship* (střelecké mistrovství) v sobě spojuje dva různé způsoby tvoření slov, skládání (*marks – man*) a odvozování (denominální sufix – *ship*). Především však ve srovnání s češtinou vyniká složitost některých slovních spojení či frází. Například výraz *restore parity* (znovu nastolit rovnost) ve významu *vyrovnat* (v zápase) působí knižně a proto v kontextu sportovní reportáže jaksí nepatřičně. Doslovný překlad spojení *receive possession* (získat držení, obdržet vlastnictví) může zase mimo kontext evokovat styl právníckého dokumentu. V češtině mu přitom odpovídá běžné spojení *dostat* (příp. *obdržet*) *příhrávku*. Podobně vyznívá i spojení *(it) illustrated his determination* (demonstrovalo to jeho rozhodnutí, odhodlání).

Ve sportovních reportážích jsme dále narazili na anglické mnohoslovné konstrukce, které lze v češtině nahradit o poznání kratšími ekvivalenty. V těchto příkladech se naopak čeština jeví jako jazyk ekonomičtější. Například věta *Agbonlahor ... had the presence of mind to apply a deft left-foot dink over Hart* (Guardian, 18. 8. 08) lze v češtině vyjádřit zkráceně hned na dvou místech. Jednak je možno nahradit celou vazbu *had the presence of mind* jediným slovem *duchapřítomně*. Vazbu *apply a dink over somebody* lze pak parafrázovat různě, každopádně však jediným slovesem. Sloveso *dink* totiž podle slovníku označuje pojem z tenisové terminologie, a sice *míček umístěný těsně za síť*. Dané spojení pak tedy můžeme přeložit jako *dloubnout*, *přehodit* či *překonat*. Aniž bychom výrazně pozměnili smysl, celá věta tedy v češtině může vypadat takto: *Agbonlahor levou nohou duchapřítomně překonal hbitě brankáře*. V obou zmíněných vazbách jsme

narazili na častou anglickou konstrukci verba se substantivem (*have a presence, apply a dink*), kterým v češtině zpravidla odpovídají samostatná slovesa. Tento fakt potvrzuje již dříve zmíněnou disproporci v zastoupení substantiv a sloves v obou jazycích, přičemž v češtině dominuje sloveso, zatímco v angličtině se více prosazují jména (substantiva i adjektiva). (Například česká slovesa změny stavu bývají v angličtině doplněna adjektivem: *zestárnout – grow **old**, zblednout – turn **pale**, uschnout – become **dry***.) Totéž platí i o následující větě: *Agbonlahor took full advantage of City's slack marking...* (Guardian, 18. 8. 08). Anglickou vazbu *take advantage* lze opět nahradit jediným českým slovesem využít: *Agbonlahor využil nedostatečné osobní obrany (hráčů) (Manchester) City*. Pro češtinu zvláštní konstrukci slovesa s kompozitem představuje vazba v následující větě: *Chelsea began to play keep-ball...* (Guardian, 17. 8. 08). Složenina *keep-ball* sestávající se ze slovesa a substantiva vystupuje samostatně jako substantivum a lze zřejmě nejlépe přeložit jako *držení míče*. Ve vazbě se slovesem *play* by však v češtině doslovný překlad vyzněl nesmyslně: *hrát držení míče*. Proto si čeština opět vypomůže slovesnou vazbou: např. *Chelsea začala více držet míč...*

Jiný příklad komplikované konstrukce představuje postmodifikace substantiva s předložkou *of*, např.: *two Brazilian teenagers of rich promise* (Guardian, 18. 8. 08). Celá konstrukce *of rich promise* lze v češtině vyjádřit shodným atributem *slibní*, celé spojení pak vypadá jednodušeji: *slibní mladíci*. Podobný význam by měla i vedlejší věta *mladíci, které čeká slibná budoucnost...* avšak předchozí kratší vyjádření dostatečně jasně vyjadřuje význam anglického originálu. Nabízí se ještě zastaralá konstrukce *mladíci slibné budoucnosti*, ovšem předchozí kratší spojení se opět jeví jako vhodnější.

Některá spojení v anglických reportážích působila redundantně. V následující frázi se například opakuje dvakrát totéž slovo, ačkoli jednou vystupuje jako sloveso a podruhé jako substantivum: *Switzerland **winning** 4-1 **win** against Cyprus* (UEFA.com, 21. 8. 08). Doslovný překlad *vyhrát vítězství* představuje v češtině pleonasmus. Anglické sloveso *win* však může být překládáno i českým slovesem *dosáhnout* či *získat*. Obě z těchto ekvivalentů lze ve zmíněné frázi užít (*získat vítězství 4 : 1, dosáhnout vítězství 4 : 1*), ovšem nejvhodnější je překlad opět jednoslovný: *zvítězit 4 : 1, vyhrát 4 : 1*. V jiných situacích zase v angličtině může docházet k tomu, že se vedle sebe kumuluje několik předložek, což je v češtině považováno za stylisticky nevhodné (např. *Boleslavští museli **za pro** ně příznivého stavu jít nedobrovolně do deseti mužů v poli*, Sport, 3. 12. 07). Ve studovaném materiálu jsme narazili na příklad, kdy po adverbialní částici, která však také může fungovat jako předložka, následovaly další tři prepozice: *Michael Carrick limped off*

with an ankle that could rule him **out for up to** three weeks... (Guardian, 18. 8. 08) – Michael Carrick odkulhal se (zraněným) kotníkem, který ho může vyřadit ze hry až na tři týdny. Kumulace předložek je zde způsobena kombinací frázového slovesa (*rule out*) s předložkou (*for*), po němž následuje ještě předložková skupina (*up to*) vyjadřující časovou dimenzi. Druhá část frázového slovesa (*out*) je sice v angličtině kvalifikována jako adverbiální částice, má však tutéž podobu jako předložka. Takovéto hromadění více předložek za sebou je v angličtině zapříčiněno jednak právě větším množstvím frázových sloves, jednak množstvím předložkových vazeb, jimiž angličtina, vyjadřuje vztahy mezi slovy. Čeština k vyjádření těchto vztahů častěji využívá rozvinuté flexe. O problematice hromadění předložek v češtině pojednává ve svém článku podrobněji Svatava Machová (viz Machová, 2000). Další případ, kdy je čeština oproti angličtině úspornější, nabízí anglické vazby adjektiva s předložkami typu *as...as*. Například ve spojení (*they*) *had a chance **as early as** in the second minute* (Fifa.com, 22. 8. 08) lze trojslovný anglický termín nahradit jediným krátkým českým adverbiem *už* (*měli šanci **už** ve druhé minutě*). Podobně i spojení *as soon as*, které v angličtině funguje jako spojka, lze přeložit jednoslovně: *Play the ball **as soon as** you receive it*. – Odehaj míč ***jakmile*** ho dostaneš. Angličtina zná ještě dále spojení *as far as* (až, pokud), či *as long as* (dokud, pokud, jestliže), jež mají rovněž český jednoslovný ekvivalent. Kratším výrazem lze nahradit i vazbu *as soon as possible* (dosl. *tak brzy jak je to možné*), které odpovídá české *co nejdříve*.

Vedle jednotlivých slov, jež nesou příznak knižnosti, archaičnosti či vědeckosti, z nichž některé jsme zmínili výše, se ve sportovních reportážích vyskytují i celé konstrukce s podobným vyzněním. Narazili jsme například na vazbu (*he*) *prostrated himself in vain pursuit of a penalty* (Guardian, 24. 8. 08), jejíž doslovný překlad zní knižně: *padl na zem tváří k zemi v marné snaze o penaltu*. Navíc spojení *snaha o penaltu* vnímáme jako stylisticky nevhodné, v češtině se zpravidla doplňuje o sloveso (ve *snaze **vymodlit** si penaltu*, ve *snaze **získat** penaltu*) nebo se nahrazuje vedlejší větou (*snažil se, aby mu byla odpískána penalta*). V následující větě nás budou zajímat dvě substantiva spojená pomocí konstrukce s předložkou *of*: *The single achievement for England last night was the **eradication of any complacency** about the campaign ahead* (Guardian, 23. 8. 08). Uvedená vazba sama o sobě nezapadá do stylu sportovní reportáže, zejména substantivum *eradication*, které znamená *vymýcení, vyhlazení* či *vyhubení* nepatří do běžného slovníku sportovní reportáže. Ve spojení s dalším substantivem pak celá vazba v překladu působí zcela nečesky *vymýcení jakékoli samolibosti*. Ve volném překladu pak celá věta zní například takto: *Jediným úspěchem Anglie ve včerejším utkání bylo vystřízlivění z jakéhokoli přehnaného sebevědomí ohledně nadcházející kvalifikace*.

Pro pochopení významu je třeba znát širší kontext: mužstvo Anglie po průměrném výkonu pouze remizovalo na domácí půdě s reprezentací České republiky. Zcela stylisticky vhodné řešení by v češtině předpokládalo větší zapojení sloves (v anglické větě je jen jediné sponové sloveso *být*, avšak substantiv obsahuje hned šest): *Anglie ve včerejším utkání dosáhla pouze toho, že vystřízlivěla z přehnaného sebevědomí ohledně nadcházející kvalifikace.*

3.5. Významové posuny lexémů v reportážích

Na závěr této pasáže budeme věnovat pozornost zvláštnímu užití některých slov ve sportovních reportážích, protože v textech sportovního diskursu dochází často k významovým posunům a tím i ke změně gramatických vlastností lexikálních jednotek. Například sloveso *supply* se převážně užívá ve významu doplnit, zásobovat či dodávat, ve sportovních reportážích se však uplatňuje s významem *příhrát někomu*: např. *Then Victor Obinna **supplied** Ebenezer Ajilore, who scuffed a shot wide* (Fifa.com, 16. 8. 08) – *Pak Obinna příhrál Ajiloremu, který střílel mimo*. Ve svém hlavním významu je navíc doplněno předložkovým objektem (*supply **with something*** – *zásobit něčím, doplnit něco*), který se ve významu *příhrát* neužívá, ačkoli by to bylo možné (např. *supply with a ball* – *příhrát míč*).

Stejný význam v češtině má v kontextu sportovní reportáže i anglické sloveso *feed* s obecným výrazem *krmit, nakrmit*. Například větu *Roman Pavlyuchenko beat Van Bronckhorst on the right and **fed** Igor Semshov...* (Uefa.com, 20 .8. 08) přeložíme opět *Pavlučenko překonal na pravé straně van Bronckhorsta a **příhrál** Semšovovi...*

Další sloveso *dispatch* (odeslat, poslat) se v tomto významu pojí s objektem. Ve sportovních reportážích se však užívá v jiném významu a také někdy bez doplnění objektem: např. *The Villarreal forward made no mistake with his second penalty of the day, **dispatching** after a stutter-step to level the score* (Fifa.com, 16. 8. 08). Intransitivní sloveso *dispatch* nemá v češtině vhodný protějšek. Pokud bychom zvolili jako ekvivalent sloveso *vyslat*, museli bychom doplnit objekt (např. *vyslat střelu*). Ve volném překladu by tedy uvedená věta mohla vypadat např. takto: *Útočník Villarealu se při své druhé penaltě už nemýlil a poté, co naznačil pohyb, srovnal skóre*. V této variantě jsme dané sloveso v podstatě vynechali, aniž bychom výrazně změnili smysl. Další možností je užít některé adekvátní sloveso s objektem: *... poté, co naznačil pohyb, **penaltu proměnil** a srovnal tak skóre*.

K sémantickým posunům dochází i v českých reportážích. Například sloveso *uklidit* se může objevit v následující kolokaci: *... tam se míč snažil **uklidit do bezpečí*** Procházka (Sport, 30. 11. 07). Ačkoli svým významem sloveso vzdáleně odpovídá

slovesu *uklízet*, využívá původního významu jen obrazně a má zde spíše význam *odkopnout míč, odstranit míč*.

Dále například sloveso *hrozit*, zpravidla užívané s objektem v dativu (*hrozit někomu*) či instrumentálu (*hrozit něčím*) se ve sportovních reportážích běžně užívá intransitivně, ovšem ve své dokonavé podobě s prefixem *za-* : **Zahrozit** ještě stihl Kalina (Sport, 3. 12. 07).

Verbum *rozhodnout* je zpravidla užíváno tranzitivně a doplněno předložkovým objektem (*rozhodnout o něčem*) nebo bývá rozvedeno vedlejší větou (*rozhodnout, že ...; rozhodnout, aby ...*). V textech sportovních reportáží se toto sloveso užívá intransitivně: *Několikrát mohl rozhodnout aktivní Horváth...* (Sport, 14. 5. 08).

Sloveso *zavěsit* se také převážně užívá s objektem (*zavěsit něco*), případně bývá doplněno o adverbialé místa (*zavěsit kam*). Narazili jsme však na sportovní slangismus, v němž je sloveso užito intransitivně: *...oklamal tři hráče najednou včetně brankáře a mazácky zavěsil* (Sport, 31. 5. 08). Sloveso *zavěsit* zde má význam *vtřelit branku*.

Podobný případ představuje sloveso *tlačit*, které bývá ve sportovních reportážích užíváno také bez objektu, např. *Teplíce tlačily, jenže při zakončení jim chyběl moment překvapení* (Sport, 7. 6. 08). V obecném užití zpravidla však vyžaduje doplnění předložkovým objektem (*tlačit na něco*) či příslovečným určením místa (*tlačit někam*). Intransitivně bývá užito spíše dokonavé sloveso *zatlačit*.

Ukázkovým příkladem je pak sloveso *ztratit*, které v obecném užívání bez objektu postrádá smysl (*ztratit něco*). V textech sportovních reportáží jsme však narazili na následující příklad: *Lvičata (reprezentace hráčů do 21 let) ztratila* (Sport, 18. 11. 07). V tomto kontextu vyjadřuje sloveso ztrátu například v boji o postup či přední umístění v soutěži. Neužívá se nutně v souvislosti s porážkou, ale například i s remízou, která také představuje ztrátu bodů.

V mírně odlišném významu se užívá sloveso *naskočit*. Obecně zde předpona *na-* vyjadřuje směr *nahoru* a navíc bývá význam slovesa zdůrazněn předložkovým objektem s předložkou *na* (*naskočit na koně*). Ve sportovní reportáži se však užívá spojení typu *Na přímý kop Matějovského si naskočil Rozehnal...* (Sport, 7. 2. 08). Ačkoli je i zde sloveso doplněno zmíněným typem objektu, význam je jiný, spíše odpovídající slovesu *vyskočit* a *zasáhnout míč*. Sloveso *naskočit* totiž zpravidla předpokládá *pohyb někam výš a setrvání v této vyšší poloze nějakou dobu* (např. *na koni*). Výraz *naskočit si na kop* popisuje pouze jednorázový výskok. Významový rozdíl by bylo možno popsat tak, že obě užití vyjadřují pohyb vzhůru, liší se však dobou trvání pobytu „nahoře“.

Na závěr zmiňme ještě sloveso *pokrýt* s nejčastějším významem *navršíť vrstvu něčeho na povrch*. Ve fotbalové terminologii se však užívá s životnými substantivy, např. ... *míč doputoval ke Kuijtovi, jehož už nestihl pokrýt Makelele* (Sport, 23. 4. 08). Sloveso *pokrýt* zde znamená *zabránit hráči ve hře, znemožnit mu přihrát* apod.

3.6. Synonymie

O bohatosti stylu textu svědčí i pestrost užívaných lexikálních jednotek. Jelikož je téma sportovní reportáže úzce vymezeno a hlavní aktéři či události se stále opakují, je důležitým faktorem ovlivňujícím pestrost projevu užívání synonym. Synonymní vyjádření se týkají především slov nejfrekventovanějších, jako je například *hráč, mužstvo, gól, skórovat* apod. V textech sportovních reportáží se může vyskytovat synonymie úplná, která zahrnuje užití české a cizí (přejaté) verze určitého termínu (např. *gól – branka, ofsajd – postavení mimo hru*), popřípadě užití plného termínu a jeho zkrácené podoby (např. *goalkeeper – keeper = brankář*) (srov. Čechová a kol., 1997, s. 129). Mnohem běžnější je však synonymie částečná, lišící se určitým stylistickým příznakem či významově. Zatímco anglické synonymní výrazy se liší především mírou užití nebo stylistickým odstínem [*match* (běžné) x *fixture* (neobvyklé) = *zápas*], česká synonyma se také mnohdy liší původem, kdy jedním ze synonymních výrazů je slovo českého původu a druhým je slovo přejaté (např. *rozhodčí – arbitr, chyba – minela*). V obou zmíněných příkladech se slovo přejaté navíc vyznačuje mírným příznakem knižnosti.

Jednotlivá synonyma pak utvářejí synonymické řady. Ve sportovních reportážích patří v obou jazycích k nejrozsáhlejší ty vyjadřující různým způsobem verbum *vystřelit (míč)*. Tyto příklady jsme již uváděli v pasáži pojednávající o automatizovaných a aktualizovaných jazykových prostředcích (viz výše), zde připomeneme jen ty, které se v angličtině váží k substantivu *shot* (střela): *fire the shot, rifle the shot, unleash the shot, lash the shot, laser the shot, flash the shot, cannon the shot, blast the shot, blaze the shot*. Kromě těchto synonym existují i další spojení vyjadřující totéž, avšak pojící se například se substantivem *ball* (míč): *drill the ball*. V českých reportážích jsme rovněž zaznamenali rozsáhlou synonymickou řadu sloves: *vystřelit, vypálit, napálit, vypustit, vyslat*. Kromě jistého odlišného významového odstínu se synonyma liší i svou gramatickou povahou. Například slovesa *vystřelit, vypálit* se užívají intranzitivně, zatímco slovesa *vyslat* či *vypustit* musí být doplněna objektem. Navíc se jednotlivá slovesa zpravidla pojí s konkrétním objektem (*vyslat střelu, vypustit projektil*). Jak patrné, v češtině lze do skupiny synonym zahrnout i lexémy lišící se například jen prefixem (*vypálit, napálit*) či

slovesným videm (*vystřelit, střílet*). Další rozsáhlejší synonymické řetězce tvoří slova souznačná s lexémem zápas (*match*): v angličtině *match – tie – game – leg – encounter – putiny – contest – fray – fixture*; v češtině *zápas – duel – utkání – střetnutí – klání*. Tuto řadu lze doplnit o slova s přeneseným významem a příznakem hyperboly *bitva, boj* nebo o adaptované substantivum *mač* (z angl. *match*). Jiné synonymické řady ve sportovních reportážích mají méně členů nebo se omezují na pouhé synonymické dvojice (*added time – stoppage time = nastavený čas*). Některé se například týkají fotbalových postů, tedy rolí, které mají hráči na hřišti: anglické *striker – forward – attacker* (útočník) nebo české *útočník – forward – snajpr – bombardér – šuter – kanonýr* či *obránce – zadák – bek – stoper*. Zatímco anglická synonyma se zde liší minimálně, mezi českými jsou patrné větší rozdíly. Některé výrazy nesou příznak expresivity (*bombardér*), jiné vykazují vyšší či nižší míru adaptace (*bek, stoper, šuter, snajpr*), jde tedy o anglismy, na nichž je zajímavé, že dva naposled zmíněné se takto v anglických reportážích neužívají. Oproti dvojici anglických synonym *team – outfit* (mužstvo), z nichž výrazně převažuje první substantivum, jsme v českých reportážích narazili na delší synonymickou řadu *mužstvo – tým – soubor – parta*, z nichž poslední dvě nesou příznak archaičnosti (*soubor*), respektive hovorovosti (*parta*). Naopak větší počet synonym pro substantivum *poločas* jsme objevili v anglických textech: *interval – break – half-time*. Tyto výrazy se zpravidla užívají ve spojení s předložkou *after* (**po** přestávce), v tomto spojení se objevuje i substantivum *restart* (*after the restart*): např. *Belgium had two great chances to score after the restart – Po přestávce měla Belgie dvě velké šance ke skórování...* (Fifa.com, 19. 8. 08). V českých textech se zpravidla užívají synonyma *přestávka* či *pauza*. Zatímco angličtina užívá ve významu *přestávka* také výraz *half-time* (*Scotland doubled their lead six minutes before **half-time** ... – Skotsko zdvojnásobilo své vedení šest minut před **přestávkou**...*, Uefa.com, 20. 8. 08), zjevný český kalk *poločas* se užívá jednak v tomtéž významu (...*bez větších šancí se hrálo až do poločasu*), jednak také ve významu *půle* (jedna ze dvou polovin fotbalového utkání): *Hosté se v **prvním poločase** téměř vůbec nedostávali do vážnějších příležitostí; Úvodní šance **druhého poločasu** patřila domácímu Dioufovi* (vše Eurofotbal.cz, 16. 8. 08). V tomto významu anglická reportáž používá nejčastěji výraz *the first half, the second half*, popř. *period* (první, druhá půle). Významově blízkým výrazem je v obou jazycích také substantivum *hvizd – whistle*, které však označuje spíše začátek přestávky: *...but the **whistle** went before the dynamic duo could do any statistical damage* (Fifa.com, 21. 8. 08) – *dříve než však mohla aktivní dvojice způsobit nějakou statistickou pohromu (= změnit skóre), byl odpískán*

poločas. Podobné užití je časté i v češtině: *Španělský záložník se pár sekund před poločasovým hvizdem prosadil*. (Eurofotbal.cz, 16. 8. 08).

Některé skupiny synonym bývají příležitostně obohaceny o výrazy neobvyklé, často přenesené či metaforické. Tak například vedle běžných výrazů *goalkeeper* a *keeper* (brankář) jsme narazili i na synonymní výraz *net-minder* (dosl. strážce sítě). V češtině se občas užívá podobný nadnesený výraz *strážce svatyně*. Podobně pak k obecně užívanému termínu *box* (pokutové území) existuje substantivum *goalmouth*. Český ekvivalent zde neexistuje a překlad je komplikovaný: substantivum *goal* totiž v angličtině znamená jednak *gól* (branku), jednak celou *fotbalovou bránu*. Český překlad by tedy mohl vypadat takto, v obou případech značně strojeně: přeneseně *ústa pojidající góly* či *ústí brány*.

V textech sportovních reportáží lze najít také tzv. kontextová synonymní vyjádření vztahující se k téže označované skutečnosti, která však mimo daný věcný kontext synonymní nejsou. V anglické jazykovědné terminologii jsou tato synonyma jedním z prostředků k vytváření lexikálních izotopických řetězců, které jsou jedním ze zdrojů textové koheze. Takový synonymní řetězec v určitém textu může vypadat např. takto: *the Brazilians – the Canarinhas – The South Americans – the Group F winners* (Fifa.com, 15. 8. 08), přičemž všechna tato kontextově zakotvená synonyma odkazují k jednomu referentovi, zde k *brazilskému národnímu mužstvu*. Podobně se zase následující dva řetězce vztahují k jedinému konkrétnímu hráči: *Lionel Messi – a fan favourite in China – the Barcelona gem* (Fifa.com, 19. 8. 08); *Sergio Aguero – the striker – the Atletico Madrid forward – the Atletico Madrid man* (tamtéž). Vhodný příklad pouze kontextových synonym představuje například dvojice *Lionel Messi* a *the Barcelona gem* (*barcelonský klenot*), kdy je zřejmé, že substantivum *gem* není mimo tento kontext synonymem pro zmíněného hráče. Totéž platí i o substantivech *gem* a *favourite* (*oblíbenec*). V jednotlivých řetězcích lze podle anglické jazykovědné terminologie dále vydělovat dvojice lexémů, mezi nimiž panují různé vztahy. Vztah synonymie představují například substantiva *striker* a *forward* (obě označují *útočníka*). Vztah mezi substantivy *man* (*muž*) a *forward* (*útočník*) zase lze označit jako vztah specifického (konkrétního) výrazu a slova obecného (ještě vhodnějším příkladem by byla dvojice *hráč – útočník*). Vztah mezi substantivy *the Brazilians* a *the South Americans* (*Jihoameričané*) lze definovat jako vztah hyponymie, kdy je substantivum *Jihoameričané* nadřazeným pojmem substantivu *Brazilci*. Nejobecnější příklad lexikálního řetězce představuje prosté opakování téhož výrazu v textu, který odkazuje k témuž referentovi (viz Halliday, Hasan, 1985, s. 70–96). Z neobvyklých výrazů, jež kontextově fungovaly jako výrazy synonymické ke jménu konkrétního

hráče, jmenujme kromě výrazu *gem* (klenot), alespoň ještě substantivum *whirlwind* (tornádo) a spojení *darling of the crowd* (miláček davů).

I v českých reportážích se objevují příklady kontextových synonym. Například dvojice *Liberec – Severočesí*, *Kadlec – letenský obránce* (obě Sport, 14. 5. 08) či skupina *Sparta – spart‘ané – letenští* (Sport, 30. 8. 08). Podobně jako v angličtině se i v českých reportážích občas vyskytne slovo kontextově synonymní s určitým hráčem. Narazili jsme například na substantivum *buldok* jako označení pro *sveřepého, bojovného hráče*, který se vyznačuje až agresivní hrou. Toto pojmenování je evidentně užito na základě přirovnání (srovnej např. *buldočí povaha*).

3.7. Prostředky stylového ozvláštnění

Jedním z hlavních zdrojů pestrosti a bohatosti lexika sportovních reportáží jsou frazeologismy, metaforická vyjádření, přirovnání nebo také výrazy lidové či pololidové a hovorové. Zmíněné lexikální jednotky jsou zpravidla užívány ve stylu uměleckém, ve stylu publicistickém proto plní funkci aktualizací. Jejich užití vyvolává efekt překvapení, ztraktivní text, neboť ve stylu sportovní reportáže působí neobvykle. Používáním takovýchto výrazů se vyhovuje získávací funkci publicistického stylu.

3.7.1. Frazelogy

Vedle frazeologie „obecné“, která se objevuje nejen ve sportovních reportážích, ale především ve zmíněné literatuře umělecké či v běžném každodenním hovoru, disponuje sportovní styl i vlastní sportovní frazeologií. Takové výrazy se blíží prvkům zautomatizovaným, o nichž jsme se zmínili v příslušné kapitole již dříve. Jde například o výrazy *orazítkovat břevno*, *penaltová loterie*, *spanilá jízda*, *papírové předpoklady*, *reklamovat ruku*, *udělat z někoho statistu*, z anglických výrazů např. *break the deadlock* (změnit, dosl. *prolomit remízový stav*), *find the target* (najít cíl, tedy *vstřelit branku*). V této kapitole zaměříme pozornost nejen na takové příklady, ale rovněž na frazémy pro sportovní reportáž neobvyklé, mající funkci ozvlášťující.

Ještě doplníme, že ve shodě s Příruční mluvnicí češtiny (2001) rozeznáváme vedle pojmu *frazém*, coby ustálené kombinace alespoň dvou slovních forem, i pojmově blízký termín *idiom*. V této dichotomii pak označení *frazém* akcentuje formální stránku frazeologické jednotky, *idiom* stránku významovou (PMČ, 2001, s. 71). Tento významový rozdíl se budeme snažit zohledňovat při používání obou termínů i v našem výkladu.

Jedním z relativně častých anglických frazémů ve sportovních reportážích alespoň z jednoho zdroje (Fifa.com) je spojení *with the goal at one's mercy* či *with the goalkeeper at one's mercy*. Formálně jsou tyto frazémy relativně blízké, liší se pouze užitím jiného objektu (*goal* – gól x *goalkeeper* – brakář). Zejména překladem do češtiny však vyvstane podstatný rozdíl významový. Podstatné jméno *mercy* (milost) lze totiž v češtině překládat v těchto ustálených pojmenováních různým způsobem. Idiomu *with something at one's mercy* odpovídá nejlépe český ekvivalent *mít něco ve svých rukách*. Pokud je na místě objektu substantivum *gól*, hodí se možná spíše vazba *mít gól na kopačkách*, například: ... *the Everton striker missed a golden opportunity minutes later, hitting the ball wide of the target **with the goal at his mercy**...* – ... *útočník Evertonu o pár minut později zahodil vyloženou příležitost, když **měl na kopačce gól**, avšak vystřelil hodně mimo branku...* (Fifa.com 19. 8. 08). Varianta *měl gól ve svých rukách* by sice byla srozumitelná, avšak v doslovném významu nelogická. Idiom *with somebody at one's mercy* však nejlépe přeložíme jako *být někomu vydán na milost a nemilost*, přičemž objekt anglického spojení je v českém ekvivalentu subjektem, například: ...*Atletico Madrid 'man somehow conspired to pull his shot wide of the near post **with the goalkeeper at his mercy**...* – *útočník Atletico Madrid si však nějakým způsobem usmyslel napálit svou střelu vedle bližší tyče, přestože **mu byl brankář vydán na milost a nemilost**...* (Fifa.com 19. 8. 08). V dané větě by pro snazší pochopení mohlo pomoci přeložit zmíněný idiom jako ... *přestože mu zbývalo jen překonat brankáře*. Upřednostnili jsme však původní variantu, která má jednak též význam, navíc ji lze stejně jako anglický originál vnímat jako frazeologismus.

Mezi další frazeologické výrazy patří například spojení *plough a lone furrow* (dosl. *orat osamělou brázdu*): např. ... *with Nicolas Anelka **ploughing a lone furrow** up front in the absence of the injured Didier Droga* (Guardian, 17. 8. 08). V kontextu této věty i obecně ve stylu sportovních reportáží odpovídá tomuto idiomu následující český ekvivalent: ... *při absenci Didiera Drogby se Nicolas Anelka **bil na hrotu sám***. Doslovný překlad jiného anglického frazému *look / be all at sea* (vypadat jako / být na širém moři) vzdáleně připomíná podobný český výraz téhož významu (*zcela v něčem plavat*). V obou idiomech se uplatňuje metafora (hluboké) vody evokující nejistotu. A význam obou lze skutečně opsat jako „*tápat, tonout v nejistotě, nebýt si jistý*“. Takto nejlépe přeložíme frazém i v následující větě: ...*Odemwingie just missed a chance to poke home a cross from Onyekachi Apam when Romero **looked all at sea*** (23. 8. 08) – *Odemwingie nevyužil nejistoty brankáře Romera a promarnil šanci doklepnout do sítě přihrávku od Apama*. V našem překladu jsme upravili slovosled, abychom dosáhli stylisticky vhodnější konstrukce, důležitý je zde však zejména ekvivalent

anglického idiomu, pro nějž jsme zvolili jednoslovný překlad *nejistota*. Danou část by bylo možné přeložit i vedlejší větou: ...*promarnil šanci doklepnout míč do sítě, když brankář Romero působil nejistě, zmateně*. Nabízí se i hovorovější varianta a částečný neologismus ...*vůbec nestíhal*. Zajímavý je frazém *fluff one's lines*, který dle překladového slovníku (Hais, Hodek, 1993) pohází z divadelnického slangu a znamená „*zbreptat text, udělat brept*“. V kontextu sportovní reportáže však znamená obecně *něco zpackat, pokazit*. Tento význam má ve svém slangovém užití i sloveso *to fluff*. Ve větě pak může být tento idiom užit následovně: *Victoria Svensson then fluffed her lines when well-placed four minutes after the restart...* (Fifa.com, 15. 8. 08). Tato věta je poněkud vágní, postrádá upřesňující údaje, a tak lze v překladu dosadit za anglický idiom různé české výrazy, např.: *Čtyři minuty po přestávce to pak Victoria Svensson v dobré pozici pokazila...*. Na základě kontextu lze pak za neurčitý výraz *pokazila to* doplnit například *přestřelila, netrefila bránu, promarnila příležitost*, apod. Posledním příkladem je frazém *bolt from the blue*, kterému v podstatě odpovídá český výraz *blesk z čistého nebe*, např.: ...*a bolt from the blue in the final minute of the game ensured a shock win* (Guardian, 16. 8. 08). V češtině se zmíněný frazém užívá zpravidla v kombinaci se slovesem nebo jako součást přirovnání (např. *gól přišel jako blesk z čistého nebe*), zatímco v uvedené anglické větě toto spojení stojí na pozici subjektu. Doslovný překlad by tedy zněl: *blesk z čistého nebe v poslední minutě zápasu zajistil šokující výhru...*. V češtině bychom museli větu formulovat spíše takto: *V poslení minutě utkání přišel jako blesk z čistého nebe vítězný gól, který znamenal šokující výhru (domácích, hostí)*. Podobný význam jako výraz *blesk z čistého nebe* má i další český frazém *náhle udeřilo na druhé straně* (Sport, 23. 8. 07). V anglických reportážích jsme narazili i na velmi blízký frazém *out of the blue*, kterému odpovídá český frazém *z čista jasna*. Příkladem může být následující věta: *Out of the blue, on the hour, Portsmouth almost scored...* – *Po hodině hry Portsmouth z čista jasna málem skóroval...* (Guardian 17. 8. 08). Narazili jsme i na užití tohoto frazému ve spojení se slovesem v záporu: *So it was not out of the blue that they conjured up a superb equaliser ten minutes after falling behind* (Uefa.com, 16. 8. 8). Takovému významu však v češtině asi nejlépe odpovídá jiný frazém, například: *Takže nebylo dílem náhody, že dokázali vykouzlit nádherný vyrovnávací gól hned deset minut poté, co inkasovali*.

Z českých frazémů obsažených ve sportovních reportážích můžeme jmenovat například spojení *(naděje Angličanů) vstaly z popela* (Sport, 22. 11. 07); *(na šampionátu) vyhořeli na celé čáře* (Sport, 17. 6. 08), *(Římané) se bránili zuby nehty* (Eurofotbal.cz, 24. 8. 08), *(u Italů) stáli všichni svatí* (Sport, 18. 6. 08), *druhou mízu chytily (mistři světa po vyrovnávacím gólu)* (Sport, 14. 6. 08). Zmíněné frazémy se

v češtině neomezují pouze na styl sportovních reportáží, ale užívají se obecně i v jiných komunikátech. Ve sportovních reportážích působí ozvláštňujícím dojmem. Přestože už z definice frazému vyplývá, že jde o spojení ustálené, tedy zautomatizované, rozlišujeme v naší práci automatizované prostředky, jak jsme o nich pojednali v úvodu pasáže věnované stránce lexikální, a výrazy frazeologické. Tyto automatizované prvky, které je možno nazývat i sportovními publicismy, jsou typické pro žánr sportovní reportáže a prošly procesem automatizace až opakovaným užíváním právě v textech se sportovní tematikou. Frazémy pak vnímáme jako prostředky rovněž automatizované, které však vstupují do textů sportovních reportáží již po dovršení procesu automatizace a mají v nich naopak účinek aktualizací. Tato aktualizací či ozvláštňující funkce je dána užitím ustáleného obratu v neobvyklém prostředí.

3.7.2. Metafora

Kromě lexikalizovaných metafor bývá tento literární prostředek spojován spíše se stylem uměleckým. Jelikož se však sportovní reportáž neomezuje na pouhé předkládání faktů a údajů (funkce informační, zpravodajská), ale snaží se i recipienta (čtenáře) pobavit či zaujmout (funkce získávací), uplatňuje se v ní nezřídka i vyjádření metaforická. Do této kapitoly zahrneme i prostá přirovnání, jelikož i metafora se na přirovnání zakládá a oba prostředky mají k sobě blízko.

Ve sportovních reportážích se setkáváme s mnohými přenesenými pojmenováními, která lze označit za aktuální metafory: např. *hrálo se podle žilinské partitury* (Sport, 2. 8. 07), to znamená, že *ráz hry určovalo mužstvo Žiliny, mělo převahu, diktovalo* či *dirigovalo tempo hry*. Podobný význam mají i ustálená spojení *hrát podle něčích not* či *skákat, jak někdo píská*. Často ve sportovních reportážích narážíme na přirovnání k jiným oblastem lidské činnosti či jiných sportů: např. *dohánět manko* (snažit se vyrovnat, zvrátit nepříznivý stav), kdy výraz *manko* pochází z účetnictví; *postupové akcie jsou po včerejšku stále otevřené* (Sport, 23. 4. 08), termín *akcie* je součástí slovní zásoby ekonomických oblastí; či anglický výraz *(they) were quickest off the blocks* s významem *lépe vstoupili do zápasu, lépe zápas odstartovali*, přičemž se toto či podobná spojení v nepřeneseném významu užívají v atletice (*nejrychleji z bloků vyrazil...*). Sám za sebe hovoří dále výraz *postupová matematika*. Tento spíše již automatizovaný prvek se většinou užívá v předzápasových prognózách, kdy se spekuluje o tom, jaký výsledek a tedy kolik bodů může stačit týmu na postup do další fáze soutěže. V podobném kontextu se užívá i spojení typu *tajenka skupiny E stále není rozluštěna* (Sport, 18. 10. 08), které spekuluje o tomtéž, tedy o možném postupu více týmů.

V českých reportážích se poměrně často setkáváme s metaforikou využívající přirovnání k válečné bitvě či válečnou terminologií jako takovou: např. *připravit někomu výhodnou **palebnou pozici**, seřadit si přesně **mířidla*** (synonymní k *vstřelit gól*), *v nastaveném čase podruhé **kapitulovali*** (*obdrželi branku*, Sport, 8. 6. 08) či *Irsko slavně **vyplenilo** Dánsko* (Sport, 23. 8. 07) ve významu *Irsko porazilo Dánsko na jejich půdě*. Častěji se zpravidla v souvislosti s bráněním obrazně užívá slovesa *čarovat*. Zejména se tato „schopnost“ přisuzuje brankáři ve spojeních typu *Vaniak čaroval* (Sport, 30. 7. 07), dále např. *Ve 14. minutě měl Manchester další šanci, opět ovšem **čaroval** brankář Given* (Eurofotbal.cz, 17. 8. 08). V obou spojeních se poukazuje na nadstandardní výkony brankářů a jejich výtečné zákroky. Narazili jsme však i na odlišný příklad, kdy se naopak tato „schopnost“ nadneseně přisuzuje soupeřům brankáře: *...odčarovali jarní neprůstřelnost domácího brankáře Šimona* (Sport, 26. 5. 08).

Některé metafory fungují ve sportovních reportážích už jako metafory uzuální, blíží se automatizovaným prvkům a bývají součástí sportovních frazeologismů: např. *hráčům narostla křídla* (získali sebevědomí), *přikovat soupeře k šestnáctce* (hrát nátlakovou hru kolem pokutového území soupeře), *sklapla ofsajdová past* (hráč byl přistižen v postavení mimo hru). Ve srovnání s angličtinou jsou některá česká spojení obraznější: anglickému spojení *exploit more gaps (in defence)* například odpovídá v podstatě doslovný český ekvivalent *využívat okének v obraně*. Zatímco anglické slovo *gap* (mezera) působí neutrálně, čeština přirovnává tyto „mezery“ k *okénkům*. Jiná obrazná vyjádření využívají v obou jazycích obdobnou metaforizaci: například anglickému výrazu *shoot into the roof of the net* odpovídá částečně slangové české spojení *trefit se pod víko* či *uklidit míč pod víko*. Obě metaforická vyjádření přirovnávají horní část brankové konstrukce k vizuálně podobnému předmětu (*roof* – střecha či *víko*). Přenesený význam českého jednoslovného výrazu (*víko*) může být nejasný. Anglické víceslovné spojení (*roof of the net*) naopak vyjadřuje danou skutečnost explicitněji a působí srozumitelněji. V jiných případech zase používá naopak angličtina obrazné vyjádření tam, kde čeština metaforu nevyužívá: např. anglický výraz *catcalls* pro český obrat *pískot* (zpravidla nesouhlasný pískot fanoušků, *vypískání*): např. *...the midfield as a whole deserved catcalls* – *...celá záloha si zasloužila vypískání / vypískat* (Guardian, 23. 8. 08). Ačkoli má podle slovníku anglický výraz už ustálený význam *pískot*, z hlediska etymologie se skládá ze substantiv *cat* (kočka) a *call* (volání, rovněž však verbum *volat*). Doslovný překlad by tak mohl znít *kočičí volání*, případně *mňoukání*. Zajímavé je i to, že na rozdíl od češtiny, kde se vedle substantiva *pískot* (*pískot fanoušků*) užívá i sloveso *vypískat* (*vypískat hráče*), v angličtině se v tomto významu užívá jiné

sloveso, a sice *to boo* (doslova *bučet*): např. ...*they booed Frank Lampard when he was being substituted* – (*fanoušci*) *vypískali Franka Lamparda, když byl střídán* (Guardian, 23. 8. 08).

Vedle dvouslovných či viceslovných metaforických vyjádření se ve sportovních reportážích občas uplatňuje i rozvinutá metafora (*extended metaphor*) či textová metafora (*text metaphor*). V takových případech se autor reportáže neomezuje na počáteční metaforické spojení, ale obohacuje ho o další obrazná vyjádření. Tak může rozvinutá metafora vydat kupříkladu na celý odstavec. Uvedme si jeden takový příklad z anglické reportáže: *Arsenal sometimes seem more like a religious order than a football club. Zealous in their collective endeavour to act in a pure and correct way, Monsignor Wenger's disciples foray on in a belief that one day their methods will receive proper reward. When each summer a few lose the faith, seduced by the material world, the master replaces them with younger idealists and continues the sermon* – *Arsenal občas připomíná spíše náboženský řád než fotbalový klub. Horliví ve svém společném snažení jednat vždy čestně a správně, vyjíždějí úředníci monsignora Wengera do světa s vírou, že se jim jednoho dne za jejich metody dostane náležité odměny. Když se každé léto nechá pár odpadlíků z víry zlákat materiálními statky, nahradí je mistr mladšími idealisty a pokračuje ve svém kázání* (Guardian, 24. 8. 08). Ve zmíněném úryvku je v úvodu explicitně přirovnáván fotbalový klub k náboženskému řádu. Tato metafora je pak obohacována o další přirovnání: např. trenér Wenger – *monsignore*, hráči klubu – *úředníci*, hráči, kteří přestoupili do jiného klubu – *odpadlíci*. Vedle přirovnání se zde do značné míry uplatňuje i ironie, pro jejíž pochopení je třeba znát situační kontext: text totiž naráží na politiku trenéra Wengera, který upřednostňuje mladé nadějně hráče a je znám svým propracovaným systémem vyhledávání nových talentů. Ačkoli se Arsenal prezentuje útočným a atraktivním způsobem hry a platí za jedno z nejútočnějších mužstev mezi evropskými kluby, vítězství v anglické lize či evropské Lize mistrů mu už řadu let uniká a v obou soutěžích zpravidla končí těsně pod vrcholem.

Na podobný příklad rozšířené metafory jsme narazili i v českých reportážích. Přirovnání dobře hrajícího a vítězíciho týmu k *rozjeté mašině* se v českých reportážích objevuje vícekrát. V následujícím příkladě je však toto přirovnání rozvinuto ve větší míře: *Oranžová mašina neměla na EURO 2008 chybu. Až do včerejška. Na slepou kolej ji poslala invence útočného génia Aršavina* (Sport, 22. 6. 08). Spojení *oranžová mašina* zastupuje tým Nizozemska, který tradičně hrává v oranžových dresech. Andrej Aršavin je útočníkem ruské prezentace, která na evropském šampionátu porazila do té doby suverénní Nizozemsko, což bylo

metaforicky vyjádřeno spojením *slepá kolej*. Podobný je i následující příklad: ... *nebezpečně zakroucený balon skvěle hlavičkoval Fabiano a Španěle nasedli do rychlíku, který s nimi uháněl do vyšších pater Ligy mistrů!* (Sport, 28. 11. 07). Zde jsou užita dvě přirovnání, jednak *jízda rychlíkem* coby metafora pro *postup*, jednak *vyšší patra* coby metafora pro *další fáze v soutěži*. Spíše než o rozvinutou metaforu jde v tomto případě o kombinaci dvou nezávislých metafor, které navíc v doslovném významu nejsou logicky konzistentní (*rychlík uhání do patra*).

Nežřidka narážíme ve sportovní reportáži i na prostá přirovnání typu *Hráči Norimberku byli jako opaření* (Eurofotbal.cz, 25. 8. 08), *Borowski se po drobném kontaktu s bránícím hráčem skácel v pokutovém území jako padlá hruška* (Eurofotbal.cz, 9. 11. 08), *Byla to bitva jako řemen* (Sport, 21. 6. 08), z anglických například *determined and prancing like a racehorse* – *odhodlaný a k neudržení jako závodní/dostihový kůň* (Fifa.com, 15. 8. 08) či *play the ball around like a cat toying with its prey* – *pohrávat si s míčem jako kočka s myší* (dosl. se svou kořistí) (Guardian 18. 8. 08). Jako prostředek ozvláštnění se však občas ve sportovních reportážích vyskytují kromě ustálených i značně neotřelá a originální přirovnání, zformulovaná pro konkrétní příležitost. Například spojení z anglické reportáže hodnotící barvu brankářova dresu: *Cech, resembling a radioactive tangerine in his appalling kit, didn't even move* – *Brankář Čech, připomínající ve svém otřesném dresu radioaktivní mandarinku, se ani nepohnul* (Guardian, 17. 8. 08). V tomto případě opět vyznívá věta do značné míry ironicky, stejně jako v následujícím příkladě: *To be fair he probably has the biggest personality in the England team - which is a bit like being the best actor in Hollyoaks* – *Abychom byli upřímní, je zřejmě největší osobností anglického týmu, což je ovšem jako být nejlepším hercem v Hollyoaks* (Guardian, 20. 8. 08). Ironie je dosaženo přirovnáním k britskému televiznímu seriálu (telenovele) *Hollyoaks* a poukázáním na nevalnou úroveň děl takovéhoho žánru. Při neznalosti britských reálií je tato věta nesrozumitelná, v češtině její význam nejlépe vystihuje frazém *jednooký mezi slepými králem*.

Z českých neobvyklých přirovnání jmenujme alespoň dvě: *V defenzivě Slávie to hořelo jako v Kalifornii* (Sport, 24. 10. 07); *Přehnal se kolem něj jako ferrari kolem trabanta* (Sport, 3. 10. 07); *Tato otázka se točila kolem středečního duelu jako had kolem stromu* (Sport, 12. 6. 08); *A v duších fanoušků se rozlila nálada temnější než víno z portských sudů* (Sport, 20. 6. 08). Všechny zmíněné příklady představují přirovnání neautomatizovaná, která se neuplatňují v širším užití. V případě prvního přirovnání jde navíc o dobově zakotvenou obraznost, která se váže na dobu vzniku reportáže a odkazuje na rozsáhlé požáry v Kalifornii v říjnu roku 2007.

3.7.3. Další prostředky ozvláštnění

Na závěr zmíníme ještě několik jiných, zpravidla okrajových způsobů, jak lze text sportovní reportáže ozvláštnit a zatraktivnit. Už jsme několikrát zmínili výše, že občasným prostředkem takovéto snahy může být ironie. Sofistikovanější ironické konstrukce se zpravidla objevují v renomovanějších periodikách, náš příklad pochází z britského deníku *Guardian*: *Thaksin Shinawatra, the owner, was again conspicuous by his absence here. The same could be said for the City back four in the final 25 minutes – Majitel klubu Thaksin Shinawatra očividně na zápase opět chyběl. Totéž by se dalo říci o obranné čtveřici Manchesteru City v závěrečných 25 minutách* (*Guardian*, 18. 8. 08). O některých dalších příkladech ironie jsme se zmínili v předcházející kapitole.

Z našeho výzkumu dále vyplývá, že angličtina více než čeština užívá stylistických figur. Mezi ně patří i aliterace, na niž jsme upozorňovali již v souvislosti s titulky anglických sportovních reportáží (viz výše). Na tomto místě uvedeme alespoň jeden úryvek, v jehož úvodu autor poukazuje na ironickou charakteristiku známého hráče v jednom z časopisů fanklubu: *Cristiano Ronaldo... sitting apart from the other injured players ... unaware or unconcerned that one of the fanzines ... described him as a "preening, perma-tanned, posturing, petulant prick". – Cristiano Ronaldo seděl mimo od ostatních zraněných hráčů a nebyl si vědom toho, nebo ho to ani nezajímalo, že jeden z časopisů fanklubu jej popsal jako „věčně se upravujícího, stále opáleného a vystavujícího se urážlivého fracka“.* Český překlad pochopitelně nejen neužívá aliteraci, ale není ani tak působivý. Substantivum *prick* navíc v angličtině představuje velmi vulgární nadávku a znamená „čůrák, kokot“.

Zmínkou o vulgarismu se dostáváme k poslednímu ozvlášťujícímu prvku, který zde hodláme zmínit. Tímto prostředkem je jiná minoritní oblast lexika obsažená ve sportovních reportážích, a sice prvky lidové či obecně české. Tentokrát uvedeme příklady z českých reportáží, neboť u českých slov odhalíme příznak lidovosti či nespisovnosti lépe než v angličtině. Narazili jsme na následující příklady: *zpackat*, *fuška*, *šumafuk*, *kulišárna*, *zand'our*, *part'ák* či *t'ukes*. Ozvlášťující účinek těchto substantiv opět spočívá v tom, že ve zpravodajském žánru působí nepatřičně či neobvykle. Na druhou stranu mohou učinit text stravitelnějším a přiblížit jej každodennímu vyjadřování čtenářů. Někdy je „nepatřičnost“ daného výrazu indikována uvozovkami: např. *Centr na přední tyči šikovně tečoval do vzdálenějšího „vinglu“ Jeslínek* (*Sport*, 20. 8. 07). Vedle jednoslovných hovorových výrazů se užívají i delší spojení či fráze: např. *Jinak to nebyla nuda, to fakt ne!* (*Sport*, 9. 6. 08); *Fintu mu sudí sbaštil i s navijákem* (*Sport*, 3. 12. 07).

4. Porovnání jazykových (výrazových) prostředků na rovině syntaktické

V našem předchozím výkladu jsme už několikrát zmínili v souvislosti s jinými rovinami lingvistického rozboru poznatky ze syntaxe. Tato kapitola bude mít tedy z části ráz shrnující, avšak zmíněným problémům se budeme věnovat podrobněji a čistě z hlediska skladby. Dále hodláme zmínit některé problémy na rovině syntaktické, které představují specifikum sportovních reportáží nebo odrážejí rozdíly mezi syntaxí věty v české a anglické reportáži. Náš výklad tedy nemá být vyčerpávající, nýbrž se bude věnovat jen vybraným okruhům, které se týkají tématu naší práce.

4.1. Větná struktura

Jedním z faktorů ovlivňujících jazykovou úroveň textu i jeho srozumitelnost je struktura vět, z nichž se skládá. V následující pasáži nás tedy bude zajímat, zda v textech sportovních reportáží převládají věty jednoduché, či souvětí, zda převažují vztahy parataxe, či hypotaxe, jaké vztahy mezi větami panují nebo jaké druhy vedlejších vět v souvětí se užívají nejčastěji.

Za tímto účelem jsme analyzovali pět náhodně vybraných českých sportovních reportáží z deníku *Sport* a získali jsme následující poznatky: Text čítající přibližně 400 slov obsahoval celkem 66 vět, 9 vět jednoduchých a 27 souvětí. Mezi souvětími převažovala souvětí souřadná (22 případů), podřadných bylo pouze 5. Reportáž o zhruba 240 slovech byla tvořena 38 větami, konkrétně 11 souvětími (6 souřadných, 5 podřadných) a 14 větami jednoduchými. Další článek obsahoval přibližně 280 slov a 44 vět, z nichž 18 bylo jednoduchých a zbylé byly spojeny v celkem 11 souvětí (8 souřadných, 3 podřadné). Text reportáže o zhruba 440 slovech se skládal celkem z 62 vět, 20 souvětí (15 souřadných a 5 podřadných) a 17 vět jednoduchých. Poslední reportáž čítala asi 400 slov a skládala se z 45 vět, 15 bylo souvětí (10 souřadných, 5 podřadných) a 13 vět jednoduchých. Z uvedených výsledků vyplývá, že průměrně obsahovala každá věta 6,9 slova, přičemž ve třech z pěti textů se jejich počet pohyboval v průměru pouze od 6 do 6,3 slova. Dále můžeme konstatovat, že poměr jednoduchých vět a souvětí je většinou vyrovnaný. Výjimku tvoří první analyzovaný text, v němž počet souvětí trojnásobně převyšoval počet vět jednoduchých. V tomto případě však v souvětích zase výrazně převažoval nad vztahem parataxe (22 souvětí souřadných oproti pěti podřadným). Podobnou převahu souřadných souvětí jsme zaznamenali i v ostatních textech, kromě jediné reportáže převyšoval počet souřadných souvětí počet souvětí podřadných minimálně dvojnásobně. Všechny uvedené poznatky svědčí o relativně jednoduché syntaktické

výstavbě českých sportovních reportáží: obecně převažují krátké věty (*Domáci se trápili. Nedvěd nebyl v ofenzivě skoro vidět, Trezegeut taktéž.*, Sport, 18. 9. 08; *Červenobílí to zkoušeli ze stran. Nic to však nebylo platné.*, Sport, 19. 9. 08), hojně jsou zastoupeny věty jednoduché a v souvětích převažuje vztah parataxe. Souvětí se dále jen zřídka skládají z více než dvou vět. Kromě toho je dominantním poměrem mezi hlavními větami v souvětí poměr kopulativní (nejméně zhruba 74%, převážně však nad 83%, v jednom případě 100%). Z ostatních poměrů se vyskytoval výrazněji jen poměr adversativní.

Náš výzkum dále odhalil i poměrně chudý repertoár parataktických spojek: poměr kopulativní byl v analyzovaných textech realizován jen jedinou spojkou *a*, velké množství vět bylo spojeno bezespoječně (asyndeton byl zastoupen ve všech textech minimálně ve 40% případů, v jednom z textů bylo bezespoječně realizováno 10 z 11 slučovacích poměrů). Příkladem může být následující věta: *Vzápětí hořelo před Kozáčkem znovu, gólman Sparty podběhl centr Vrdoljaka, Balaban na zadní tyči naštěstí hlavičkoval nepřesně* (Sport, 19. 9. 08). Věty v poměru adversativním byly převážně spojeny spojkou *ale* (*Odense Spartu zatlačilo, ale ani domácí výběr si nedokázal vytvořit mnoho gólových šancí.*, Sport, 5. 10. 07), V reportáži, z níž pochází předchozí příklad, byly například spojkou *ale* spojeny všechny věty v adversativním poměru (celkem 5). V jiné reportáži jsme narazili na odstavec, v němž byla spojka *ale* užitá ve třech po sobě následujících souvětích: *Také Švýcaři se pochopitelně s podporou publika v zádech hnali do útoku. Behrami zkoušel štěstí skákavou střelou z dálky, ale na Ricarda si nepřišel. Stejně dopadl i Inler, jenž napřáhl ze třiceti metrů, ale míč v síti Portugalců neskončil. Po půlhodině nebezpečně hlavičkoval útočník Yakin, ale Ricardo vytasil další z parádních zákroků.* (Sport, 16. 6. 08).

Vedlejší věty jsou v textech sportovních reportážích v českém jazykovém prostředí užívány mnohem méně než věty jednoduché nebo v souvětích věty hlavní. V našem výzkumu jsme sice narazili na ojedinělé případy všech druhů vedlejších vět, včetně vět obsahových, determinujících i adverbálních, nejčastějším typem jsou však vedlejší věty atributivní. V jednom z pěti analyzovaných textů, který obsahoval největší počet vedlejších vět, tvořily vedlejší věty přívlastkové polovinu všech vedlejších vět. Atributivní věty zpravidla slouží jako prostředek spojování jednotlivých informací ve větší celky a většinou rozvíjejí substantiva označující hlavní aktéry sportovního utkání: *Za to se na něj ovšem zlobil Baroš, který ve vápně osamoceně číhal na jeho přihrávku.* (Sport, 11. 9. 08). Ve sportovních reportážích se však podobné věty často vyskytují i samostatně. Místo relativa uvozujícího vedlejší větu se užívá demonstrativum, které uvozuje následnou samostatnou větu a odkazuje

anaforicky k substantivu zmíněnému ve větě předchozí: např. *Kadlec ve 34. (minutě) našel ve vápně **Abrahama**. **Ten** měl dost času, ale vypálil trochu zbrkle...* (Sport, 5. 10. 07). Uvedené věty je možno spojit v souvětí o jedné větě hlavní a druhé větě vedlejší (atributivní): *Kadlec ve 34. (minutě) našel ve vápně Abrahama, **který** měl dost času, ale vypálil trochu zbrkle...*; nebo v souvětí, jež bude mít tři věty hlavní: *Kadlec ve 34. (minutě) našel ve vápně Abrahama, ten měl dost času, ale vypálil trochu zbrkle*. Už z předchozího výkladu a uvedených statistických údajů však vyplývá, že česká sportovní reportáž spíše vedle sebe klade samostatné věty a delším souvětím se vyhýbá.

Vedlejší věty atributivní mohou mít charakter vysvětlující či doplňující, obsahují-li určité další informace o substantivech, která rozvíjejí: např. *...míč se následně dostal až k Geovannimu, který měl na kopačkách druhý gól...* (Eurofotbal.cz, 16. 8. 08); *Kohouti nastoupili bez útočníka Dimitara Berbatova, který zřejmě co nevidět zamíří do Manchesteru United...* (tamtéž). Narazili jsme však i na případy, kdy vedlejší věta přívlastková přílišnou informační hodnotu neměla a i bez ní byla řídící věta zcela srozumitelná: např. *Ofenzivní síla Dinama, na kterou letenští upozorňovali, se projevila v úvodní čtvrt hodině*. (Sport, 19. 9. 08). Někdy může působit až redundantně: např. *Za celý první poločas si nedokázali vytvořit nějaké nebezpečnější šance, **ze kterých by zahrozili*** (Eurofotbal.cz, 16. 8. 08). V případě determinujících vět subjektivních jsou však vedlejší věty pro smysl souvětí zcela nezbytné: např. *Od začátku bylo jasné, **kdo je favoritem*** (Eurofotbal.cz, 17. 8. 08).

Kromě determinujících, zejména atributivních vět, se ojediněle vyskytují i jiné druhy vedlejších vět: např. adverbialní koncesivní (*Ke gólu ze hry Spartě nestačilo třicetiminutové prodloužení, i když v něm předvedla svůj nejlepší výkon*., Sport, 5. 10. 07); kauzativní (*Sparta už hrála s třemi typickými útočníky, protože na hřiště přišel střídající Došek*., Eurofotbal.cz, 26. 8. 08) či temporální (*Roman Bednář už jen zmírnil porážku WBA, když v 89. minutě z penalty po ruce Nevilla nedal Howardovi šanci*., Eurofotbal.cz, 25. 3. 08) nebo vedlejší věty obsahové objektové (*Před zápasem hovořili hosté o tom, že remíza by byla obrovským úspěchem*., Sport, 19. 9. 08). Ve většině textů však vztahy hypotaxe nedominují.

Zejména minimum vedlejších vět příčinných či podmínkových podtrhuje relativně jednoduchou výstavbu českých sportovních reportáží. Poukazuje dále na to, že text sportovní reportáže neužívá výkladové slohové postupy, nepotřebuje odhalovat souvislosti či vysvětlovat příčinné vztahy. Naopak větší množství atributivních vět přisuzujeme popisné povaze žánru sportovní reportáže, neboť dominantními slohovými postupy jsou slohový potup informační a popisný. Některé výše uvedené příklady potvrzují, že právě informační slohový postup může mít i

formu výčtu hromadícího prostá fakta za sebou (Čechová a kol., 1997, s. 66). Reálně jednoduchou větnou výstavbu textů sportovních reportáží si pak vysvětlujeme snahou o stručnost a věcnost, která odpovídá funkci informační či zpravodajské. Kumulace krátkých, mnohdy až úsečných vět dále také zdůrazňuje dynamičnost textu a navozuje dojem autentičnosti.

Větná výstavba textů anglických sportovních reportáží se výrazně liší v závislosti na zdroji. Zároveň se mohou značně odlišovat i texty z jediného zdroje (např. Uefa.com). Zejména zprávy o méně důležitých sportovních událostech mají podobu pouhých výčtů: např. *Tuesday night victors SK Brann are up against 1993 European champions Olympique de Marseille, while FBK Kaunas, having beaten Rangers FC, take on Aalborg BK, who completed a 7-1 success against FK Modriča on Wednesday.* – Vítězové úterního večerního zápasu SK Brann se utkají s vítězi Ligy mistrů z roku 1993 Olimpiqueu Marseille, zatímco FBK Kaunas se po vítězství nad Rangers střetne s Aalborgem, který ve středu porazil celkovým skóre 7:1 FK Modriču. Na rozdíl od českých reportáží se však i takto obsahově stručný text vyznačuje mnohem delší souvětnou strukturou. Ostatní reportáže, a to platí pro většinu zkoumaných anglických textů, se obecně vyznačují komplikovanější větnou výstavbou. Oproti české reportáži využívají více rozvitých souvětí s množstvím hypotaktických vztahů a i jednotlivé věty jsou delší a bohatší. Jednoduché věty se vyskytují zřídka, bývají rozvity alespoň hojně užívanými polovětnými konstrukcemi (viz dále). Souvětí tak běžně sestávají z několika souřadně či podřadně spojených vět: např. *Siasia sent on Victor Anichebe for Okoronkwo and he had an immediate impact, setting up Ogbuke Obasi to side-foot home on the hour mark, although the Everton striker missed a golden opportunity minutes later, hitting the ball wide of the target with the goal at his mercy – and most Nigerian fans already celebrating.* (Fifa.com, 19. 8. 08). Při překladu je nutno změnit povahu některých vět (hlavní na vedlejší či druh vedlejší věty), čímž v češtině vzniká ještě rozvitější souvětí: *(Trenér) Siasia poslal za Okoronkwa na hřiště Victora Anichebeho, což mělo okamžitý účinek, protože po hodině hry připravil gól pro Obasiho, ačkoli o pár minut později útočník Evertonu neproměnil vyloženou šanci, když měl na kopačkách gól a většina nigerijských fanoušků už slavila branku.* Podobná konstrukce v češtině působí příliš komplikovaně a zpravidla by se rozdělila do menších celků, např.: ... *připravil gól pro Obasiho. O pár minut později však neproměnil...*

Jak už jsme mnohokrát naznačovali výše, nejbohatším stylem a tedy i nejkomplikovanější větnou strukturou se vyznačují texty z britských renomovaných deníků. Jsou obecně charakteristické rozvinutějšími větami i rozmanitějším repertoárem vět vedlejších. Následující souvětí například obsahuje tři vedlejší věty,

přísluvečnou podmínkovou, časovou a přípustkovou, první z nich však není uvozena žádnou pořadící spojkou: *Ferguson will feel the outcome might have been very different **had Mike Riley awarded a penalty**, inside the opening two minutes, **when James Milner blocked Giggs's free-kick with his arm**, **although Gutierrez also had a decent claim early on** after being barged to the floor by Nemanja Vidic.* – (Trenér) Ferguson asi bude mít pocit, že by výsledek možná vypadal zcela jinak, kdyby býval (rozhodčí) Mike Riley odpískal během úvodních dvou minut penaltu poté, co James Miller zblokoval Giggsův přímý volný kop svojí paží, ačkoli i Gutierrez se v úvodu mocně dožadoval penalty, když ho srazil na zem Nemanja Vidič. (Guardian, 18. 8. 08). Souvětí navíc obsahuje polovětnou konstrukci (participium *being barged*), kterou v českém překladu nejlépe nahradíme další vedlejší větou (časovou). Spojka *although* (ačkoli) je sice i v češtině spojkou vyjadřující přípustku, ovšem v uvedeném příkladě vyjadřuje spíše rozpor. Uvozuje větu, která svým obsahem stojí v protikladu k první větě hlavní, a tak ji v češtině lépe nahradí například souřadící spojka *ale*, kterou bude uvozena další věta hlavní v odporovacím poměru k první větě souvětí (...*, ale i Gutierrez se v úvodu mocně dožadoval penalty...*).

Narazili jsme však i na klasické koncesivní vedlejší věty; v následujícím příkladě lze navíc dobře porovnat s hlavní větou v odporovacím poměru: *If Gerrard is to be on the flank, the right is more suitable, **but David Beckham's deliveries continue to be potent even if he cannot track back as much as he did.*** – Má-li hrát Gerrard na křídle, pak je vhodnější pravá strana, **ovšem** stále platné jsou i přihrávky (centry) Davida Beckhama **i přesto, že se už nedokáže vrátet tak (rychle)**,⁶⁾ jako (se vracel, byl schopen) dříve., Guardian, 21. 8. 2008). Opět můžeme podotknout, že v češtině by bylo vhodnější souvětí rozdělit na kratší úseky. Pro jednoznačné pochopení odporovacího poměru mezi větami hlavními je navíc třeba znát širší situační kontext (David Beckham tradičně hrává právě na pravém křídle). Věnujme se však struktuře souvětí, které opět obsahuje několik vedlejších vět včetně některých neobvyklých typů. Uvedená přípustková věta se totiž podle anglické terminologie ještě dále specifikuje a označuje se jako věta „podmínkovo-přípustková“ (*conditional-concessive*). Bývá uvozena víceslovnými konjunkcemi *even if*, *even though*, které představují právě spojky jak typicky podmínkové (*if*), tak typicky přípustkové (*though*), či spojovacími výrazy *s –ever* (*whatever*, *whoever*, *however*,...), např.: *Whatever Canada's coach said to his players during the break, it certainly seemed to do the trick.* – Ať už řekl kanadský kouč svým hráčům cokoli, evidentně to zabralo. (Fifa.com, 15. 8. 08). Tento typ vedlejší věty čeština nerozlišuje a v závislosti na překladu odpovídají podobným konstrukcím české příslovečné věty

přípustkové (*i když; i přesto, že...*) nebo obsahové věty subjektivní (*at' už ... cokoli*). Uvedené souvětí nám poskytuje ještě další příklad neobvyklé vedlejší věty, a sice vedlejší věty srovnávací (*comparative*): *he cannot track back as much as he did*. V českém překladu lze elidovat predikát (*nedokáže se vracet tak jako dříve*), což je jeden z mála příkladů, kdy je český ekvivalent anglického souvětí stručnější než originál (viz předchozí příklady). Pokud bychom zachovali sloveso i v českém překladu (*nedokáže se vracet tak, jako se vracel dříve*), šlo by o vedlejší větu způsobovou.

Komplikovanější charakter anglických větných konstrukcí dokládají i příklady parenteze: *After that, the home side created most of the better chances and, in the closing stages, Vidic struck the crossbar, but Kevin Keegan was entitled to say that his players had deserved the draw.* – Většinu vyloženějších šancí si poté vytvořili domácí a v závěrečných fázích utkání Vidič (dokonce) trefil břevno, Kevin Keegan však mohl oprávněně prohlásit, že si jeho hráči remízu zasloužili. (Guardian, 18. 8. 08). Vsuvky jsou v českých reportážích velmi neobvyklé, což opět dokládá jejich jednodušší větnou výstavbu. V uvedeném příkladě však vyčleněný úsek vsuvce v české formulaci neodpovídá – jde o partikuli – a čárkami ani oddělený být nemusí. Tento fakt souvisí s odlišnými pravidly pro interpunkci v češtině a angličtině. Na začátku zmíněného souvětí je rovněž vyděleno spojení *after that*, jehož český ekvivalent *poté* je zcela bez omezení začleněn do struktury věty. Odlišná interpunkce se týká i oddělování jednotlivých vět v rámci souvětí. Opět můžeme použít již uvedený příklad, v němž vedlejší věta obsahová (objektová) uvozená spojkou *that* (že) není oddělena čárkou. Interpunkční pravidla češtiny naopak přítomnost čárky na tomto místě jednoznačně předepisují (... mohl prohlásit, že si jeho hráči remízu zasloužili). Podobné rozdíly se týkají i jiných souvětí. V angličtině například psaní čárky záleží na tom, zda vedlejší věta předchází větě hlavní či naopak. Například v souvětí, které uvozuje vedlejší věta podmínková, se věty oddělují čárkou: *If Sparta are to earn a seventh campaign in the competition proper, they must defeat a team who beat them twice in the 2001/02 second group stage.* – Pokud má Sparta posunout do hlavní soutěže, musí porazit tým, který ji v sezóně 2001/02 dvakrát porazil v osmifinále. (Uefa, 6. 8. 08). Následuje-li však vedlejší věta až po větě hlavní, čárka se nepíše: *Unbeaten Romania will go top if they defeat Bosnia-Herzegovina away on 6 September...* – Dosud neporažený tým Rumunska se posune na první místo, pokud 6. září porazí mužstvo Bosny a Hercegoviny na jejich půdě... (Uefa.com, 20. 8. 08). Z prvního příkladu můžeme navíc zmínit také vedlejší větu atributivní (*who beat them twice...*), která rovněž na rozdíl od češtiny není oddělena čárkou. V případě vedlejších vět přívlastkových se angličtina řídí pravidlem

o restriktivních či nerestriktivních větech vztažných, kdy se restriktivní (nevypustitelné) vedlejší věty čárkou neoddělují, zatímco nerestriktivní (vypustitelné) vedlejší věty se čárkou oddělují. Podobným pravidlům podléhají v češtině těsné a volné atributy, ovšem determinující věty atributivní se čárkou oddělují vždy.

4.2. Anglické polovětné struktury

V předchozím textu už jsme několikrát zmínili funkci jmenných tvarů slovesných (neurčitých slovesných tvarů) v angličtině. Na tomto místě podrobněji pojednáme o jejich funkci z hlediska větné skladby, zejména o jejich roli coby polovětných vazeb. V angličtině se jmenné tvary slovesné uplatňují jako realizace větných členů. Takové větné členy obsahují sekundární predikaci, která může často nabýt větné formy, jež bývá vedle jmenného tvaru alternativním prostředkem vyjádření (Dušková, 2003, s. 542). Čeština v tomto ohledu užívá mnohem častěji vedlejších vět, v angličtině se naopak častěji vyskytují jmenné tvary, což je mimo jiné dáno i bohatším systémem těchto tvarů (oproti češtině zahrnuje navíc gerundium). Výrazná tendence angličtiny vyjadřovat sekundární predikace jmennými tvary vede ke kondenzaci anglické větné stavby (Dušková, 2003, s. 542), což je dobře patrné i na textech anglických sportovních reportáží.

4.2.1. Infinitiv

Infinitiv se uplatňuje jak ve funkci nominálních větných členů (subjekt, objekt), tak ve funkci adverbiální a atributivní (viz Dušková, 2003, s. 542 – 569). Běžně se infinitiv objevuje na pozici subjektu, ovšem v textech sportovních reportáží jsme mnoho příkladů nenalezli. Uvedme si alespoň vzorovou větu: *It's not easy to play against such well-organised opposition* – *Není jednoduché hrát proti tak dobře organizovanému soupeři*. Uvedená věta je příkladem specifické anglické konstrukce s verbonominálním predikátem, kdy je infinitiv v extrapozici a na začátku věty stojí anticipační *it*, které předjímá vlastní infinitivní subjekt. Takové vazbě odpovídá i z pohledu češtiny klasická konstrukce se subjektem na přední pozici, jež však v angličtině není tak běžná: *To play against such well-organised opposition is not easy*. V češtině je infinitiv subjektem věty pouze v tomto druhém příkladě. V původní větě je infinitiv součástí verbonominálního predikátu a subjekt je nevyjádřen. Jako součást predikátu se infinitiv vyskytuje například po slovesech *seem* (zdát se) či *appear* (jevit se): ... *this seemed to spark Germany into action* (Fifa.com, 16. 8. 08) – ...zdá se, že to Němce nabudilo (povzbudilo k větší aktivitě); nebo po adjektivech *likely* (pravděpodobný), *sure*, *certain* (jistý): *The winners of the tie are likely to meet Aalborg BK...* – Vítězové tohoto zápasu se pravděpodobně utkají s Aalborgem...

(Uefa.com, 5. 8. 08). Jak patrně, v češtině podobným konstrukcím odpovídají vedlejší věty obsahové (*zdá se, že...; je pravděpodobné, že...*) nebo se slovesné vazby nahrazují adverbii (*evidentně to Němce nabudilo, **pravděpodobně** se utkají*).

Častěji se ve sportovních reportážích infinitiv uplatňuje ve funkci objektu či atributu. V některých vazbách se slovesa pojí se samotným infinitivním objektem: ... *their opponents **attempted to launch** a counter-attacks...* – *jejich soupeři se snažili o protiútoky (dosl. zahajovat protiútoky)* (Fifa.com, 16. 8. 08); v jiných následuje infinitiv až po nominálním členu, který vyjadřuje konatele infinitivní konstrukce (např. *He **requires his players to play** better.* – *Vyžaduje, aby jeho hráči hráli lépe.*), na takové konstrukce jsme však ve studovaném materiálu nenarázeli. V prvním případě, tedy ve vazbách, v nichž po slovese následuje samotný infinitiv, je konatel infinitivního děje vždy totožný s podmětem nadřazeného slovesa (viz dále Dušková, 2003, s. 549–559). Mnohem častěji se ve sportovních reportážích uplatňuje infinitiv jako atribut, přesněji substantivní postmodifikátor ve spojeních typu *the first team **to reach** the final* (*první tým, který se dostal do finále*) či *opportunity **to score*** (*příležitost ke skórování, ke vstřelení branky*). Z překladu je patrné, že v češtině takovým konstrukcím může odpovídat vedlejší věta atributivní či atribut (zde neshodný). V obou případech je možné nahradit konstrukci i nominální skupinou se shodným atributem (*první finalista, gólová příležitost*). I v angličtině atributivní infinitiv alternuje s vedlejší větou vztaznou (*relative clause*): *the first team **that reached** the final*.

Na závěr doplníme, že infinitiv funguje také jako doplnění adjektiva (*adjective complement*): např. ...*Belgium were **able to survive** the remainder of regular time...* – *Belgie dokázala přežít zbytek regulérní hrací doby...* (dosl. *byla schopna přežít*) (Fifa.com, 16. 8. 08). V češtině se infinitiv v takovéto konstrukci kvalifikuje jako objekt.

Velmi často se infinitiv ve sportovních reportážích uplatňuje ve funkci adverbialního určení. Nejčastější adverbialní funkcí infinitivu je pak určení účelu (též *infinitiv účelový*). Jak bude patrné z příkladů, v češtině odpovídá formálně vazbám slovesa s účelovým infinitivem vedlejší věta adverbialní účelová: ... *the assistant referee **raised his flag to indicate** the ball had crossed the goal-line...* (Fifa.com, 16. 8. 08) – ...*asistent rozhodčího zvednul praporek, **aby** tak naznačil, že míč už přešel brankovou čáru...*; ...*every time their opponents attempted to launch a counter-attack, tireless midfielder Anderson **was there to stop** them in their tracks.* (tamtéž) – ...*pokaždé, kdy se jejich soupeři pokoušeli vyrazet k protiútokům, byl tam neúnavný středopolař Anderson, aby jejich výpady zastavil.* Často je ovšem stylisticky vhodnější nahradit vedlejší větu účelovou například druhou větou hlavní v kopulativním poměru (...*zvednul praporek a **naznačil** tak, že míč už přešel*

brankovou čáru...) či jiným druhem vedlejší věty (...*byl tam neúnavný středopolař Anderson, který jejich výpady nastavil*). Někdy lze infinitivní anglickou vazbu v češtině nahradit pouze větným členem, např.: *FC Köln will have to wait to get their first points...* – *FC Köln bude muset na své první body ještě čekat...* (Uefa.com, 16. 8. 08). V některých případech je však vedlejší věta účelová nejvhodnějším a někdy zároveň i jediným možným ekvivalentem, např.: ...*we will have to play above our usual level to have a chance...* – ...*abychom měli šanci, budeme muset hrát nad své možnosti...* (Uefa.com, 13. 8. 08). Narazili jsme rovněž na ojedinělé příklady nepravého účelového infinitivu (potažmo nepravé věty účelové), který je po formální stránce totožný s klasickým účelovým infinitivem, avšak vazba skutečný účel nevyjadřuje, např.: *Kevin Nolan took the kick ... only to see the goalkeeper make an excellent double save...* – *Kevin Nolan vystřelil, jen aby sledoval, jak brankář jeho ránu výborným zákrokem nadvakrát kryje...* (Guardian, 24. 8. 08).

4.2.2. Gerundium

Jelikož je gerundium od původu substantivum, zastává ve větě podobně jako infinitiv funkce subjektu, objektu, jmenné části predikátu, atributu a adverbialního určení. Gerundiu v češtině nejspíše odpovídá verbální substantivum, ovšem s tím rozdílem, že nedokáže vytvářet polovětné konstrukce ekvivalentní vedlejším větám. Polovětné gerundiální vazby nemají v češtině obdobu (Dušková, 2003, s. 569). Gerundium se však ve sportovních reportážích při realizaci větných členů příliš neuplatňuje, častěji jen jako objekt a atribut. Uvedme si pro ilustraci alespoň několik příkladů: *Giovinco was made to rue missing a one-on-one chance...* (Fifa.com, 16. 8. 08) – *Giovinco musel litovat toho, že neproměnil šanci jeden na jednoho...* (dosl. *litovat neproměnění*; objekt); *Sergio Aguero and Di Maria both came close to breaking the deadlock...* (tamtéž) – *Aguero i Di Maria oba málem změnili bezgólový stav, (dosl. přiblížili se prolomení; objekt). Jako atribut (substantivní modifikátor) se gerundium vyskytuje např. ve spojeních *opening goal* (úvodní branka) či *dressing rooms* (šatny, dosl. *místnost k převlékání*). Narazili jsme i na řídké příklady gerundií ve funkci subjektu, např.: *The visitors were awarded a penalty conceded by Pavol Farkaš, whose booking tonight leaves him suspended for the trip to Italy* (Fifa.com, 6. 8. 08). Na českém překladu bude dobře patrné, jak anglické gerundium působí jako vhodný prostředek kondenzace: *Hostům byla odpískána penalta za zákrok Pavola Farkaše. To, že mu byla udělena karta, znamená, že nemůže odcestovat k utkání v Itálii (příp. jeho karta znamená..., dosl. jeho kartování znamená...)**

Ještě je třeba zmínit, že gerundiální objekt po některých slovesech často alternuje s objektem infinitivním, např. spojení *Serbia continued to press* – *Srbsko*

nepřestávalo tlačit (Fifa.com, 7. 8. 08); ...he attempted to beat Reina – snažil se překonat brankáře Reinu (Uefa.com, 13. 8. 08) lze formálně vyjádřit i pomocí gerundia: *Serbia continued pressing; he attempted beating Reina*. Zcela zaměnitelné jsou však obě formy jen zřídka, spíše se uplatňuje jistá významová diferenciací. V našem materiálu například u uvedených sloves převládalo spojení s objektem infinitivním (viz dále Dušková, 2003, s. 573–575).

4.2.3. Participium

Anglickému participiu v češtině odpovídá jednak verbální adjektivum, jednak transgresiv. Anglický slovesný tvar se uplatňuje ve funkci atributu a sportovní reportáže jej využívají nejčastěji coby větného kondenzátoru, tedy ve funkci rozvíjení subjektu. Takovým participiálním konstrukcím v češtině odpovídají buď konstrukce přechodníkové nebo vedlejší věty. V analyzovaném materiálu jsme narazili na několik typů participiálních konstrukcí. Časté jsou participiální vazby s nevyjádřeným konatelem totožným se subjektem nadřazeného slovesa: ...*Hart kept out attempts from Jonas Borring and Kolja Afriyie, leaving Vedran Čorluka to send the visitors through.* – (brankář) Hart vychytil pokusy Boringa i Afriyieho **umožňuje** tak Čorlukovi poslat hosty dál (Uefa.com, 28. 8. 08). Ekvivalentem zmíněné konstrukce může být v češtině i hlavní či vedlejší věta (*vychytil a umožnil tak...*; *vychytil, čímž umožnil...*). Obdobné participiální vazby se též vyskytují po některých spojkách. Tyto vazby však nemají v češtině obdobu a jediným ekvivalentem je samostatná věta, např.: *Spain all but sealed their progress to the play-offs after winning away to closest rivals Russia...* – Španělsko jen potvrdilo svůj postup do vyřazovací části poté, co (když) venku porazilo svého největšího pronásledovatele Rusko... (Uefa.com, 20. 8. 08); ...*Gómez received the ball from his fellow German international before scoring from inside the area...* – Gómeš dostal přihrávku od svého spoluhráče z reprezentace a v pokutovém území skóroval (Uefa.com, 28. 8. 08). Z českých uvedených překladů (pomocí vedlejších vět) je též patrné, že participiální vazby mají některé rysy adverbiálních určení. V angličtině se dále vyskytují participiální vazby s vyjádřeným konatelem odlišným od subjektu nadřazené věty (jde o tzv. absolutní vazbu participiální). Ačkoli nejsou v textech sportovních reportáží časté, uveďme si alespoň jeden příklad: *Levski went on the attack, defender Zhivko Milanov heading over the bar.* (Uefa.com, 13. 8. 08). V češtině odpovídají těmto konstrukcím věty uvedené různými spojkami podle toho, jaký sémantický vztah je mezi oběma predikacemi implikován: *Levski vyrazilo do útoku a obránce Milanov hlavičkoval nad břevno.* (*Levski vyrazilo do útoku, který završil*

obránce Milanov hlavičkou nad břevno.). Podobné vazby se vyskytují především v psaných odborných projevech (viz dále Dušková, 2003, s. 583 – 586).

Ve funkci doplňku objektu se participium ve sportovních reportážích nevyskytuje příliš často. V češtině se nejčastěji nahrazuje infinitivem či vedlejší větou s *jak*: *Ohno again had Solo scrambling with a shot from the edge of the penalty area – Ohno opět donutil Sola vypořádat se se střelou z hranice pokutového území.* (Fifa.com, 18. 8. 08); *Han Duan headed (the ball) across goal to Zhang, who saw her attempt clawed away by the keeper – Han Duan poslala míč napříč pokutovým územím k Zhang, která pak sledovala, jak její pokus vyškrábala brankářka mimo* (Fifa.com, 15. 8. 08). Ve druhém příkladu je na pozici doplňku objektu minulé participium. Možná je také alternativa s infinitivem: *viděla brankářku vyškrábnout její pokus mimo*. Některé konstrukce si však v češtině vyžadují výraznější stylistické úpravy. V následující větě je například vhodné celou participiální konstrukci vypustit: *Rooney was far more involved but found himself drifting too far back into his own half at times...* (Guardian, 18. 8. 08) – *Rooney se zapojoval do hry mnohem více, avšak občas se pohyboval až příliš hluboko na své polovině (občas byl až moc zatažený na své polovině)* (viz dále Dušková, 2003, s. 586 – 587).

Atributivní funkci participia odpovídá zpravidla české verbální adjektivum: *bouncing ball* (skákající míč), *advancing keeper* (vybíhající brankář), *blocked shot* (zablokovaná střela). Participium v atributivní funkci se podobá gerundiu ve funkci substantivního modifikátoru, liší se ovšem sémanticky. V češtině tomuto rozporu odpovídá rozdíl mezi slovesným a neslovesným adjektivem, srovnej: *attacking team* (útočící mužstvo, participium) x *attacking force* (útočná síla, gerundium), *shooting attacker* (střelející útočník, participium) x *shooting position* (střelecká pozice, gerundium). Od participií v této funkci je dále nutno odlišovat adjektivizovaná participia, která vystupují již jako adjektiva s ustáleným významem: *leading forwards* (*přední* útočníci, nikoli již *vedoucí* útočníci), *stunning strike* (*nádherná* střela, nikoli již *udivující* střela). Podobně se i v češtině rozlišuje verbální adjektivum od adjektiva účelového (žehlící x žehlicí, kropící x kropicí).

4.3. Anglické protějškv českých jednočlenných vět slovesných

Již v některých z předchozích kapitol jsme opakovaně naráželi na jeden ze zásadních rozdílů mezi syntaxí češtiny a angličtiny, který se týká větných typů. Základním větným typem v obou jazycích je dvoučlenná věta obsahující predikát s vyjádřenou levou valencí (subjekt). Valenční syntax považuje za základní větný člen predikát, jehož aktanty včetně subjektu považuje za jeho doplnění. Čeština tedy disponuje i jednočlennou větou slovesnou, avšak v angličtině, pro jejíž větnou stavbu

je nezbytný i subjekt, tento větný typ neexistuje. České jednočlenné větě slovesné tedy v angličtině odpovídají věty dvoučlenné. V této kapitole si uvedeme několik různých větných typů, užívaných též v textech sportovních reportáží, které v angličtině odpovídají právě české větě bezpodmětové.

Neslovesným větám v češtině odpovídají často anglické věty, v nichž stojí na pozici v subjektu *there* nebo *it*: ...*there is all to play for in a fortnight* – za čtrnáct dní **se bude hrát** o všechno (Uefa, 13. 8. 08); *There was still time for Polák to draw level in the 86th minute...* – Stále **bylo dost času** na to, aby Polák v 86. minutě srovnal skóre (Uefa.com, 6. 8. 08); *There was no surprise when the lively East Asians opened the scoring...* – **Nebylo** žádným **překvapením**, že skóre otevřeli běhavi hráči z východu Asie... (Fifa.com, 18. 8. 08). Zájmeno *it* slouží jako formální prvek, jehož funkcí je zaplnit pozici subjektu, jak to vyžadují pravidla anglické větné stavby (Dušková, 2003, s. 369), například: *Three minutes later, it was all over...* – Za tři minuty **bylo po všem**... (Uefa.com, 26. 3. 08). Typičtější konstrukce zahrnují věty typu *It was raining* (*Pršelo*), které se však ve sportovních reportážích nevyskytují. Další možností je explicitně vyjádřený subjekt, např. **Lokomotiv** *had seemed to be back on track in the tie...* – **Zdálo se**, že je Lokomotiv jde opět za vítězstvím v zápase (Uefa.com, 26. 8. 08); ...*the dazzling Marta seemed to have found a way through...* – ...**už se zdálo**, že si úžasně hrající Marta cestu najde ... (Fifa.com, 21. 8. 08). Možný je i anglický ekvivalent se zájmenem *it* (*It seemed that Marta found a way through...*). Bezpodmětové konstrukce se také v češtině vyskytují s předložkovým objektem, vazbě typu *jde o* (= „je v sázce“) odpovídá například anglická vazba *be at stake*, např.: ...**the third qualifying** round tie against 1992/93 UEFA Champions League winners Olympique de Marseille **is at stake**. – ...**jde o** zápas třetího předkola Ligy mistrů proti vítězům z roku 1992/93 Olympique Marseille. (Uefa.com, 6. 8. 08). Repertoár větných typů, které fungují jako protějšky českých jednočlenných vět slovesných, je ve sportovních reportážích značně omezen. Alespoň některé jsme doložili příklady, pro další viz Dušková, 2003, s. 368–377.

V českých sportovních reportážích se poměrně běžně vyskytují jak jednočlenné věty slovesné: *Do kabin se šlo za bezbrankového stavu...*; *Poté se hrálo převážně ve středu hřiště...* (Eurofotbal.cz, 23.11.08); *Přitom se zdálo, že česko-slovenské derby bude rozhodnuto dřív* (Sport, 9. 8. 07); tak věty s nevyjádřeným subjektem, např.: *V Olomouci počítali, že brazilský záložník odejde v zimě do Ruska* (Sport, 13. 8. 07); *Míč však s jistotou vyboxoval do bezpečí (brankář)* (Sport, 16. 6. 08).

4.4. Anglické vytýkáci konstrukce

Zvláštními syntaktickými strukturami, typickými naopak pro angličtinu, jsou vytýkáci konstrukce (*cleft sentences*). Jde o jeden z prostředků vyjadřování aktuálního členění věty. Jejich funkcí je vytknout rematický prvek na pozadí ostatních prvků tematických. V češtině se zdůraznění určitého prvku dosahuje častěji slovosledem, ačkoli vytýkáci konstrukce se nejspíš pod vlivem angličtiny užívají stále častěji. V anglických sportovních reportážích je tento prostředek široce užíván. Oním vytčeným prvkem může být subjekt (životný i neživotný): *The hosts carved out some minor chances after that, but **it was Fenerbahçe** who struck the evening's second goal* – Hosté pak měli několik menších šancí, ale druhý gól večera vstřelilo **Fenerbahçe** (Uefa.com, 6. 8. 08); ... ***it was De Guzman** who was in the right place* – ... na správném místě stál **De Guzman** (Uefa, 26. 3. 08); ***it was only Gallas's quick thinking that** denied Zamora a one-on-one with Almunia* – Zamorovi zabránila v úniku do šance jeden na jednoho jen **Gallasova předvídavost** (rychlá reakce) (Guardian, 24. 8. 08). Jak patrně, v češtině se rematický prvek zdůrazňuje finálním postavením. Vytýkáci konstrukce typu ***Byl to De Guzman, kdo** stál na správném místě* vnímáme jako stylisticky nevhodné. Vytčeným prvkem může být dále též adverbiale, např.: ***It was in Frankfurt that** the youngster started to play football...* – *Tento mladík začínal s fotbalem **ve Frankfurtu**...* (Uefa.com, 21. 8. 08).

Vytýkáci konstrukce má blízko ke vztažným větám, ovšem obě struktury je třeba rozlišovat. Rozdíl mezi nimi nejlépe vyvstane na příkladě, který lze interpretovat obojím způsobem, srovnej: *It was the goal that helped them.* – *Byl to gól, který jim pomohl.* (vztažná věta) x *Pomohl jim gól.* (vytýkáci konstrukce).

V angličtině existuje ještě tzv. identifikační vytýkáci struktura (*pseudo-cleft sentence*), která začíná větou uvozenou *what*, např.: *What they needed was to score the first goal.* – *Potřebují vstřelit první branku.* Na takové příklady jsme však ve studovaném materiálu nenarazili.

4.5. Modifikace syntaktických struktur

Na závěr oddílu věnovaného větné skladbě pojednáme krátce o některých případech modifikací syntaktických struktur, na něž jsme opakovaně naráželi v českých sportovních reportážích. Relativně často se ve studovaných textech vyskytovaly příklady parcelace: např. *Teplice tlačily, jenže při zakončení jim chyběl moment překvapení. **A trocha štěstí.*** (Sport, 7. 6. 08); *A když přece jen Řekové dali gól..., zazněl hvizd sudího, oznamující ofsajd. **A také konec řeckých nadějí...*** (Sport, 15. 6. 08). Narazili jsme i na podobný případ kompletace. Tato modifikace se od předchozí liší zejména tím, že dodatečně připojené části nelze spojit ve větu: *Van*

Nistelrooy šel na gólmána Juventusů sám, ten zachránil nohou. Prozatím. (Sport, 10. 6. 08). Nalezli jsme i příklad osamostatněného větného členu: *První poločas, to byla šachová partie.* (Sport, 17. 7. 08). Osamostatnění větného členu má funkci zvýrazňující, bázová věta pak určitým výrazem (zde demonstrativem *to*) na tento vytčený větný člen odkazuje.

Dalším příkladem mohou být i modifikace souvětných struktur, například kontrakce souvětí, kdy je hlavní věta vypuštěna a zůstává pouze věta vedlejší: *Domácí diktovali tempo, Baník jako by ještě zůstal v kabině.* (Sport, 31. 3. 08).

Poměrně běžně se vyskytují různé typy elipsy, nejčastěji je elidováno sloveso. Některé reportáže obsahují celé pasáže, z nichž jsou slovesa záměrně vypuštěna. Následující pasáž připomíná záběry filmové kamery, která divákovi představuje scénu: *Stovky fanoušků Fenerbahce v hledišti, na trávníku mistr světa Brazilec Roberto Carlos a několik fotbalistů, kteří nedávno v Ženevě poslali z EURO domů český národní tým* (Sport, 17. 7. 08). Absence sloves může působit jako prvek zdynamičtění textu: *117.minuta: rychlý aut Rusů do pokutového území, Aršavin neváhá a mezi nohama překonává Van der Sara. Čistý průstřel! ... teď jim to vrátili i s úroky. Byť jen v bitvě o postup do semifinále. Zasloužený úspěch.* (Sport, 22. 6. 08). V některých větách byla elidována spojka, v souvětí *Už se zdálo, Švédové odolají.* (Sport, 15. 6. 08) je například vynechána spojka *že*.

Všechny zmíněné konstrukce přispívají ke zestručnění textu. V tomto ohledu se česká reportáž výrazně liší od anglické, v níž jsme na podobné modifikace nenarazili. Anglická reportáž se vyznačuje obecně delšími a komplikovanějšími větnými celky i přesto, že na rozdíl od češtiny disponuje rozmanitějšími prostředky syntaktické kondenzace. Tímto faktem znovu potvrzujeme předchozí předpoklad o rozvinutější a bohatší povaze větné výstavby anglických reportáží.

Závěr

Ve své práci jsme se snažili jednak postihnout specifické jazykové prvky žánru sportovní reportáže, jednak komparací textů českých a anglických poukázat na odlišnosti tohoto útvaru v obou jazykových prostředích. Texty sportovních reportáží jsme zkoumali především z hlediska tří lingvistických disciplín: morfologie, lexikologie a syntaxe. Rámcově jsme analyzovali zkoumaný útvar z hlediska stylistického.

Zjistili jsme, že ve všech rovinách jazykového rozboru se odrážejí obecné rozdíly obou jazyků dané jejich povahou a typem (čeština coby jazyk flexivní oproti angličtině coby jazyku analytickému).

Na rovině morfologické se potvrzuje odlišné rozložení slovních druhů, které je však úzce spjato i se syntaktickou povahou obou jazyků. Obecně jsme prokázali nominální povahu anglického jazyka, v němž mají větší úlohu substantiva a adjektiva, v zástupné a deiktické funkci pak pronomina, což hutnější povaha stylu sportovních reportáží umožňuje ještě více. V češtině se jeví jako dominantní slovní druh sloveso, a to na rovině morfologické i syntaktické.

Odhalili jsme také některé odlišnosti v gramatických kategoriích nejfrekventovanějších slovních druhů, substantiv a verb. Ačkoli angličtina disponuje oproti češtině mnohem bohatším systémem gramatických časů (resp. prostředků k vyjádření rozmanitých časových rovin), ve sportovních reportážích se uplatňuje velmi omezeně. Zásadním rozdílem mezi češtinou a angličtinou je v tomto ohledu široké užívání anglických neurčitých slovesných tvarů (infinitivů, participií a gerundií). V souvislosti s kategorií gramatického čísla jsme v angličtině odhalili odlišné vnímání sportovních celků jako kolektiv, která se pojí se slovesy v plurálu. Upozornili jsme i na rozdíly v užití pomocných a modálních sloves.

Na základě příkladů jsme dále doložili eliptickou povahu titulků sportovních reportáží jako nedílné součásti zkoumaného publicistického útvaru. České titulky se pak oproti anglickým jeví jako stručnější.

Z hlediska lexikologického jsme postihli specifické lexikum sportovních reportáží v angličtině i v češtině, včetně sportovní terminologie a sportovních publicismů. Při porovnání lexikonu sportovní oblasti v obou jazycích se jeví anglická slovní zásoba jako bohatší a rozmanitější. V příkladech jsme doložili, že některé pojmenovávané skutečnosti nemají v češtině samostatný výraz. Anglické pojmosloví této oblasti je rovněž diferenciovanejší. Čeština proto obohacuje oblast sportovního výraziva právě přejatými termíny z angličtiny, z nichž některé se adaptují, jiné se užívají v původní podobě.

Sportovní reportáže užívají vedle ustálených automatizovaných spojení také coby prostředky aktualizace a ozvláštnění frazeologii, metaforu, přirovnání či slangismy a prvky hovorové. Široké uplatnění má synonymie. Z hlediska slovtvorby je nejmarkantnějším rozdílem mezi anglickou a českou sportovní reportáží velké uplatnění procesu kompozice v anglických textech. Angličtina dále bohatě disponuje slovtvorným procesem konverze, který je v češtině značně omezen.

Za jeden z nejzásadnějších poznatků považujeme zjištění, že angličtina má na všech zmíněných rovinách větší repertoár prostředků stylistické kondenzace. V morfologii se tento fakt odráží například v užívání neurčitých slovesných tvarů či v širším uplatnění substantiv (jako modifikace jiných substantiv), na rovině lexikologické například výskytem kompozit. Nejvýrazněji se však tento rys projevuje ve větné struktuře anglických sportovních reportážích. Angličtina hojně využívá polovětné konstrukce, které fungují jako větné kondenzátory. Zejména infinitivním či participiálním vazbám zpravidla v češtině (české sportovní reportáži) odpovídají pouze věty vedlejší. Analyzované české texty se však na druhou stranu vyznačují stručnější a chudší větnou stavbou s minimem hypotaktických vztahů. Anglická větná stavba v reportážích je bohatší. Z mnohých příkladů dále vyplývá, že žánr sportovní reportáže zejména v českém jazykovém prostředí tíhne ke stručnému stylu, hutnosti a sevřenosti výrazu.

Můžeme tedy shrnout, že jedinou výjimku z našeho původního tvrzení o větším uplatnění prostředků kondenzace v angličtině představují titulky sportovních reportáží a větná stavba textů sportovních reportáží, které jsou v českém prostředí kratší a stručnější.

Na rovině syntaktické je konečně významným rozdílem absence impersonálních struktur v angličtině. Na rozdíl od dominantního postavení verba finita v české větě se struktura anglické věty jeví jako výlučně dvojčlenná, což se odráží i na rovině morfologické větším zapojením substantiv či pronomin.

Bibliografie:

Akademický slovník cizích slov. Praha, Academia 1995

Čechová, M., Chloupek, J., Krčmová, M., Minářová, E.: Stylistika současné češtiny. Praha, ISV 1997

Čermák, František a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky. Praha, Academia 1994

Černý, Jiří: Úvod do studia jazyka. Olomouc, Rubico 1998

Dušková, Libuše: Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 2003

Fronek, Josef : Velký česko-anglický slovník. Voznice, LEDA 2000

Hais, K., Hodek. B.: Velký anglicko-český slovník. Praha, Academia 1992

Halliday, M.A.K., Hasan.R: Language, Kontext and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic perspective. Oxford University Press, 1985

Heřmanský, Jaroslav: Moderní anglicko-český slovník sportovních výrazů. Brno, Barrister & Principál 2003

Hoffmannová, Jana: Stylistika a Praha, Trizonia 1997

Klimeš, Lumír: Slovník cizích slov. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1981

Machová, Svatava: Dvě předložky vedle sebe. [Two Prepositions Next to Each Other]. In: Naše řeč, roč. 83, 2000, č.: 1, s. 30-34

Müllerová, Eva: Funkční styly a jejich základní žánry v současné komunikaci. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1986

Příruční mluvnice češtiny. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2001

Rejzek, Jiří: Český etymologický slovník. Voznice, LEDA 2001

Slovník cizích slov. Praha, Encyklopedický dům 1993

Periodika:

deník *Sport*, ročník LV – LVI, 2007 – 2008

Internetové zdroje:

<http://www.uefa.com>

<http://www.fifa.com>

<http://www.guardian.co.uk/uk>

<http://www.timesonline.co.uk/tol/news>

<http://www.telegraph.co.uk>

<http://www.eurofotbal.cz/>

<http://deniksport.blesk.cz/>

<http://sportreport.lidovky.cz/>

Resumé:

Předmětem zkoumání této práce je žánr sportovní reportáže a jejím cílem je porovnání tohoto publicistického útvaru v jazykovém prostředí českém a anglickém. Zmíněný útvar je zkoumán z hlediska hlavních lingvistických disciplín: morfologie, lexikologie a syntaxe. Na všech rovinách lingvistického rozboru prostřednictvím mnohých příkladů z autentického materiálu dokazujeme rozdíly v různých aspektech jazyka (zastoupení slovních druhů, užití neurčitých slovesných tvarů, bohatost sportovní terminologie, uplatněné slovotvorné procesy, prostředky stylistického ozvláštnění, komplikovanost větné výstavby, specifické syntaktické struktury).

Získané poznatky využíváme k rámcové stylistické charakteristice analyzovaného žánru. Výsledky obsáhlé lingvistické analýzy potvrzují jednak kondenzovanost stylu sportovní reportáže, jednak obecné rozdíly obou jazyků, které se v útvaru sportovní reportáže odrážejí.

Anglická sportovní reportáž se na základě studovaného materiálu vyznačuje bohatší zásobou sportovní terminologie, rozvinutější větnou stavbou či širším repertoárem prostředků stylistické kondenzace. Její styl je charakteristický svou nominální povahou s množstvím substantiv, adjektiv a pronomén.

Českou sportovní reportáž lze charakterizovat větším množstvím přejatých slov, jednodušší větnou výstavbou a celkovou stručností. Oproti anglické se též vyznačuje výraznější modelovostí a stereotypností.

Summary:

The subject matter of the thesis is the journalistic genre of sport report and its goal is to compare the Czech reports with the English ones. The sport reports were studied from the viewpoint of the main linguistic disciplines: morphology, lexicology and syntax. At all these levels of the linguistic analysis the examples from some authentic texts were used to demonstrate the differences in many aspects of both languages (e.g. distribution of parts of speech; the use of non-finite verb forms; sport terminology; applied word formation processes; some means of stylistic diversity, complexity of sentence structure, specific syntactic structures)

The pieces of knowledge achieved during the analysis were used to provide some general stylistic characterization of the examined genre. The results of the comprehensive analysis confirm both the concise nature of sport reports and some general differences between Czech and English as reflected in the reports.

On the basis of the examined linguistic material the English sport reports can be defined by more extensive sport terminology, more complex sentence structure and broader repertoire of the means of stylistic condensation (shortening). The style of English sport reports is characteristic of its nominal nature using a lot of substantives, adjectives and pronouns.

On the contrary, some typical features of the Czech sport reports include larger stock of adapted lexical units, less complex sentence structure and the overall conciseness. As opposed to the English ones, some stereotypical approach and patterning is another distinctive attribute of the Czech sport reports.